

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Hospodářská politika

Filantropia a financovanie divadiel

Analýza Národného divadla v Prahe

diplomová práce

Autor: Bc. Natália Blahová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ing. Antonie Doležalová, Ph.D.

Rok: 2011

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
a s použitím uvedené literatury.

Natália Blahová

V Praze, dne 24. 8. 2011

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som chcela poďakovať vedúcej práce doc. PhDr. Ing. Antonii Doležalovej, Ph.D. za podporu, trpezlivosť, rady, inšpiráciu a konzultácie pri písaní práce.

Ďalej ďakujem Mgr. Jánovi Kahudovi, PhDr, Michaele Munkovej a ostatným zamestnancom Národného archívu v Prahe za konzultácie a poskytnutie dôležitých archívnych materiálov.

Abstrakt

Táto práca sa venuje financovaniu Národného divadla v Prahe, pričom najväčšiu pozornosť venuje dobrovoľným mecenášskym zdrojom príjmov. Národné divadlo je symbolom českej národnej identity a odhodlanosti. Podľa legendy je jeho vznik spojený s mecenášskou tradíciou, ktorá pretrvávala takmer neprerušene počas celej jeho umeleckej činnosti. Overenie tejto mecenášskej tradície je hlavným cieľom diplomovej práce. Pomocou metódy sonda, práca analyzuje vo vybraných rokoch príjmy, výdaje a deficit divadla. U príjmov zisťuje príjmy z vlastnej činnosti a z verejných rozpočtov, z ktorých vyvodzuje percento sebestačnosti. Zámerom práce je zmapovanie prítomnosti mecenášov a podielu výšky ich dobrovoľných príspevkov na financovaní celkových nákladov. Ďalej sa práca snaží komplexne zachytiť vývoj hospodárenia divadla, jeho inštitucionálny a politický vývoj. Na záver určuje spoločné i rozdielne tendencie vývoja.

Kľúčové slová:

Národné divadlo v Prahe, mecenáš, dary, verejné rozpočty, príspevková organizácia

JEL klasifikácia:

L390, H440, H590

Abstract

This thesis deals with financing of the National Theatre in Prague, with the attention to voluntary philanthropic sources of its income. The National Theatre is a symbol of Czech national identity and commitment. According to legend, its origin is associated with a philanthropic tradition that has continued almost uninterrupted throughout his whole existence. Verification of the philanthropic tradition is the main aim of this thesis. It also examines revenues, expenditures and deficits of the theater. Thesis is trying to find out the volume of revenue from its own activities and from public budgets, which concludes the percentage of self-sufficiency. It focuses on the presence of patrons and the amount of voluntary contributions to finance the total cost. Thesis also seeks to capture the economic, institutional and political development of the theatre. Finally, determine the common and different tendencies of development.

Key words:

The National Theatre in Prague, patron, donations, national budget, contributory organization

JEL Classification:

L390, H440, H590

OBSAH

Úvod	1
1. História národného divadla v Prahe od zrodu myšlienky po prvé otvorenie.....	14
1.1 Inštitucionálne a politické podmienky rodiacej sa vznešenej myšlienky Národného divadla.....	14
1.2 Ďalší vývoj divadla a komplikované financovanie jeho výstavby	16
1.2.1 Úloha drobných individuálnych mecenášov pri uskutočňovaní veľkého národného sna.....	17
1.2.2 Menej spopularizované, ale pri vzniku divadla rozhodujúce finančné toky	18
1.2.3 Takmer v cieľi.....	19
1.3 Finančná analýza príjmov a výdavov pri budovaní divadla	20
1.4 Spolky pôsobiace pri samotnom vzniku divadla	23
2. Osud “Zlatej kapličky nad Vltavou“ po jej slávnom vybudovaní do roku 1929	24
2.1 Inštitucionálny, politický a ekonomický vývoj - Družstvo Národného divadla.....	24
2.1.1 Finančná situácia prvých rokoch fungovania divadla v správe Družstva Národného divadla	27
2.2 Divadlo v rukách Zemskej správy politickej	31
2.2.1 Finančná analýza príjmov a výdavov.....	32
2.3 Spolková činnosť	36
3. Kultúrny stánok v rukách československého štátu po roku 1929	38
3.1 Inštitucionálny vývoj divadla a politická atmosféra procesu zoštátnenia.....	38
3.1.1 Hlavné argumenty prevzatia divadla do štátnej správy.....	39
3.2 Financovanie divadla	41
3.3 Spolky	44
4. “Zlatá kaplička“ po porážke nacizmu a počas štyridsiatich rokov štátneho monopolu divadelníctva.....	45
4.1 Komunistické ponímanie kultúry a divadelníctva (divadelný zákon)	46
4.2 Inštitucionálny a ekonomický vývoj Národného divadla v čase plánovaného hospodárstva	47

4.3	Finančná analýza	50
4.4	Spolky	57
5.	Národného divadlo v demokratickom štáte.....	59
5.1	Inštitucionálny vývoj Národného divadla v tržnom hospodárstve	59
5.2	Priniesol tržný systém efektívnosť do hospodárenia ND?	62
5.2.1	Finančná analýza	63
5.3	Spolková činnosť	69
6.	Rekapitulácia celkového vývoja hospodárenia divadla.....	70
6.1	Hospodárenie divadla od vzniku po súčasnosť	70
6.2	Kopíruje naša úvodná hypotéza skutočný vývoj mecenášstva ?	73
	Záver.....	77
	Zoznam literatúry.....	81

Úvod

Národné divadlo predstavuje symbol hrdosti a odhodlanosti českého národa po národnej svojbytnosti a samostatnosti. Myšlienka o vybudovaní dôstojného českého divadla sa postupne realizovala už od roku 1844. Pri odpútaní sa od jeho stále pretrvávajúceho umeleckého, estetického a výchovného významu pre celý národ nás zaujmú významné skutočnosti súvisiace s jeho inštitucionálnym a hospodárskym vývojom. Skutočnosti, ktoré sa stali impulzom pre napísanie tejto práce.

Vznik divadla ako i jeho celý následný vývoj je podľa legendy spojený s tradíciou mecenášstva. Tradíciou starou viac ako dvetisíc rokov, ktorá je súčasťou každej vyspelej spoločnosti, ktorej nie je ľahostajné umenie, veda a nemateriálny rast.¹ Štedrosť, dobročinnosť a láska k umeniu bez pochyb finančne napomáhala a stále napomáha k rozkvetu i českého kultúrneho stánku. Je ale zrejmé, že intenzita mecenášstva smerom k Národnému divadlu nebude počas celého historického vývoja divadla rovnaká.

Cieľ práce a hypotéza

Legenda hovorí, že Národné divadlo bolo vybudované z nadšenia a lásky hrdého národa. Stavba sa podarila vďaka obetavosti bežného ľudu, ktorý v zbierkach prispel menšími či väčšími darmi. To, že bolo divadlo postavené prevažne z dobrovoľných mecenášskych darov je prvotným bodom našej hypotézy. Predpokladáme, že slávna tradícia mecenášstva ani po dostavaní divadla nezanikne, ale naopak sa viac rozvinie a pretrvá do súčasnosti. Samozrejme bude objem dobrovoľných príspevkov na podporu umeleckého stánku výrazne ovplyvnený inštitucionálnym vývojom divadla, či politickou a hospodárskou situáciou krajiny. Hypotéza teda predpokladá rozličný charakter „mecenášskeho života“ v závislosti na chronologicky zoradených časových obdobiach.

V období Českých zemí ako súčastí Rakúsko-Uhorska a správy súkromným podnikateľom (Družstvom Národného divadla do roku 1900 a Spoločnosťou Národného divadla do roku 1919) predpokladáme, že podiel dobrovoľných príspevkov bude značne vysoký. Podnikateľ spravujúci divadlo sa pri nepriaznivých hospodárskych rokoch divadla obráti na filantropické cítenie národa. Nadšenie a podpora národa v tomto období nepoľaví.

¹ Oficiálne stránky Národného divadla, citácia 25. 7. 2011, prístup z internetu: <http://www.narodni-divadlo.cz/Default.aspx?jz=cz&dk=mecenasi.aspx>

Negatívne sa na „mecenášsky život“ podpíše vojnové obdobie, kedy objem darov klesne na minimum. Oživenie nastane približne v prvej polovici dvadsiatych rokov, kedy ale príspevky môžu byť menšie z dôvodu prevzatia divadla do zemskej správy. Mecenášske cítenie utlmuje verejná autorita a fakt, že potrebné výdavky divadla sú hradené z daní celého národa. Podobne tomu bude i u prevzatia divadla do štátnej správy a deficitného financovania divadla zo štátneho rozpočtu.

Obdobie druhej svetovej vojny a komunizmu označíme za prechodný koniec „mecenášskeho života“. V pomeroch výhradného štátneho vlastníctva ekonomického i kultúrneho života Československa a plánovitého hospodárstva asi ťažko nájdeme dobrovoľných prispievateľov. Podiel zdrojov zo štátnej pokladne bude v tomto období zrejme najvýraznejší.

S príchodom samostatného demokratického Českého štátu prichádza vlna uvoľnenia politickej, ekonomickej i kultúrnej činnosti. Národné divadlo v boome súkromného podnikania bude hľadať nové zdroje financovania a pomaly sa vráti k tradícii slávneho mecenášstva. Podiel dobrovoľných príspevkov na celkovom financovaní divadla opäť rastie.

Hlavným cieľom našej práce bude porovnávať skutočnosť v jednotlivých chronologicky zoradených obdobiach činnosti divadla s vyššie uvedenou hypotézou. Pokúsime sa nájsť dôvody prípadných odlišností zistených skutočností a pôvodnej hypotézy. Práca bude zároveň akousi kronikou Národného divadla. Zmeny inštitucionálneho a politického vývoja bude vždy sledovať zároveň so zmenami hospodárenia divadla. Všetky tieto skutočnosti totiž ovplyvňujú vývoj „mecenášskeho života“. V každom období sa práca pokúsi odpovedať na súbor čiastkových otázok. Aká je úloha verejných autorít v ekonomickom i umeleckom vývoji divadla? Akým objemom peňažných dotácií sa podieľajú na financovaní divadla? Aké sú hlavné zdroje vlastných príjmov divadla? Nachádzajú sa medzi nimi dobrovoľné mecenášske dary? Existovala spolková činnosť napomáhajúca samotnému fungovaniu divadla? Všetky odpovede práca zhrnie a vyhodnotí v poslednej kapitole.

Metodológia a problémy pri zbere dát

Pre skúmanie danej témy a dopracovanie sa k stanoveným cieľom práce sme zvolili metódu sondy. Z veľkého množstva dostupného materiálu sme vybrali a spracovali len reprezentatívnu vzorku z ktorej sme vyvodili závery .

Problematiku musíme sledovať čiastočne oddelene podľa jednotlivých období. Najskôr skúmame vývoj divadla chronologicky podľa inštitucionálneho vývoja, teda podľa meniacich sa správcoch divadla. Od roku 1929 je už ale divadlo až do súčasnosti podnikom v rukách štátu, preto ho odteraz mapujeme podľa politického vývoja. V každom období vyberieme jeden či viac kľúčových rokov v ktorých prevedieme finančnú analýzu. Jednotlivé roky zvolíme náhodne, pričom ale vylúčime tie, u ktorých sa prejavujú vplyvy vonkajších okolností ako napríklad vojna, kríza atď. V každom roku zachytíme objem a zloženie príjmov divadla, celkové náklady divadla, schodok či prebytok a hospodársky výsledok. Príjmy divadla rozdelíme na vlastné príjmy a príjmy plynúce z verejných rozpočtov. Z verejných rozpočtov bližšie identifikujeme príjmy z rozpočtu obce, zeme či štátu.

Hlavnú pozornosť ale budeme venovať príjmom v podobe dobrovoľných mecenášskych darov, ktoré sa pokúsime rozdeliť na dary individuálne a skupinové. Musíme si uvedomiť, že samotná finančná analýza sa bude odlišovať v jednotlivých rokoch i obdobiach. Bude sa totiž odvíjať od dostupnosti údajov ale i od spôsobu dobovej účtovnej praxe.²

Zo zistených údajov ďalej stanovíme pre každý rok podiel vlastných príjmov na celkových výdajoch divadla, tzv. percento sebestačnosti. Vývoj finančnej situácie divadla spolu s výsledkami finančnej analýzy dáme vždy do súvislosti s vývojom inštitucionálnym a politickým.

Výskum začneme analýzou príjmov a výdajov súvisiacich so samotným vznikom divadla od roku 1850 do roku 1884. V období správy divadla súkromným podnikateľom Družstva vyberáme pre finančnú analýzu rok 1895, kedy je už podnikateľ vo svojej činnosti zabehnutý. V období správy Spoločnosťou Národného divadla rok 1910, dostatočne vzdialený od zmeny správcu i od prvej svetovej vojny. V divadle v rukách zemského správneho výboru budeme skúmať rok 1926, predstavujúci pokonjunktúrne obdobie, dosť ďaleko od vzniku republiky i od jej konca. Po zoštátnení divadla v roku 1929 vyberáme medzivojnový rok 1935, v ktorom môžeme bezpečne vylúčiť dôsledky hospodárskej krízy. V období socializmu to budú roky 1952, 1980. Tržné hospodárstvo demokratického štátu budú reprezentovať roky 1991, 2003 a 2010.

Krátko po ponorení sa do problematiky financií Národného divadla sme boli nútení prispôsobiť vyššie uvedenú pôvodnú metodológiu dostupným materiálom. Otázka financií

² Prvotné účtovné záznamy zachycujú len príjmy a výdaje divadla, až neskôr v období socializmu sa stretávame s výsledkovkou či rozvahou.

divadla sa ukázala byť doposiaľ knižne nikým nespracovaná, preto sme museli čerpať informácie z pôvodných archíválií. Väčšina nami vybraných kľúčových rokov ale bola pre analýzu nepoužiteľná pre neexistenciu či neúplnosť finančných dokumentov. Zvolili sme napokon roky, ktoré sa čo najviac blížili rokom pôvodne vybraným. Navyše sme zaradili roky z nejakého dôvodu zaujímavé či podstatné pre našu prácu.

Práca pozostáva z šiestich ucelených kapitol. Prvých päť je zoradených chronologicky podľa jednotlivých období. Kapitola prvá popisuje okolnosti súvisiace so vznikom Národného divadla od prvej myšlienky po jeho otvorenie vrátane obnovy po požiari v roku 1881. Druhá kapitola skúma osud divadla po jeho vybudovaní do roku 1929. Zachytáva obdobie správy divadla súkromnými podnikateľmi Družstvom, Spoločnosťou i Zemskou správou politickou. Kapitola tretia venuje pozornosť divadlu vo vlastníctve Československého štátu a správe ministerstva školstva a národnej osvety do vypuknutia druhej svetovej vojny. Inštitucionálny, politický i ekonomický vývoj kultúrneho stánku v období komunizmu rozoberá nasledujúca kapitola číslo štyri. Napokon kapitola piata zachycuje Národné divadlo v slobodnom demokratickom štáte.

Každá kapitola sa ďalej člení na 3 podkapitoly. V prvej podkapitole sa zaoberáme inštitucionálnym vývojom Národného divadla, jeho postavením v rámci ostatných divadiel, politickou atmosférou okolo divadla a názorom verejnosti na doterajšie či budúce hospodárenie. Spojením všetkých prvých podkapitol práce vzniká historický exkurz dejinami od polozenia prvého stavebného kameňa po súčasnosť. Druhá subkapitola je venovaná popisu hospodárskej situácie divadla, ktorej súčasťou je i finančná analýza v jednotlivých vybraných rokoch. Posledná subkapitola dokumentuje spolkový život súvisiaci s Národným divadlom. Popisuje aké spolky fungovali v jednotlivých obdobiach a k akému účelu slúžili. Odpovedá na otázku, či ich môžeme skutočne považovať za spolky podporujúce samotný chod národného divadla.

Posledná šiesta kapitola podáva komplexný pohľad na finančnú situáciu Národného divadla počas jeho celej existencie, pričom sa snaží zhrnúť spoločné i odlišné znaky jednotlivých správ. Najdôležitejším bodom je vyhodnotenie do akej miery je skutočnosť totožná s úvodnou hypotézou.

Prvý problém pri písaní práce prichádza hneď v prvej kapitole. Je spôsobený nejednotnosťou autorov vo finančných záznamoch týkajúcich sa stavby divadla. Každý totiž pri rozbere nákladov na stavbu a príjmov divadla v dobrovoľných zbierkach uvádza iné časové obdobie a tým pádom i inú finančnú sumu.

Šubert³ vo svojej práci poskytuje finančné údaje o zbierkach, vždy za určité obdobie. Spolu sa podľa našich výpočtov (súčet príspevkov za všetky obdobia) vybralo od roku 1851 do 12. 8. 1881 – 592 421,38 zlatých. V tejto čiastke je už ale zarátaný výnos z lotérie 171 290 zlatých. Šubert v záznamoch o zbierkach uvádza len značnejšie dary nad 100 zlatých.

Jednatel'ská správa výboru zboru pre zriadenie Národného divadla uvádza od roku 1850 do 12. 8. 1881 nasledujúce údaje⁴:

Príspevky a zbierky:	744 249 zl. 46 gr.
Zemská subvencia:	317 249 zl.
Príspevky členov zboru:	128 732 zl.
Výnos lotérie:	170 312 zl.
Hypotekárne pôžičky:	290 000 zl.
Príjmy celkom:	1 651 224 zl. 75 gr.
Výdavky celkom:	1 924 129 zl.

Vidíme teda podstatný rozdiel vo finančnom objeme zbierok u Šuberta (592 421,38 zlatých, bez lotérie len 421 131,38 zlatých) a v sume príspevkov a zbierok v jednatel'skej správe (744 249 zl. 46 gr.), ktorej bližší rozbor sa v správe neuvádza.

Šubert vo svojej práci ďalej uvádza, že celkové výnosy po požiare od 12. 8. 1881 do konca marca 1882 priniesli divadlu 744 644,37 zlatých. Jednatel'ská správa výboru zboru pre zriadenie Národného divadla informuje o čiastke vybranej od 13. 8. do 20. 10. 1881 vo výške 973 434 zlatých. Počíta do tejto čiastky ale i dar od obce pražskej vo výške 50 000 zlatých či pražskej sporiteľne taktiež vo výške 50 000 zlatých.

Podstatne odlišné údaje uvádzajú oficiálne stránky Národného divadla.⁵ Podľa nich národná lotéria z roku 1877 vyniesla až 238 000 zlatých. Výnosy zbierok po požiare činili 743 600 zlatých, čo sa takmer zhoduje so Šubertom. Celkové príjmy od 21. 8. 1850 do 30. 6. 1884 mali byť 3 294 129 zlatých.

³ Šubert, 1881, str. 399-409.

⁴ Jednatel'ská zpráva výboru sboru pro zřízení českého Národního divadla v Praze, Sbor pro zřízení druhého Národního divadla, Praha, 1881, str. 49, citácia 20.7.2011, prístup

z internetu: <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=63981&mcp=&s=jpg&author=>

⁵ <http://www.narodni-divadlo.cz/Default.aspx?jz=cz&dk=text.aspx&it=39&sb=0>, citácia 26.5.2011.

Ďalším problémom okrem rozdielných čiastok v príjmoch divadiel sú i objemy nákladov. Náklady na pôvodnú stavbu divadla sa uvádzajú v rôznej výške od 1 mil. do takmer 2 mil. zlatých.⁶ Celkové výdaje podľa internetových stránok Národného divadla činili 3 204 129 zlatých. Podľa Pacovského⁷ to ale bolo k 30. júnu 1884 len 2 690 537,03 zlatých.

V práci sme sa rozhodli vychádzať predovšetkým z práce dlhoročného riaditeľa divadla Františka Šuberta, z Pacovského a spomínanej jednatel'skej správy.

Kritika prameňov a literatúry

Je zarážajúce, že finančná situácia a hospodárenie tak pre národ významného kultúrneho stánku akým je Národné divadlo sú doposiaľ takmer absolútne nespracované. Publikovaná literatúra dokumentuje príjmy a výdavky samotnej stavby divadla a hospodárenie za správy Družstva. Zachytáva teda jeho hospodársky vývoj len do roku 1900. Odteraz sa žiadny autor nezaoberal nielen vývojom hospodárenia divadla, ale ani len jeho vývojom inštitucionálnym či politickým. Práve preto bude naša práca jedinečná a priekopnícka.

Na začiatku bádania sme predpokladali, že najväčším zdrojom informácií pre výskum bude Archív Národného divadla v Prahe. Paradoxne presný opak bol pravdou. Sú tu zachované dokumenty týkajúce sa výhradne umeleckej činnosti divadla. Jedinou nie príliš významnou stopou boli almanachy od roku 1989 až 2010, obsahujúce stručnú správu o hospodárení s výpočtom výnosov, nákladov a hospodárskeho výsledku.

Fond samotného Národného divadla obsahuje účtovné záznamy od roku 1888 do roku 1988. Do roku 1920 sú ale archivované v podobe kartónov, pričom každému mesiacu roku zodpovedá jeden kartón. Problémom ale je, že vo väčšine rokov chýba posledný mesiac – december. Záznamy sú preto neúplné a pre našu prácu nepoužiteľné. Obsahom kartónov sú neusporiadané, ručne písané, často nečitateľné účtovné doklady. Vyčítame z nich len nepodstatné čiastočné informácie o platbe za prevedené úkony v prospech divadla. Jedinými dokumentmi o príjmoch sú tzv. Hlavné výkazy príjmov z predstavenia, vždy za určitý deň a hru. Chýbajú výkazy zisku a strát, súhrn celkových príjmov. Prvou ucelenou účtovnou

⁶ Viz. napr.:

http://www.rozhlas.cz/praha/jitro/_zprava/kalendarium-11-cervna--906048,

<http://www.novinky.cz/kultura/129793-budova-statni-opery-praha-oslavi-120-narozeniny.html>, citácia 26.5.2011.

⁷ Pacovský, 1983, str. 133.

knihou je kniha z roku 1937, kde ručne písané účty ešte nemajú podobu účtovných tried. Účtovná kniha z roku 1952 je taktiež ručne písaná, účty už sú však zoradené do účtovných tried, i keď v inej podobe na akú sme zvyknutý dnes. Nachádzame v nej dokonca účet hospodárskeho výsledku. Nasledujúce roky už pozostávajú zo súboru približne desiatich účtovných kníh zvlášť zobrazujúcich analytické a syntetické účty. Pre prácu boli podstatné účtovné knihy s podrobným zaúčtovaním príjmov a zachytením hospodárskeho výsledku. Spôsob účtovania bol v analyzovaných rokoch 1968 a 1988 často nečitateľný, preto sme sa museli obrátiť na iné zdroje informácií.

Fond Intendancy českého Národního divadla Praha obsahuje prevažne českú i nemeckú korešpondenciu úradu intendanta s nadriadenými i podriadenými orgánmi, so zemským výborom a vedením divadla. Nachádzajú sa tu právne normy týkajúce sa fungovania divadla, zmluvy s hercami, zmluvy týkajúce sa zabezpečovania kostýmov ale i dokumenty o samotnej prevádzke budovy. Účtovníctvo sa v tomto období viedlo spoločne pre Národné a Stavovské divadlo, mimoriadne sa vykazujú finančné záznamy o hospodárení kultúrnych stánkov samostatne. Pre naše štúdium boli zásadné kartóny 25, 26 a 27, kde nachádzame spisy o finančných záležitostiach Národného i Stavovského divadla od roku 1921 do roku 1929. Archívny fond je bohužiaľ medzerovitý a poškodený. Neobsahuje výkazy zisku a straty ani rozvahy divadiel. Pre niektoré roky tu ale nájdeme správy určené pre intendačnú radu o účtovnej uzávierke s výpočtom príjmov, výdajov a schodku. Kartón 25 obsahuje Prednášku pre intendačnú radu o výsledkoch hospodárenia divadla v roku 1925, ďalej účtovnú závierku českého zemského Národného a Stavovského divadla, bohužiaľ len za prvú polovicu roku 1925. V kartóne 26 nájdeme osnovu rozpočtu divadiel pre rok 1926 a správy riaditeľstva pre intendačnú radu o hospodárení. Majú podobu ručne písaných mesačných výkazov peňažného hospodárenia a výkazy príjmov v každom mesiaci spolu pre obe divadlá. Chýbajú ale údaje pre posledný mesiac roku. Nájdeme tu i výčitky a návrhy zmien indentancie voči hospodáreniu divadla.

Prácu sťažuje nezjednotená meniac sa terminológia samotného názvu Národného divadla. Na výkazoch z tohto fondu sa stretávame s označením České zemské a Stavovské divadlo, české zemské a Národné divadlo, české zemské Národné divadlo, kráľovské české zemské a Národné divadlo. Táto skutočnosť nám pri obrovskom množstve neusporiadaných dokumentov komplikuje bádanie.

Údaje o hospodárení divadla v medzivojnovom období nachádzame vo fonde Ministerstva školstva⁸ zhrnuté do jednotlivých účtovných závierok, ktoré muselo divadlo predkladať za každý hospodársky rok. Pre finančnú analýzu vyčítame zo závierok potrebné údaje o príjmoch, výdavkoch, hospodárskom výsledku i dotáciách zo štátneho rozpočtu. Navyše tu nájdeme pre niektoré roky rozpočty nákladov na jednotlivé hry či správy Najvyššieho účtovného kontrolného úradu o uskutočnenej kontrole. Z neznámeho dôvodu sa v kartónoch s agendou Národného divadla nezachovala pre analýzu potrebná účtovná závierka za rok 1937. Analyzovali sme preto závierku nasledujúceho roku 1938.

Fond Ministerstva školstva a kultúry (1945-1967)⁹ je nespracovaný a neúplný. Obsahuje spisy ministerstva týkajúce sa rôznych oblastí Národného divadla ako napr. schvaľovanie pravidelných finančných prídeltov zo štátneho rozpočtu, schvaľovanie stanov, schvaľovanie zákona o Národnom divadle, rozhodovanie o nutných opravách budov, uzatváranie kolektívnych zmlúv zo zamestnancami, pracovné poriadky, odmeňovanie zamestnancov atď. Kompletne správy o hospodárení Národného divadla za jednotlivé roky tu ale nenachádzame. Ďalej fond archivuje stručné správy o výsledku hospodárení a činnosti všetkých československých divadiel, rozborý strát divadiel za určité obdobie, pokyny k zostaveniu ročných uzávierok či plány výkonu divadiel.

Fond Ministerstva kultúry ČSR/ČR (1968-1992)¹⁰ nám poskytuje údaje o finančnej situácii Národného divadla počas obdobia komunizmu ale i prvých rokov tržného hospodárstva. Podobne ako fond predchádzajúci obsahuje i problematiku rôznorodého zamerania spadajúcu pod právomoc ministerstva ako napr. návrhy štatútu, otázky rekonštrukcie divadla v roku 1883, organizačný poriadok divadla atď. Nájdeme tu správy o činnosti a hospodárení Národného divadla v rokoch 1971, 1986, 1987, 1988, 1990 a 1991.

Hospodársku situáciu najbližších rokov sme skúmali z výročných správ a správ o činnosti a hospodárení Národného divadla umiestnených na oficiálnych stránkach divadla. Sú tu správy od roku 2003 až do súčasnosti. Zopár relevantných údajov o hospodárení divadla poskytujú i výročné správy Ministerstva kultúry ČR. Zachytávajú výšku príspevku zriaďovateľa, vlastné výnosy divadla, percento sebestačnosti, počet zamestnancov, počet predaných vstupeniek, priemernú návštevnosť atď.

⁸ NA, fond Ministerstva školstva (medzivojnové), sign. 31 Praha II., č. k. 504, 3358, 3559, 3361.

⁹ NA, fond Ministerstva školstva a kultúry (1945-1967), nesprac., sign. 31, č. k. 1899, 1898, 1897, 1896, 1892, 1893, 1895, 1888, 1887, 1882.

¹⁰ NA, fond Ministerstva kultúry ČSR/ČR (1968-1992), nesprac., sign. 31, č. k. 122, 123, 163, 164, 165, 236, 237.

Kniha Pražské spolky od kolektívu piatich autorov obsahuje súpis všetkých existujúcich pražských spolkov na základe úradných evidencií od roku 1895 do roku 1900. Okrem spolkov uvedených v spolkovom katastri, tu nájdeme i zoznam dobrovoľných organizácií a medzinárodných organizácií. Spolky sú členené podľa ich účelu do 24 skupín na spolky napr.: náboženské, poisťovacie, politické, pohrebné, študentské, umelecké a vedecké atď. Z knihy sme identifikovali nasledujúce spolky súvisiace s činnosťou Národného divadla:

- Podporující spolek členů sboru a orchestru královského zemského českého divadla v Praze, 1874-1950
- Podpůrný spolek členů technického personálu obou královských zemských divadel v Praze, 1889- 1908
- Sirotčí, vdovský a podpůrný spolek členů ND, 1897- nezanikol
- Klub sólistů ND, 1899-1906
- Klub pensionovaných sólistů ND, 1915-1953
- Pensijní spolek členů sboru a orchestru královského a zemského ND v Praze, 1886-1941
- Pensijní ústav kr. českého zemského a ND, 1909-1920
- Sbor pro zřízení českého Národního divadla v Praze, 1850-1923
- Klub sólistů ND, 1918-1948
- Sdružení pensistů a technického personálu Národního a Stavovského divadla v Praze, 1927-1930
- Sbor pro zřízení Nového Národního divadla v Praze, 1930-1951
- Klub členů orchestru Národního divadla a jeho přátel, 1947-1947

Bližšie informácie o ich činnosti sme hľadali v Archíve hlavného mesta Prahy vo fonde Magistrátu hlavného mesta Prahy.¹¹ Spisy všetkých vyššie uvedených spolkov sa nezachovali. Tie, ktoré sa zachovali, obsahujú väčšinou oznámenie o založení a likvidácii

¹¹ Archív hlavného mesta Prahy, fond MHMP II, NVP, obor vnitřních věcí, spolkový katastr.

spolkov, oznámenie o konaní valných hromád, zvolení nových členov výboru. Výnimočne nachádzame stanovy spolkov či účtovnú závierku.

Spis Pensijního spolku členů sboru a orchestru královského a zemského ND v Praze (1886-1941) obsahuje pokladničnú správu za rok 1939, jednateľskú správu a záznam o schôdzi penzistov z roku 1939.

U Sboru pro zřízení českého Národního divadla v Praze (1850-1923) nachádzame len oznámenia zboru Policajnému riaditeľstvu v Prahe o členoch novozvolených do výboru spolku a oznámenie o likvidácii spolku.

Spis Pensijného ústavu královského českého zemského a Národního divadla (1909-1920) archivuje stanovy, účet zisku a strát za rok 1913 a 1914, rozvahu za rok 1913 a 1914.

Jediným zachovaným dokumentom Klubu penzionovaných sólistu ND založeného roku 1915 sú stanovy spolku.

Sirotčí, vdovský a podpůrný spolek členů Národního divadla (1897-nezanikol) archivuje okrem iného stanovy spolku a účtovnú uzávierku z roku 1947.

Oznámenie Zemského úradu policajnému riaditeľstvu o zániku spolku, oznámenie policajnému riaditeľstvu o konaní valných hromád a zvolení nových členov výboru, stanovy spolku nájdeme v spise spolku Sdružení pensistů technického personálu ND a Stavovského divadla v Prahe (1927-1930).

Vo fonde ďalej nájdeme oznámenie o likvidácii Sboru pro zřízení Nového Národního divadla v Praze (1930-1951) a stanovy Klubu členů orchestru Národního divadla a jeho přátel (1947-1947).

Spolkový život po roku 1990 analyzujeme z internetových stránok spolku Triga a oficiálnych stránok Národného divadla v sekcii venovanej mecenášstvu a Klubu mecenášov Národného divadla.

Zo sekundárnej literatúry sa nám dostalo do rúk ako prvé dielo Františka Adolfa Šuberta, Průvodce po Národním divadle v Praze (Šubert, 1883). Táto kniha je dostupná online v systéme Kramerius Digitálnej knižnice Městské knihovny v Prahe. Autor hneď na začiatku vysvetľuje, že publikácia má slúžiť českému ľudu a hlavne návštevníkom divadla ako sprievodca stručne popisujúci jadro pozoruhodných udalostí. Vydaná bola pri príležitosti otvorenia Národného divadla. Zaujímavosťou je predposledná strana publikácie, ktorá informuje o pravidelných cenách lístkov na večerné predstavenia. Dozvedáme sa, že najvyššiu

sumu zaplatili milovníci divadla za miesto v lôži na prízemí. Lístok sem stál až 8 zlatých. Naopak najlacnejší bol lístok detský za 20 grajciarov. V knihe nájdeme podrobnejší popis budovy a vnútorného zariadenia. Prvá kapitola venujúca sa historickému vzniku divadla je ale príliš stručná, preto sme sa rozhodli po chvíli publikáciu opustiť.

Pri ďalšom pátraní po finančných zdrojoch potrebných k vzniku nového divadla sme zostali verní rovnakému autorovi. Kniha *Národní divadlo v Praze* (Šubert, 1881) je výpravná monografia, ktorá sa podrobne venuje vzniku divadla od vôbec prvej myšlienky až po jeho znovuoťvorenie a rekonštrukciu. Pre nás je dôležitý zoznam finančných zbierok pre Národné divadlo ako i účtovný prehľad príjmov a výdajov na stavbu divadla. Nájdeme tu vyčerpávajúci rozbor vyzbieraných či upísaných finančných prostriedkov podľa časových období a zdrojov. Podrobne sú zaznamenané mená takmer všetkých jednotlivcov a presná suma, ktorou prispeli. Ďalej tu nájdeme názvy a príspevky všetkých organizácií, miest, obcí, priemyselných závodov, zoznam a výsledky zorganizovaných podujatí. Len zriedka narazíme v Šubertových záznamoch na v tej dobe pôsobiaci spolok, ktorý sa zapojil do národnej zbierky. Pozitívne hodnotíme oduševnený prístup autora k problematike. Z každej strany či vety priam sála jeho nadšenie a vlastenecké cítenie. Celkovú atmosféru umocňuje pútavými ilustráciami budovy divadla. Problémom bol pre nás zložitý jazyk, ktorým je kniha napísaná. Uvedomiť si musíme, že dielo vzniklo v roku 1881 a jeho formulácia je značne odlišná od dnešnej modernej literatúry.

Z vyššie uvedených dôvodov sme sa rozhodli siahnuť po novšom diele s názvom *Národní divadlo s podtitulom Historie a současnost budovy* (Benešová, Součková, Flídrová, 1999). Väčšia časť knihy je ale venovaná fotografiám a ilustráciám. Občasné písané slovo len veľmi stručne popisuje vznik divadla, je však preložené vždy do dvoch cudzích jazykov angličtiny a nemčiny. Súvislý text venujúci sa myšlienke budovania divadla a histórii jej realizácie nájdeme až na samotnom konci diela. Zásadné udalosti sú tu zachytené síce stručne ale pútavo. Po prvý raz sa tu stretávame s tak trochu kontroverznou myšlienkou, že národná obetavosť nepostačovala k dostavaniu divadla a museli byť použité značné prostriedky z verejných fondov. Legenda túto skutočnosť takmer úplne prekryla.¹²

Karel Vít Hof v knihe *Dějiny velkého národního divadla v Praze*, od prvních počátků až do kladení základního kamena popisuje na 64 stranách najdôležitejšie momenty vzniku

¹² I napriek tomu je podľa nás kniha predražená a slúži výhradne pre turistické účely.

kultúrneho stánku. V knihe nachádzame i finančné údaje o dobrovoľných príspevkoch na stavbu divadla. Sú tu uvedené mená jednotlivcov i čiastky ktorými prispeli, taktiež spolky, mestá a iné inštitúcie. Chýba ale súhrnná čiastka a časové obdobie zodpovedajúce daným peňažným zdrojom. Je zrejmé, že sa údaje týkajú len roku 1968, preto je pre nás publikácia nepoužiteľná. Posledné strany sú venované stanovám Zboru pre zriadenie českého Národného divadla v Prahe.

Jednatelská správa výboru sboru pro zřízení českého Národního divadla v Praze obsahuje okrem organizačných a personálnych záležitostí okolo výboru i finančné údaje o financovaní celej stavby divadla. Uvedené sú tu výťažky z účtov o stavbe divadla za čas od 1. 1. 1881 do 12. 8. 1881, ďalej výťažky z účtov od roku 1950 do veľkého požiaru divadla. Pre našu analýzu sú podstatné hlavne podrobné účty príjmov a výdavkov pri stavbe divadla do 12. 8. 1881.

Veľkým prínosom bola kniha Historie budovy Národního divadla (Pacovský, 1983). Pozostáva z 27 menších kapitol, ktoré autor označuje výstižnými často vtipnými nadpismi. Je prehľadná, vecná, doplnená zaujímavými ilustráciami a fotografiami. Nájdeme v nej podrobné údaje o peňažných príspevkoch z verejných i súkromných zdrojov.

Vyprávění o Národním divadle od Vladimíra Müllera je historické rozprávanie o osudoch Národného divadla od zrodu prvej idey jeho vzniku. Autor čitateľa zoznamuje s dobre známymi skutočnosťami ale i menej známymi epizódami počas fungovania inštitúcie. V našej práci sme poznatky z tejto pôsobivej knižky nevyužili. Dozvedeli sme sa z nej to, čo bolo známe z vyššie uvedených preštudovaných diel, alebo to, čo bolo pre našu prácu nerelevantné.

Karel Kadlec sa v knihe Družstva královského českého zemského a Národního divadla sa pokúša zostaviť prehľad činnosti všetkých divadelných Družstiev od roku 1866. Postupuje chronologicky rok po roku, pričom zostavuje akúsi kroniku najdôležitejších udalostí. Podáva ucelenú predstavu o fungovaní Družstva ako celku i jeho jednotlivých orgánoch.

Podobným spôsobom postupuje i dlhoročný riaditeľ Národného divadla a autor diela Dějiny Národního divadla v Praze 1883-1900 František Adolf Šubert. Táto rozsiahla publikácia, je pre nás zásadný a nepostrádateľný zdroj informácií. Z pohľadu samotného autora dopodrobna popisuje udalosti vzniku divadla, počiatkovej správy Družstvom Národního divadla i konečné rozbroje vedúce k novému správcovi Společnosti Národního

divadla. V prílohe nachádzame zmluvu medzi Zemským výborom a Družstvom z roku 1883, účty zisku a strát, rozvahy Družstva v období 1883-1900.

Transformáciou divadiel po roku 1989 sa podrobne zaoberal Bohumil Nekolný, ktorý svoje články uverejňoval v časopise Svět a divadlo. Okrem českej divadelnej siete sa autor zaoberá i vedením a financovaním divadiel v ostatných štátoch a tieto systémy porovnáva s Českou republikou.

Archívna pomôcka Intendancy českého Národního divadla Praha, ktorú vytvorila Pavla Lutovská popisuje vznik, vývoj i poslanie úradu českej divadelnej intendancie. Stručne diskutuje i o inštitucionálnom vývoji Národního divadla po jeho dostavení až do prevzatia štátnej správy v roku 1929. Ďalej pomôcka obsahuje vývoj a dejiny archívneho fondu, archívnu charakteristiku fondu a stručný rozbor obsahu fondu.

Z histórie Národního divadla 1883-1983 od Hlušičkovej a kolektívu autorov je zborník vydaný Štátnym ústredným archívom v Prahe. Zameriava sa na zachytenie hlavných kultúrno-politických tendencií v pôsobení Národního divadla a podmienok, ktoré ich vyvolali či ovplyvnili. Zborník však nemá podobu uceleného textu. Obsahuje v chronologickom slede originálne znenia štatútov divadla, zákonov súvisiacich s divadlom, články z dobových novín, listy medzi vedením divadla a nadriadeným orgánom, pričom z nich nevyvodzuje žiadne závery.

Nemôžeme zabudnúť na digitálny depozitár Parlamentu Českej republiky, ktorý prevádzkuje spoločnú česko-slovenskú digitálnu parlamentnú knižnicu. Záznamy z rokovania poslancov o otázkach Národního divadla nám pomohli k celkovej orientácii sa v problematike. Mohli sme z nich vyčítať nielen inštitucionálny a ekonomický vývoj, ale i politickú atmosféru okolo kultúrneho stánku.

1. História národného divadla v Prahe od zrodu myšlienky po prvé otvorenie

V tejto časti práce sa prenesieme o viac ako dvesto rokov do minulosti, aby sme zachytili nielen počiatočný boj o vznik Národného divadla v Prahe ale i zrod modernej českej divadelnej kultúry. Literatúra je plná zaujímavých historických udalostí vzbudzujúcich pocit hrdosti a národnej spolupatričnosti. O to zložitejšie je pre nás zúžiť rozsah pozornosti len na finančnú stránku problematiky.

Odkiaľ sa zobrala počiatočná myšlienka a iniciatíva pre vznik divadla? Je jeho výstavba odrazom celonárodnej obetavosti obyčajných chudobných ľudí ako nám predkladá známa legenda? Neboli tým stavebným finančným kameňom práve verejné zdroje z pokladnice miest, šľachty či panovníka? Líšili sa dôvody finančnej pomoci verejných autorít pred viac ako dvesto rokmi od tých dnešných? Odpovede sa nám objasnia pri ďalšom bádani.

Na tomto mieste popíšeme skutočnosti, ktoré nás viedli k našej úvodnej hypotéze, že dobrovoľné individuálne a skupinové finančné či hmotné dary majú svoje pevne zakorenené miesto v rozpočte divadla. Hypotéza predpokladá, že svetoznáma obetavosť a láska mecenášov sprevádza jeho kroky od vzniku po súčasnosť.

1.1 Inštitucionálne a politické podmienky rodiacej sa vznešenej myšlienky Národného divadla

Vznik nového divadla zohral jednu z kľúčových úloh v procese českého národného obrodenia. Cesta to bola však mimoriadne dlhá a neraz pripomínala skôr vojnové pole, ako akt národnej jednoty. Putovanie začneme na konci osemnásteho storočia, kedy česká spoločnosť trpela pod politickým a kultúrnym útlakom mnohonárodnostnej habsburskej monarchie. V tomto období myšlienka „národných divadiel“ ktoré budú hrať v materskom jazyku obyvateľstva našla veľký ohlas medzi malými národmi strednej Európy. Zriadením inštitúcie divadla ako snahu o kultúrnu a politickú nezávislosť sa mohli pred Čechmi pýšiť Poliaci, Maďari, Rumuni či Srbi.¹³

¹³ Benešová –Součková –Flídrová, 1999, str. 89.

Je prirodzené, že i nemecká šľachta chcela mať v Prahe svoje národné divadlo. Úlohy sa zhostil milovník divadla hrabě Nostic, podľa ktorého bolo v roku 1783 divadlo pomenované ako Nosticovo Národné divadlo (neskôr Tylovo, v súčasnosti Stavovské divadlo). Náklady na stavbu činili 100 000 zlatých, získané prevažne z vkladov zámožných šľachticov, ktorí si v novom divadle predplatili dedičnú lôžu.¹⁴ Chod samotného divadla bol dotovaný pravidelným príspevkom tzv. zemského výboru.¹⁵ Zasahovanie verejných autorít do kultúrneho života malo ako vidíme svoje korene už ďaleko pred vznikom súčasného Národného divadla.

Nemčina ako nástroj vládnucej politickej moci bol dominantným jazykom divadelných hier. České hry hostovali v nemeckom divadle len v nedeľu a cez sviatky, neskôr hrala česká herecká spoločnosť v akýchsi provizórnych priestoroch ako Bouda na Koňském trhu, či divadlo v kláštore U Hybernů.

Za zmienku určite stojí individuálna iniciatíva nemeckého riaditeľa Stavovského divadla Jana Augusta Stögla, významného zástancu rozvoja českého kultúrneho života. Zaslúžil sa o vznik vlastnej divadelnej budovy pre české predstavenia tzv. Stöglovo divadlo. Jeho história ale nemala dlhé trvanie.¹⁶

Zdržanlivý postoj českej šľachty k vlasteneckému činu vysvetľuje vo svojom diele Šubert, keď píše, že viedenská vláda kládla českej šľachte na vrub všetko, čo sa v Čechách dialo a svoje rozhorčenie si na nej uľavovala rôznymi pokutami. Šľachta sa preto radšej stránila nielen od divadla ale i od celého verejného českého života.¹⁷ Napriek tomu v ich radách nájdeme jednotlivcov sympatizujúcich s myšlienkou českého divadla ako napr. knieža Jan Lobkovic, Hanuš Kolovrat-Krakovský a Jindřich Chotek.

Veľké zásluhy pri vzniku divadla mal zemský výbor. To on sa ujal myšlienky českého divadla po tom, čo vláda nedala súhlas k činnosti Jednoty pro české divadlo¹⁸, to on zahájil jednanie s mestskou radou o stavebnom pozemku. Zemský výbor sa mal po ukončení stavieb divadla ujať a prevádzkovať rovnakým spôsobom ako divadlo Stavovské. Zdôrazňujeme, že české Národné divadlo bolo od začiatku vnímané ako verejný majetok v rukách vládnucej vrstvy.

¹⁴ Pacovský, 1983, str.12.

¹⁵ Zemský výbor bol za obdobia Rukúsko-Uhorska a Prvej republiky výkonný orgán historických českých zemí, neskôr samosprávnych zemí Československa.

¹⁶ Tamtiež, str. 18.

¹⁷ Šubert, 1881, str. 49.

¹⁸ Jednota pro české divadlo mala organizovať prípravy k stavbe divadla, ustanovená ako akciová spoločnosť.

1.2 Ďalší vývoj divadla a komplikované financovanie jeho výstavby

Najväčším problémom pre uskutočnenie vlasteneckej myšlienky sa ukázalo byť finančné zabezpečenie stavby. Pôvodný návrh z roku 1845 predpokladal získanie peňazí z vydaných akcií, o päť rokov neskôr sa už ale zdalo byť výhodnejšie zabezpečiť ich darom v zbierkach. Isté bolo i to, že vláda povolí skôr obyčajný spolok než akciovú spoločnosť.¹⁹ Zabezpečenie zdrojov ako i celú stavbu mal pod kontrolou Sbor pro zřízení Národního divadla. O celonárodnom vyburcovaní obyvateľstva a postavení divadla z individuálnych mecenášskych darov hovorí známa z generácie na generáciu predávaná legenda. Jej pravdivosť si overíme nasledovne.

Písal sa rok 1850. Vkladať nádeje do veľkých individuálnych mecenášov sa ukázalo byť nesprávnou cestou. Jediným možným východiskom sa zdalo apelovať na vlastenecké cítenie českého národa v celonárodných grajciarových zbierkach. Ani táto úloha sa však neobišla bez komplikácií. Zbierky boli povolené len prostredníctvom svojich výbercov v Prahe, ktorí nesmeli vyberať po hostincoch a chodiť dom od domu. Na dedine sa o zbierky starali nezainteresovaní predstavitelia obcí, ktorí zasielali vybrané peniaze priamo bernému úradu.²⁰

Napriek tomu v roku 1852 umožnil výsledok zbierok významný krok, kúpu pozemku na nábřeží za 45 000 zlatých. Rozpočet na stavbu sa odhadoval na 150 000 zlatých a mal zaistiť celú stavbu okrem divadelného mechanizmu, dekorácie a zdobenia. I táto predstava členov zboru bola naivná. Po čase sa začali prejavovať vyššie uvedené nedostatky zbierok, ktoré negatívne ovplyvnili ich celkový finančný prínos. Koncom mája 1857 mal zbor v hotovosti len 542 zlatých.²¹ Už pár rokov chátrajúce stavenisko vrhalo negatívny tieň predovšetkým na organizáciu zboru.

Ani samotní prední predstavitelia zboru neboli jednotní v otázke financovania divadla. Skupina vedená Františkom Riegerom a Františkom Palackým žiadala, aby bolo vybudované zo zemských peňazí. Druhé krídlo vedené Janom Jungmanom a Karlom Sladkovským verilo, že prebúdajúci sa národ má dosť sily k postaveniu divadla vlastnými prostriedkami.²²

¹⁹ Pacovský, 1983, str. 41.

²⁰ Tamtiež, str. 33.

²¹ Tamtiež, str. 38.

²² Spor sa zapísal do dejín i ako spor starej a mladej generácie.

Prekvapenie v ďalšom vývoji bola opätovná iniciatíva zemského výboru. Zo svojich vlastných prostriedkov sa ponúkol postaviť skromnejšie provizórne divadlo tak, aby sa neskôr mohlo stať súčasťou reprezentatívnej budovy. Vtedy ešte nikto netušil, že bude fungovať dlhých 21 rokov za pomoci pravidelných subvencií 10 000 zlatých od zemského výboru. Napokon sa zdalo, že ďalšie kroky k dobudovaniu Národného divadla budú predsa len ponechané na zemský výbor. Veď ako sme už spomínali, malo byť rovnako zemským ústavom ako divadlo nemecké. Politické zmeny vo výbore, predovšetkým zastúpenie v prospech rakúskych úradníkov, túto možnosť ale vylúčili. Náhle sa ochladili mnohé nádeje.

1.2.1 Úloha drobných individuálnych mecenášov pri uskutočňovaní veľkého národného sna

Pre splnenie myšlienky vlastného divadla bolo definitívne nutné obrátiť sa na dobrú vôľu národa. Grajciarové zbierky sa do histórie Národného divadla zapísali ako hlavný zdroj finančných prostriedkov. Zapojili sa všetky vrstvy národa, obyvatelia obcí, dedín, inteligencia i prostý ľud, robotníci i študenti. Ich podoba bola nesmierne rozmanitá. V prospech Národného divadla sa konali večierky, besiedky, plesy, letné slávnosti, divadelné predstavenia. Zbierky sa organizovali na svadbách ale i v krčme pri pití piva. Dokonca pri hraní kariet a kužielok sa ukladali vybrané grajciare na Národné divadlo. Ľudia šetrili, pomáhali, darovali vecné dary, k dispozícii prenechávali svoje povozy. Bazár usporiadaný na Žofíne vyniesol až 5 963 zlatých.²³ Všetky vrstvy národa bez ohľadu na vzdelanosť či majetkové pomery žili vlasteneckou myšlienkou Národného divadla. Neboli to len jednotlivci ale i väčšie či menšie korporácie a spoločenstvá, ktoré prispievali. Ako príklad uvádzame cukrovary, pivovary, záložne, rôzne priemyselné podniky.

K pozitívnym výsledkom prispeli i nové pravidlá pre zbieranie peňazí. Ich intenzita výrazne vzrástla uverejnením každého príspevku v novinách. Oznamované boli i domy, kde sa nič nevybralo. Či už z pocitu národnej spolunáležitosti, či zo strachu pred verejnou hanbou sa podarilo vyzbierať dostatok financií k prebudeniu staveniska k životu. Pacovský uvádza nespočetné množstvo konkrétnych individuálnych či kolektívnych dojemných činov v prospech divadla. Pre dokreslenie atmosféry z nich uvádzame len pár: *„Bohunka Př. z Prahy poslala uspořené krejcarey za housku k snídani v prvním měsíci a zavázala se celý rok tyto krejcarey ukládat a měsíčně na Národní divadlo obětovat. Slečny Barbora a Františka*

²³ Pacovský, 1983, str. 73.

*Noskovy darovaly 6 slaměných čepic pro chlapce, paní Aloisie Černohorská láhev na rum z broušeného skla. Společnost U štamgasta sádrou hlavu srnce. Jan Sobek, čalouník nabídl stavbě divadla 6 dnů své práce zdarma.*²⁴

Jeden z najvýznamnejších činov z radou jednotlivcov boli hudobné predstavenia usporiadané Otýliou Sklenářovou Malou. V prospech Národního divadla hrala v pětáctich českých městách, za čo sa jej dostalo verejného poďakovania na valnom zasadaní zboru.²⁵

Takmer po dvadsiatich rokoch organizovania zbierok sa konečne 16. mája 1867 položil základný kameň Národního divadla. Táto slávna udalosť určite patrí k najvýznamnejšej v devätnástom storočí. Bohužiaľ už za necelé tri roky od zahájenia stavby bolo nutné hľadať nové finančné zdroje. Doterajšie zbierky nedokázali zaistiť plynulú výstavbu.

1.2.2 Menej spopularizované, ale pri vzniku divadla rozhodujúce finančné toky

Od roku 1865 sa behom nasledujúcich deväť rokov usporiadalo spolu s bazárom päť veľkých národných zbierok. Nezanedbateľnú úlohu v celom procese mali dobové noviny napr. Národní Listy, Národ, Politik, ktorých uverejnené výzvy k zbierkam mali obrovský agitačný účinok. Grajciare od obyvateľstva tiekli v relatívne stálom ale tenkom prúde. Tu sa i my musíme odkloniť od naivnej i keď príťažlivej myšlienky, že sa divadlo postavilo svojpomocne z dobrovoľných individuálnych príspevkov. Uvedieme si niektoré príklady iných pomocných aktivít.

Skutočnou záchranou pre pokračovanie stavby bola dotácia od zemského výboru vo výške 300 000 zlatých, ktorej čerpanie bolo rozložené do viacerých rokov. Prvá čiastočná subvencia v sume 60 000 zlatých z prebytkov pokladne zemského fondu bola udelená v roku 1876.²⁶ Vidíme, že postoj rakúskych úradov k českému ústavu nebol po celú dobu výhradne nepriateľský. Dokonca i sám cisár venoval divadlu zo svojej osobnej pokladne 10 000 zlatých.

²⁴ Pacovský, 1983, str. 69.

²⁵ Tamtiež, str. 90.

²⁶ Šubert, 1881, str. 216.

Veľké pobúrenie verejnosti vyvolala pôžička 200 000 zlatých od Českej sporiteľne. Odporcovia nesúhlasili s tým, aby sa na stavbe podieľal nemecký finančný ústav a pôžičku považovali za výraz národnej zrady.²⁷

I ďalší finančný zdroj je dôkazom, že sa iniciátori nemohli spoľahnúť celkom na vlastenecké pohnútky národa. Jedným z najvýznamnejších zdrojov príjmu bola totiž národná lotéria, povolená v roku 1875. Jeden los stál 3 zlaté a stanovilo sa 2 609 cien.²⁸ Hlavným lákadlom mal byť pôvodne pražský dom za 50 000 zlatých. Po tom čo vláda majetkové výhry nepovolila sa stali hlavnou výhrou brilantové šperky. Aby lotéria prilákala čo najväčší okruh ľudí rozhodli sa členovia zboru usporiadať výstavu výherných predmetov. Slávnostné zlosovanie v roku 1878 prinieslo čistý výťažok 159 542 zlatých.²⁹ Šubert konštatuje, že zbierky v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch ani zďaleka nepriniesli taký finančný úspech ako lotéria v sedemdesiatych rokoch. Podľa neho národná lotéria opäť spojila národ v záležitosti divadla a prejavila jeho veľkú vlasteneckú silu.³⁰ My sa však pýtame, či to čo lotéria ukázala nebol skôr osobný záujem obyvateľstva a vidina zisku? Áno, bol.

Iný spôsob, ktorým sa podnecovala a udržovala obetavosť bolo vydanie predajného spisu *Národ sobě*. Spis obsahoval pozoruhodné literárne, hudobné a kreslené príspevky českých umeleckých duchov. Ochota sa prejavila i pri jeho vydaní, kedy tlač, papier a ďalšie pomocné práce boli poskytnuté zdarma či so zľavou.³¹

1.2.3 Takmer v cieľi

Po trinástich rokoch stavby, neľahkého politického i finančného boja sa konečne divadlo po prvý raz otvorilo. Nebolo to však na počesť obyčajného ľudu, ktorý sa z veľkej časti zaslúžil o jeho vybudovanie a s radosťou očakával dôstojné otvorenie. Prvým slávnostným predstavením uvítalo divadlo namiesto českého národa korunného princa Rudolfa. Po jeho návšteve sa divadlo opäť uzavrelo k pokračovaniu dostavby.

Nemôžeme zabudnúť na najsmutnejší okamžik histórie divadla, požiar v auguste 1881. Tragická udalosť vyvolala v národe ešte väčšie odhodlanie a nadšenie pre vybudovanie divadla. Nové spontánne zbierky behom šesť týždňov nazbierali spolu s náhradou škody od

²⁷ Pacovský, 1983, str. 130.

²⁸ Pacovský, 1983, str. 98.

²⁹ Tamtiež, str. 108.

³⁰ Šubert, 1881, str. 231.

³¹ Tamtiež, str. 252.

poisťovne viac ako milión zlatých. Na obnove sa podieľala i Obec pražská sumou 50 000 zlatých, dar Jeho Veličenstva činil 20 000 zlatých, kňažná Štěpánka darovala 5 000 zlatých.³² Dňom opätovného otvorenia sa stal 18. november 1883.

1.3 Finančná analýza príjmov a výdajov pri budovaní divadla

Pokúsme sa zhrnúť získané poznatky o vzniku a financovaní divadla. Celkové výdavky na stavbu divadla od roku 1850 do požiaru zhltili 1 924 129,02 zlatých.³³ Spolu s obnovou po požiari činili výdaje k 30. júnu 1884 sumu 2 690 537,03 zlatých. Z toho náklady na obnovu po požiari boli 766 408 zlatých.³⁴

Kľúčové údaje o príjmoch v jednotlivých zbierkach sme zistili v prílohe Šubertovho diela.³⁵ V zjednodušenej podobe uvádzame popis príjmov v nižšie uvedenej tabuľke č. 1. Peňažné čiastky sú skreslené, pretože tu chýbajú drobnejšie príspevky a časť nevyčísliteľných naturálnych darov. Pre našu zjednodušenú analýzu sú ale i napriek tomu plne dostačujúce.

Tabuľka č. 1 Zbierky pre Národné divadlo – značnejšie dary od roku 1851 do 12. 8. 1881 (príspevky sú uvedené v rakúskej mene 1 zlatý)

Zdroje	Čiastka
Splatené úpisy a dary od r. 1851- 31. 10. 1861	60 553,69
Splátky na úpisy z roku 1851 splatené od r. 1861 do 1866 ³⁶	82 828,69
Dary od r. 1861-1865	1 397,27
Úpisy z r. 1865 odvedené v roku 1872	134 369,28
Dary od r. 1865-1877	53 482,45
Národná lotéria 1877-1878	171 290,00
Príspevky 1880-1882	88 500,00
Spolu	592 421,38

Zdroj: Šubert, 1881, str. 399-408, vytvorila autorka.

³² Pacovský, 1983, str. 132.

³³ Jednatel'ská správa výboru zboru pre zriadenie Národného divadla, str. 49.

³⁴ Pacovský, 1983, str. 133.

³⁵ Šubert, 1881, str. 399-409.

³⁶ V tejto čiastke je započítaná i suma 14 700,00 zlatých od Zemského výboru kráľovstva českého.

Pred veľkým požiarom od roku 1851 do roku 1881 sa v dobrovoľných zbierkach vybralo 592 421,38 zlatých. Z tabuľky nám vyplýva zarážajúca skutočnosť. A to, že najviac prispela k celkovej vybranej sume národná lotéria (čiastkou 171 290 zlatých), pri ktorej ale nemôžeme hovoriť celkom o nezištnom prejave dobrovoľného daru. U lotérie sa totiž skôr ako vlastenectvo prejavuje vidina zisku z výhry. Podiel národných zbierok do roku 1881 na nákladoch pôvodnej stavby predstavuje len približne 30,8 %³⁷ (vrátane lotérie). Ak by sme navyše nezapočítali lotériu, dobrovoľné mecenášske dary by tvorili len 22 % potrebných výdajov na stavbu.

Oveľa väčšia sila národa sa prebudila po tragickom požiari. Národné zbierky vtedy vyzbierali za pár mesiacov 744 644,37 zlatých.³⁸ Tabuľka č. 2 predkladá prehľad dobrovoľných darov po požiari divadla.

Tabuľka č. 2 Prehľad dobrovoľných príspevkov od požiaru Národného divadla do konca marca 1882 v zlatých

Príspevky	Čiastka
Z Čiech	634 270,76
Z Moravy a Sliezska	50 156,84
Dar panovníckej rodiny	26 000,00
Z iných krajín Rakúsko-Uhorska	17 563,29
Z ostatných krajín	16 653,48
Spolu	744 644,37

Zdroj: Šubert, 1881, str. 399-408, vytvorila autorka.

Nie je prekvapujúce, že najväčší podiel vybraných darov po požiari tvorili dobrovoľné príspevky vybrané v Čechách. Zaujímavé sú ale príspevky poslané z ostatných krajín Rakúsko-Uhorska či iných krajín, ako napr. Amerika, Nemecko, Taliansko, Bulharsko, Francúzsko. Spolu činili 34 216,77 zlatých. Vybraná suma 744 644,37 zlatých takmer úplne pokryla samotnú obnovu divadla po požiari.

³⁷ Vlastný výpočet.

³⁸ Iný zdroj informuje, že celkovo bolo do pokladnice Národného divadla prijatých od 13.8. do 20. 10.1881 973 434 zlatých. Významných spôsobom sa ale podieľala Obec pražská darom 50 000 zlatých či Pražská sporiteľňa sumou 50 000 zlatých. Je tu i zahrnutá náhrada škody od banky 274 800 zlatých. Jednatel'ská správa výboru zboru pre zriadenie Národného divadla, str.23 a 42.

Suma 1 337 065,75 zlatých je celková čiastka získaná v prospech stavby divadla v dobrovoľných zbierkach.³⁹ Najväčší podiel na nej majú bez pochyb drobné individuálne dary jednotlivcov, ktorí prispeli buď v organizovaných zbierkach, či sa zúčastnili spoločenskej udalosti v prospech divadla. Najčastejšia výška príspevku od jednotlivcov bola okrúhlych 100 zlatých. Dary bohatých jednotlivcov nad 1 000 zlatých priniesli divadlu 87 420 zlatých, čo je 6,5 % z celkovej vyzbieranej sumy. Najväčší príspevok daroval tzv. nemenovaný prostredníctvom dra Riegera vo výške 5 000 zl.

Svoju zásluhu zohrali rôzne spolky, spoločnosti, kluby. Ich príspevky činili približne 81 546 zlatých, asi 6 % z výnosu zbierky.⁴⁰ V porovnaním s celkovou vybranou sumou čiastka nijako podstatná.

V národných zbierkach sú ale započítané i príspevky panujúcej rodiny vo výške 26 000 zlatých. Ďalej dary z majetku miest či okresných zastupiteľstiev. V záznamoch zbierky sme našli dokonca započítaných 14 700 zlatých od samotného zemského výboru. Pohľad na výšku skutočných mecenášskych darov obyčajného ľudu je preto značne skreslený.

Na záver uvedieme ešte jeden zaujímavý údaj, podiel celkových finančných darov vybraných v národných zbierkach od roku 1851 do roku 1883 na celkových nákladoch na stavbu a obnovu divadla. Národné zbierky pokryli približne 49,7 %⁴¹ celkových nákladov potrebných k vzniku jedného z najvýznamnejších kultúrnych monumentov českého národa. Zostatok musel byť logicky hrađený zo zdrojov verejných.

Na vyššie uvedených poznatkoch sme odpovedali na otázku v úvode tejto kapitoly a zároveň vyvrátili prvotný predpoklad našej hypotézy.⁴² Národná obetavosť ani zďaleka nepostačovala k dostavaniu divadla. Väčšina literatúry podáva nespočetné množstvo dojemných prípadov v ktorých i tí najchudobnejší z chudobných prispeli. Podľa našich výpočtov ale nepokryli národné zbierky ani polovicu potrebných nákladov. Podporu vlasteneckému podniku v zbierkach navyše neposkytli len obyčajní pracujúci ľudia, ale dôležitú úlohu zohrali už vyššie spomínaní českí šľachtici, obce a dokonca i sám cisár. Bez významnej pomoci verejnej inštitúcie Zemského výboru kráľovstva českého, by sme dnes možno písali prácu na úplne inú tému.

³⁹ Vlastný výpočet z tabuľky č. 1 a 2.

⁴⁰ Šubert, 1881, str. 399-408, vlastný výpočet.

⁴¹ Vlastný výpočet.

⁴² Hypotéza vychádza z toho, že bolo divadlo postavené takmer úplne z vlastných zdrojov.

Otázka či postaviť divadlo z verejných zbierok či zemských peňazí bola po dlhé roky dôvodom sporu hlavných iniciátorov vlasteneckej myšlienky. Po zamyslení sa a zvážení zložitej politickej situácie, v ktorej sa celá slávna história divadla odohrávala, sme došli k záveru, že neexistoval iný spôsob ako sa obrátiť pre splnenie vytúženého sna na finančnú pomoc českého národa. Prevažne rakúsky zemský výbor nebol myšlienke naklonený dostatočne na to, aby jeho stavbu celú financoval. Nedostatočný záujem centrálnej vlády o úroveň českej kultúry a nedostatočný počet nápomocných zámožných českých mecenášov kompenzoval sám národ svojou obdivuhodnou iniciatívou. Na druhej strane by bez pomoci verejnej inštitúcie zemského výboru stavba pravdepodobne stroskotala, alebo sa predĺžila o mnoho rokov. Na koniec zopakujme jeden dôležitý fakt, že i napriek značnému podielu súkromných zdrojov sa divadlo od počiatku považovalo za orgán zemský.

1.4 Spolky pôsobiace pri samotnom vzniku divadla

Už vyššie sme zmienili, že i spolková činnosť sa zaslúžila o vznik národného divadla. Boli to však prevažne spolky, ktorých činnosť nijako nesúvisela s činnosťou divadla. Pri organizovaní zbierok prispeli na stavbu zo spolkového majetku, usporiadali v prospech divadla zábavy, koncerty a pod. Podiel ich príspevkov na celej vybranej sume nebol nijako závažný. Okrem toho pôsobili spolky, ktorých činnosť bola s Národným divadlom skutočne spojená.

Pensijní spolek členů sboru a orchestru královského a zemského ND v Praze vznikol roku 1886 a bol v činnosti do roku 1941. Účel spolku je jasný zo samotného názvu spolku. Mesačné príspevky členov činili 10 Kč a vyplácané penzie 800 Kč.⁴³ Spolok bol finančne podporovaný štátnym príspevkom z Ministerstva školstva a národnej osvety i Zemským správnym výborom. Dokonca riaditeľstvo Národného divadla venovalo občas výnos z benefičných predstavení v prospech penzistov.⁴⁴

Spolok, ktorý nás v tomto období mimoriadne zaujíma je Sbor pro zřízení českého Národního divadla v Praze založený roku 1850.⁴⁵ Jeho úloha je taktiež z názvu jasná. Bol riadiacim orgánom tejto veľkej národnej akcie. Mal riešiť všetky otázky a problémy spojené

⁴³ Údaje z roku 1923.

⁴⁴ AHMP, fond MHMP II, NVP, obor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. IV/0020, inv.č. 197.

⁴⁵ AHMP, fond MHMP II, NVP, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. IX/0006, Sbor pro zřízení českého Národního divadla.

so vznikom umeleckého stánku. Organizoval dobrovoľné zbierky, bojoval za stavebný pozemok, viedol samotnú stavbu. Fungoval do roku 1923.⁴⁶

2. Osud “Zlatej kapličky nad Vltavou“ po jej slávnom vybudovaní do roku 1929

Výhradným vlastníkom kultúrneho stánku i napriek výraznej finančnej zainteresovanosti mnohých jednotlivcov pri jeho vzniku bol Zemský výbor kráľovstva českého, ktorý bol vlastníkom všetkých doteraz existujúcich umeleckých stánkov. Vlastníctvo a správa sa ale hneď od počiatku oddelila. Zodpovednú úlohu prvého správcu na seba prebralo novo vzniknuté Družstvo Národného divadla. Výmena správcu nastala roku 1900 kedy sa ho ujala Spoločnosť Národného divadla. Podnikateľ a po desiatich rokoch vystriedala zemská správa. V tejto kapitole sa pozrime na zaujímavé inštitucionálne, politické i finančné okolnosti prvého obdobia fungovania divadla od jeho vzniku do zoštátnenia roku 1929.

2.1 Inštitucionálny, politický a ekonomický vývoj – Družstvo Národného divadla

Družstvá spravujúce divadelné stánky neboli v českých pomeroch žiadnou novinkou. Tzv. Divadelné družstvo spravovalo divadlo Prozatímne od roku 1866 a predpokladalo sa, že po dostavaní prevezme správu i nového Národného divadla. Ukázalo sa ale že k tomu nemá dostatočné hmotné prostriedky. Správa súkromným jednotlivcom bola vopred vylúčená. Súkromný podnikateľ by jednak nemal k dispozícii dostatok prostriedkov (hlavne na nákladný fundus instructus⁴⁷), oveľa odstrašujúcejšia však bola hrozba snahy o vlastný prospech zo strany súkromníka. Zrodilo sa preto nové Družstvo Národného divadla (ďalej i ako Družstvo). Jeho jediným poslaním malo byť viesť divadlo nezištným spôsobom a chrániť ho pred úpadkom.

Družstvo bola vlastenecká spoločnosť, založená na základe občianskeho zákonníku. Každý člen musel zložiť istinu 500 zlatých, pričom málokto dúfal (po predchádzajúcich negatívnych finančných skúsenostiach s divadelnými družstvami), že dostane z tejto čiastky niečo späť. Vstup každého jednotlivca do Družstva môžeme do určitej miery považovať za

⁴⁶ Prebádané archíválie nám bohužiaľ neprezradili nič viac o jeho činnosti. Zachovali sa len oznámenia sboru Policajnému riaditeľstvu v Prahe o členoch novo zvolených do výboru spolku a oznámenie o likvidácii spolku.

⁴⁷ Fundus instructus je výraz pre zásoby kostýmov a rekvizít.

prejav mecenášstva. Ako sa kedysi skladali dobrovoľné príspevky na stavbu divadla, skladali sa teraz príspevky na jeho samotný chod. Zemský výbor kráľovstva českého mu prenechal prevádzku najvýznamnejšieho českého kultúrneho stánku až do roku 1900.⁴⁸ Prevzatie divadla do správy Družstva sa javí nie ako túžba, skôr ako národná povinnosť a prejav dobrej vôle určitej úzkej skupiny ľudí. Družstvo sa utvorilo prevažne z členov pražského meštianstva a inteligencie. Podľa Šuberta bol vznik nového Družstva len prejav národnej povinnosti, vyplývajúci zo zánietenia pre Národné divadlo, z idealizmu šesťdesiatich a sedemdesiatich rokov.⁴⁹

Prvé stanovy podnikateľa boli prijaté v novembri 1880. Zaujímavé v nich bolo okrem iného i to, že žiadny člen družstva nemohol nadobudnutím viacerých podielov či ich spojením, získať mimoriadny vplyv. Tým sa malo zabrániť nekalým praktikám a rozvratu Družstva. Neskôr sa premenilo na spoločnosť s ručením obmedzeným.⁵⁰ Pri skúmaní vzájomných vzťahov Družstva a zemského výboru nemôžeme zabudnúť na dôležitý úrad intendancie. Pôvodný úrad bol zriadený Zemským výborom kráľovstva českého ako orgán dozerajúci na chod vtedy nemeckého Stavovského divadla. Celkový dohľad bol v skutočnosti pod kompetenciou jedinej osoby intendanta. Dohliadal nad repertoárom divadla, potvrdzoval nových i stávajúcich členov divadla. Mal na starosti i ekonomickú stránku.

Po vzniku Prozatímného divadla roku 1862 sa funkcia intendanta rozdelila na intendanciu českú a nemeckú. Zvolený intendant bol priamo zodpovedný zemskému výboru. Roku 1881 podpísalo Družstvo Národného divadla v Prahe zmluvu so zemským výborom o prevzatí oboch budov divadiel Prozatímného i nového Národného. Zem sa zaviazala vyplácať ročnú subvenciu, udržiavať budovy a platiť poplatky s tým spojené, zabezpečovať dekorácie atď. Priamy dozor ostal v rukách intendanta. Ten okrem vyššie uvedeného dohliadal na činnosť riaditeľa divadla, na obstarávanie dekorácií i kostýmov, na výkon hercov, režiséra, orchestru. V jeho právomoci bolo ale i zastavenie subvencií od zemského výboru pri neplnení zmluvy.⁵¹

Už vyššie sme naznačili, že sa Družstvo ani s privretím oboch očí nedalo považovať za slobodného podnikateľa. Podrobnejší popis vzájomných vzťahov zachytáva spomínaná

⁴⁸ Šubert, 1908, str. 245-506.

⁴⁹ Tamtiež, str. 9.

⁵⁰ Tamtiež, str. 245-506.

⁵¹ Lutovská P., Intendancie českého Národního divadla Praha, NA, Praha 2007, archívna pomôcka č. 1684, str. 2-8.

Zmluva o prevzatí Národného divadla do správy medzi Družstvom a Zemským výborom.⁵² Okrem dohôd o finančných subvenciách z nej uvádzame zopár dôležitých špecifik.

Verejná autorita určovala celé umelecké smerovanie repertoáru divadla. Žiadna nová hra sa nesmela hrať bez toho, aby ju intendant vopred preskúmal a schválil. Na scéne sa museli dokonca pravidelne striedať všetky žánre, činohra, balet, opera.⁵³

Najabsurdnejšia bola požiadavka na udržanie určitého počtu a zloženia stálych hercov. Napríklad pre činohru a frašku muselo divadlo zamestnávať herečky pre konkrétne stanovené úlohy: tragickú milovníčku, mladistvú milovníčku, naivnú milovníčku, mladistvú milovníčku pre podradné úlohy atď. U hercov: vážneho hrdinu a milovníka, mladistvého hrdinu a milovníka, charakterného herca, komika pre mladistvé i staršie úlohy atď.⁵⁴

Ani cena vstupeniek a predplatného nespádala do právomocí podnikateľa. Zmluva presne stanovuje denné vstupné odvíjajúce sa od výhodnosti umiestnenia sedadla. Akékoľvek zvýšenie ceny mohlo byť uskutočnené len so súhlasom Zemského výboru a i to len na jednotlivé presne určené predstavenia.⁵⁵ K výhodám družstva snád' patrilo len to, že bolo po celú dobu trvania zmluvy oslobodené od tzv. hudobného za všetky predstavenia a maškarné plesy.⁵⁶ Orgány Družstva mali skutočne len minimálnu rozhodovaciu právomoc a akékoľvek snahy o umelecký či finančný rozkvet bol podľa vyššie uvedených podmienok zmluvy značne oklieštený.

Zemský výbor bol takmer po dve desaťročia s činnosťou Družstva spokojný. Koncom roku 1899 sa ale vynárajú kritické hlasy. Sústredili sa do nového združenia s názvom Spoločnosť Národného divadla, ktorá sa rozhodla uchádzať o vedenie divadla od roku 1900. Pre naklonenie verejnosti vydala dokonca brožúru proti doterajšej správe Národného divadla, kde zhodnotila všetky nezdary doterajšej správy. Kritizovala mnohohlavé družstevné vedenie divadla, chyby v umeleckej správe, vymáhanie stále väčších príspevkov od zeme.⁵⁷

Šubert konštatuje, že zapojenie nového konkurenta je znamením toho, že sa divadlu veľmi dobre darí. Inak by sa predsa o jeho správu nikto neuchádzal.⁵⁸ Zemský výbor po takmer dvadsaťročnom pôsobení Družstva zveril v máji 1900 bez podstatnej príčiny kultúry

⁵² První smlouva Družstva Národního divadla v Praze se Zemským výborem království českého, Šubert, 1908, Listiny, IV.

⁵³ Tamtiež, § 15.

⁵⁴ Tamtiež, § 20.

⁵⁵ Tamtiež, § 25, A, B.

⁵⁶ Tamtiež, § 12.

⁵⁷ Šubert, 1908, str. 554-556.

⁵⁸ Tamtiež, str. 567.

stánok do rúk novej spoločnosti. V dobe rozhodnutia dokonca nebola ešte Spoločnosť Národného divadla ani právne ustanovená, bez dostatočného divadelného fundusu inštruktusu, s istinou len 50 000 zl. Divadlo sa vydalo podľa Šuberta do absolútnej neistoty.⁵⁹ Všetky výhody poberané od Zemského výboru boli automaticky prenesené na novú správu.

Spoločnosť Národného divadla, bola podobne ako Družstvo združením zárobkovým. Viedla ho s rovnakými umeleckými a kultúrnymi cieľmi dokonca i počas ťažkých čias vojny, kedy mu bola odopretá akákoľvek mimoriadna pomoc od Zemskej správy.⁶⁰

2.1.1 Finančná situácia prvých rokoch fungovania divadla v správe Družstva Národného divadla

Finančné pomery krátko po otvorení divadla by sme mohli označiť ako mimoriadne. Všeobecné nadšenie národa zo splnených túžob po vlastnom divadle sa odrazilo v húfnej neustávajúcej návštevnosti. K hojnej návšteve lákali i v roku 1882 zavedené nízke ceny niektorých poobedných predstavení. Veľkou udalosťou boli divadelné vlaky.⁶¹ Spolu s príjmami ale rástli i výdavky, hlavne kvôli značnému rozmnoženiu personálu a mzdových nákladov. Roku 1883 činili náklady na gáže pracovníkov až 18 741 zlatých mesačne.⁶² Ročná výška subvencií od zemského výboru, stanovená na 18 500 zlatých, nepokrývala ani mzdové náklady jedného mesiaca. Situáciu komplikovali i nutné počiatočné zriaďovacie výdavky na garderóbu, nábytok, rekvizity, dekorácie atď.

Obdobie prosperity po vyčerpaní mimoriadnych príjmov veľmi rýchlo pominulo. Na divadlo začala padať ťarcha skromnejšej pravidelnej návštevy milovníkov umenia a stále rastúce výdavky. Finančné hospodárenie sa stávalo čoraz komplikovanejšim, až sa v roku 1887 dostalo do schodku 23 198 zlatých. Tento moment viedol k obráteniu pozornosti na hľadanie nových zdrojov príjmov a úspor. Situácii nahrávala v roku 1888 končiaca zmluva Družstva o prevádzkovaní divadla so Zemským výborom. To sa zdal pre vedenie ten správny čas na vyjednávanie o nových finančných požiadavkách.

⁵⁹ Šubert, 1908, str. 584.

⁶⁰ Z prejavu poslanca Machníka na 192.schodzi Národného zhromaždenia, 20. 3.1923. Prístup z internetu: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/192schuz/s192004.htm>

⁶¹ Divadelné vlaky prevádzkované od roku 1883 mali sprístupniť divadlo i vzdialenejšiemu obyvateľstvu mimo Prahu, neskôr i zahraničným záujemcom o umenie. Spolu s cestovným lístkom dostali účastníci vstupenku na predstavenie za zvýhodnenú cenu. Divadelné vlaky udržiavali vysoké príjmy divadla i po opadnutí domáceho záujmu, navyše výrazne prispeli k popularizácii nového divadla.

⁶² Kadlec, 1896, str. 168.

Členovia žiadali od výboru navýšenie ročnej subvencie z 18 500 zl. na dvojnásobok. K ďalším požiadavkám okrem iného patrilo:⁶³

- a) Odpustenie nájomného z kancelárie pre správu 300 zl. ročne.⁶⁴
- b) Oprostenie od ručenia za požiaru škodu.
- c) Pridelenie ročnej subvencie 6 000 zl. na tvorbu činoherných a operných textov.
- d) Uhradenie výdajov na spotrebu vody.
- e) Prevzatie plátov personálu pri strojoch a plynových motoroch.
- f) Náhrada v prípade uzatvorenia divadla z dôvodu štátneho sviatku vo výške 600 zl. za deň.

Zemský výbor však na podmienky družstva nepristúpil, zaviazal sa len podľa bodu e) na účet krajiny prevziať platy vo výške 12 000 zl. Neskôr povolil ďalších 5 500 zl. ročne. Družstvu nezostávalo nič iné ako prosiť o pomoc u predstaviteľov obce pražskej. Lobovaním získali od roku 1888 subvenciu 5 000 zl. ročne na dodávku plynu a vody.⁶⁵

Zlá finančná situácia sa vyhrotila opäť v roku 1890, kedy musela byť časť plátov pokrytá pôžičkou 18 000 zl. od Zemskej banky kráľovství českého.⁶⁶ Pesimizmus hospodárskych nezdarov vyúsťuje až k prvým diskusiám o nutnosti zemskej pevnej ruky a zemskej správy divadla.

Posledná zmluva uzatvorená v roku 1894 medzi Družstvom a Zemským výborom bola spojená s navýšením subvencie o 10 000 zl. ročne. Potrebné peňažné ústupky boli pred zemským výborom odôvodnené tým, že pre nevyhnutný umelecký rozvoj a snahu o priblíženie sa k ostatným svetovým scénam sú potrebné opätovné zvýšené výdaje.⁶⁷

Vývoj nákladov, jednotlivých príjmov, subvencií, celkovej straty či zisku sme zachytili v tabuľke č. 3.⁶⁸

⁶³ Šubert, 1908, str. 223-224.

⁶⁴ V budove vystavanej čiastočne z verejných príspevkov, muselo totiž Družstvo platiť nájom za miestnosti pre správu divadla 300 zlatých ročne.

⁶⁵ Šubert, 1908, str. 228.

⁶⁶ Šubert, 1908, str. 293.

⁶⁷ Šubert, 1908, str. 386.

⁶⁸ Šubert vo svojej knihe poskytuje jediný spracovaný a pre nás použiteľný zdroj informácií o financiách divadla od jeho vzniku do roku 1900. Fond Národného divadla je, ako sme uviedli v recenzii literatúry, v tomto období nespracovaný a medzerovitý. O príjmoch či výdajoch divadla neposkytuje takmer žiadne relevantné údaje. Tabuľka začína rokom 1886. Dovtedy sa uvádzajú vo finančných výkazoch len údaje súhrnné pre divadlo Národné, Nové české a Prozatímne. Nasledovne vyberáme kritický rok divadla 1887. Ďalej sú uvedené údaje za

Tabuľka č. 3 Výkazy zisku a strát do roku 1900 (v zlatých)

Obdobie	1886	1887	1.7.1888- 30.6.1889	1.7.1890- 30.6.1891	1.7.1895- 30.6.1896	1.6.1899- 30.6.1900
Denné príjmy	257 651,30	216 474,10	212 468,18	249 857,70	257 154,80	485 626,00
Predplatné	86 686,58	93 054,96	84 649,66	87 896,47	111 533,14	289 816,58
Subvencie od zemského výboru	18 500,00	18 783,00	24 250,00	26 359,64	30 500,00	109 100,00
Subvencie od mesta Prahy					5 000,00	10 000,00
Šatne	13 574,00	13 439,92	12 562,88	13 264,25	13 224,58	28 287,39
Zvláštne príjmy	11 700,93	4 676,29	13 288,70	15 991,60	10 090,40	257,80
Programy	31,14	394,25	1 960,99	2 244,57	2 116,14	3 937,51
Úroky	2 848,19	1702,24	560,75	35,94	2 342,76	4 057,32
Záznamy	1 459,65	999,42	1091,32	1732,84	1431,32	2479,63
Výnosy celkom	393 369,14	349 524,18	350 832,48	397 383,01	433 393,14	933 562,23
Náklady celkom	397 948,91	372 721,52	361 441,13	397 383,01	433 393,14	937 704,38
Zisk/Strata	-4 578,77	-23 198,34	-10 113,65	0,00	0,00	-4 044,26

Zdroj: Šubert, 1908, Listiny, Výkazy hospodárské, CXXXVII, vlastná úprava a výpočty.

Divadlo v správe Družstva disponovalo dvojakým zdrojom príjmov. Jednak príjmami z vlastnej umeleckej činnosti, tak pravidelným prílivom peňazí z verejných zdrojov. Zemský výbor subvencoval divadlo od počiatku jeho fungovania sumou 18 500 zlatých ročne. V porovnaní s celkovými nákladmi divadla bola subvencia veľmi nízka. Roku 1886 činila len 4,6 % celkových nákladov, zostávajúcich 95,4 % nákladov teda hradilo z vlastných zdrojov.⁶⁹ Sebestačnosť divadla je v tomto období prekvapivo vysoká. Z tabuľky ale vidíme že finančná podpora zeme sa postupne zvyšovala. Spomínaná nová zmluva Družstva so zemským výborom je už spojená so subvenciou 24 250 zlatých v roku 1888-1889. V poslednom roku správy Družstva mu bola udelená subvencia 109 100 zlatých. I tak si divadlo dokázalo zabezpečiť až 88 % výdajov vlastnou činnosťou. Od roku 1893 sa dostávalo divadlu podpory i z mestskej pokladnice Prahy vo výške 5 000 zlatých ročne.

Z tabuľky vidíme, že najväčšiu časť príjmov divadla tvorili denné príjmy (z predaných vstupeniek). V tomto období sa ich výška výrazne nemenila, s výnimkou posledného roku

rok tvoriaci dva polroky dvoch po sebe nasledujúcich rokov. Vybrali sme rok 1888-1889, kedy sa jednalo o spomínaných nových požiadavkách s výborom. Nasledujú roky 1890-1891, 1895-1896 a posledný rok správy Družstva 1899- 1900.

⁶⁹ Vlastný výpočet z údajov tabuľky č. 3.

hospodárenia Družstva, kedy sa denné príjmy zvýšili na viac ako dvojnásobok predchádzajúcich období. Druhou najvyššou príjmovou položkou je predplatné. Vo finančných záznamoch i v tabuľke nachádzame položkou zvláštne príjmy. Ich výška nepravidelne kolíše hore a dole. Bez podrobnejších záznamov si ale netrúfame posudzovať pôvod týchto financií.

Vznik divadla bol významne spojený s našim ústredným bodom záujmu – mecenášom. V úvodnej analýze predpokladáme, že tradícia mecenášstva bude prežívať viacej či menej i počas nasledujúcich období. Družstvo síce nebolo súkromným podnikateľom v pravom zmysle slova, zo všetkých minulých správ však malo k súkromníkovi pravdepodobne najbližšie (spolu so Spoločnosťou). Preto nás sprevádzalo presvedčenie, že v tomto období nájdeme značný podiel príjmov z vreciek individuálnych či skupinových mecenášov. O to zarážajúce je opačné zistenie. Finančné záznamy nevykazujú o daroch po vzniku divadla do roku 1900 ani jednu zmienku. Dôvody môžu byť viaceré.

Družstvo muselo riešiť v prvých rokoch fungovania mnoho páľčivých problémov ako zaistenie fundu instructusu, tvorbu repertoáru, zabezpečenie zázemia divadla atď. Na aktivity spojené so získavaním mecenášov už nezostal členom Družstva čas ani energia. Druhým dôvodom môže byť finančná vyčerpanosť obyvateľstva pôvodnými zbierkami pri stavbe stánku a tým i neochota ďalšej podpory divadla. Tretí možný dôvod sú neúplné finančné záznamy, ktoré dary jednoducho opomínajú. Bez podrobnejšieho popisu pôvodcov zdroja príjmu je vo výkazoch položka zvláštne príjmy. Vylúčiť, že sa jednalo o dobrovoľné mecenášske dary divadlu teda nemôžeme.

Pokiaľ by sme úplne vylúčili dobrovoľné individuálne i skupinové dary z rozpočtu divadla, neznamena to, že v tomto období nenájdeme osoby s mecenášskym zmýšľaním v prospech Národného divadla. Svoj záujem a podporu divadlu mohli vyjadriť zakúpením predplatného, ktoré ako sme videli tvorilo podstatnú časť celkových príjmov. Druhou možnosťou bolo stať sa členom Družstva a zložiť istinu 500 zlatých.

Tabuľka dokazuje, že Národné divadlo nebolo po svojom otvorení ani zďaleka podnikom rentabilným. Účty zisku a strát vykazujú vo všetkých sledovaných rokoch buď dokonalú vyrovnanosť alebo deficit. I keď podstatnú časť výdavkov dokázalo získať vlastnou činnosťou, bez finančnej podpory obce a zeme Českej, by sa len ťažko udržoval chod inštitúcie.

Uvedomiť si opäť musíme, že hlavným cieľom Družstva nebol zisk. Členom išlo prevažne o kultúrne a umelecké pozdvihnutie divadla a tým i celého národa. K významným zásluhám pripisujeme za vlastné náklady získaný veľmi cenný fundus instructus. V tomto období sa pod vedením Družstva dostalo divadlu značných úspechov na domácej i zahraničnej umeleckej pôde.

Zmienime sa ešte o rozhodnutí zaradiť do programu ľudové predstavenia. Konali sa každú stredu popoludní za zvýhodnené ceny, čím mali prilákať tých, pre ktorých boli večerné ceny vstupeniek privysoké a tých, ktorí z nejakého dôvodu nemohli večer z domu odísť. Najpočetnejším ľudovým vrstvám obyvateľstva, nezamožným živnostníkom a robotníkom však paradoxne žiadny prospech z novinky neplynul. Len ťažko sa pre vidinu zábavy či vzdelania mohli uvoľniť z pracovného vytŕaženia.

Odovzdanie Národného divadla do správy Spoločnosti národného divadla nesplnil očakávania. Šubert uvádza, že počas celej svojej existencie bojovalo s finančnými problémami. Umelecký stánok bol i v tomto období nevýnosným podnikaním.⁷⁰ Zo správy Spoločnosti sa nezachovali informácie pre relevantnú finančnú analýzu hospodárenia divadla. Pri nahliadnutí do finančných výkazov roku 1910⁷¹ nachádzame len zopár ručne písaných účtov výdajových. Príjmy z predaných lístkov na predstavenia sú jedinými dokumentmi o príjmoch divadla.⁷² Chýba výkaz zisku a strát, súhrn celkových príjmov.

2.2 Divadlo v rukách Zemskej správy politickej

Po vzniku Československa sa nepriaznivá finančná situácia vyhrotila. Spoločnosti bola zmluva roku 1919 vypovedaná a prevádzkovateľom sa stala Zemská správa politická.⁷³ Divadlo v nových štátnych pomeroch podliehalo naďalej dohľadu úradu intendancie. Dôležitou udalosťou, ktorá sa odrazila i v hospodárení divadla, je pripojenie druhého divadla. Roku 1920 boli uzatvorené nemecké divadlá a Stavovské divadlo sa previedlo na 2. Scénu Národného divadla.⁷⁴ Zemská správa trvala celých 10 rokov. Od 1. januára 1930 prešlo

⁷⁰ Šubert, 1908, str. 608.

⁷¹ NA, fond Archiv Národního divadla, nesprac., č. k. 132, rok 1910.

⁷² Sú zachytené na Hlavnom výkaze príjmov, vždy za určitý deň, hru, doobedie či poobedie.

⁷³ Po vzniku Československa bolo územie rozdelené na 5 samosprávnych zemí, zem Českú, Moravskú, Sliezsku, Slovenskú a Potkarpatoruskú. V čele Českej zeme stál Zemský správny výbor a Zemská správa politická (zemský úrad).

⁷⁴ Lutovská P., Intendancie českého Národního divadla Praha, NA, Praha 2007, archívna pomocka č. 1684, str. 2-8.

divadlo definitívne do rúk Československého štátu, čím tiež zanikla zbytočná funkcia divadelného intendanta.

2.2.1 Finančná analýza príjmov a výdajov

Fond Intendace českého Národního divadla poskytuje finančné údaje z obdobia zemskej správy divadla od roku 1921-1929. Fond je ale neúplný a poškodený, najšť kompletne údaje o príjmoch, nákladoch, subvenciách pre jednotlivé roky je mimoriadne komplikované, často úplne nemožné. Účtovníctvo sa v tomto období viedlo spoločne pre Národné a Stavovské divadlo, mimoriadne vykazujú finančné záznamy hospodárenie kultúrnych stánkov samostatne. Tabuľka č. 4 zachycuje príjmy Národného divadla v rokoch 1921 a 1922. V počiatočných rokoch zemskej správy sú ešte uvedené oddelene od divadla Stavovského.⁷⁵

Tabuľka č. 4 Príjmy Národného divadla 1921-1922 v Kčs

Obdobie	1921	1922
Predplatná kvóta	1 587 703,90	2 094 712,00
Príjem	5 083 385,00	5 210 893,50
Penzijná prirážka	403 170,50	621 908,00
Voľné lístky	12 877,30	25 716,00
Šatne	256 523,00	274 948,00
Programy	170 174,00	190 561,00
Celkom	7 513 833,70	8 418 738,50

Zdroj: NA, fond Intendace českého Národního divadla v Praze, sign.14, č. k. 25, vytvorila autorka.

Najdôležitejšou príjmovou položkou boli i po vzniku samostatného Československa príjmy z predaja lístkov a predplatného. Okrem položiek uvedených v tabuľke sa žiadne iné zdroje príjmov neuvádzajú. Márne sme hľadali stopy po akýchkoľvek dobrovoľných daroch.

Nepredpokladali sme, že hospodárenie divadla sa bude už od dvadsiatych rokov dvadsiateho storočia riadiť vopred zostaveným rozpočtom. Na každý mesiac sa stanovovali

⁷⁵ V týchto rokoch sa nezachovali žiadne údaje o nákladoch ani subvenciách z verejných rozpočtov.

plánované príjmy, náklady, priemerný počet mesačne odohraných hier. Zaujímavý je rok 1925 zachytený v tabuľke č. 5. Predbežná účtovná závierka popisuje príjmy a náklady divadiel zvlášť na vrub podniku a zeme.⁷⁶

Tabuľka č. 5 Hospodárenie českého zemského Národného a Stavovského divadla v roku 1925 v Kč

a)

PRÍJEM	Výsledok	Rozpočet	VÝDAVOK	Výsledok	Rozpočet
Podnik	9 741 760,54	10 050 000,00	Podnik	17 341 641,03	16 850 026,00
Zem	8000,00	5000,00	Zem	3 821 874,72	4 123 949,00
Spolu	9 749 769,54	10 055 000,00	Spolu	21 163 515,75	20 973 975

b)

SCHODOK	Výsledok	Rozpočet
Podnik	7 598 880,49	6 800 026,00
Zem	3 813 864,72	4 118 949,00
Spolu	11 412 745,21	10 918 975,00

Zdroj: NA, fond Intendancy českého divadla, sign.14, č. k. 25, Prednáška pre intendačnú radu, vytvorila autorka.

Vidíme, že sa príjmy delili na príjmy plynúce samotnému podniku a českej zemi. Výška zemských je však oproti celkovým príjmom takmer zanedbateľná. I výdavky sa účtovali zvlášť na vrub podniku a zeme, pričom skutočné zemské činili menej ako jednu pätinu skutočných podnikových výdavkov. Podobne sa vykazuje i skutočný a rozpočtový schodok. Výsledné príjmy roku 1925 boli nižšie než plánované u podniku i u zeme. Skutočné celkové výdavky sa ukázali naopak vyššie než rozpočtové. Podnikové prevyšovali rozpočet, zem vydala menej prostriedkov ako určoval rozpočet. Celkové hospodárenie podnikové je oproti rozpočtu nepriaznivejšie, prekročilo rozpočtový schodok o 798 854,49 Kč. Hospodárenie na účet zeme je priaznivejšie oproti rozpočtu. Skutočný

⁷⁶ Všimnime si, že účtovníctvo nerozlišuje príjmy, výdaje, náklady a výnosy. Zachytávajú sa príjmy, výdaje a schodok.

schodok z činnosti Národného a Stavovského divadla bol oproti rozpočtu vyšší o takmer pol milióna korún.

Divadlo potrebovalo na svoju existenciu približne dvojnásobok vlastných príjmov. Ukazovateľ sebestačnosti v roku 1925 bol pomerne vysoký – 46 %. Nie malý rozpočtový schodok musel byť uhradený z verejných peňazí. Na základe vyššie uvedenej tabuľky sa ukázalo, že sa divadlo subvencovalo ako zo zemských zdrojov tak zo štátneho rozpočtu. Na vrub zeme pripadol schodok 3 813 864,72 Kč, zostatok (podnikový schodok) musel byť logicky uhradený zo štátneho rozpočtu. Podrobnejší pohľad na vývoj príjmov divadiel v tomto období dokumentujeme z hospodárskych výkazov roku 1926.

Osnova rozpočtu českého zemského Národného a Stavovského divadla na rok 1926 stanovuje celkovú rozpočtovú potrebu na 20 620 845 Kč a príjmy na 10 008 200 Kč. Rozpočtový schodok by potom mal byť 10 613 645 Kč.⁷⁷ Na docielenie rozpočtových príjmov musel zemský výbor plánovať i mesačný priemerný počet hier, 42 v Národnom a 34 v Stavovskom divadle. Podrobný rozpis rozpočtových príjmov oboch divadiel zobrazuje tabuľka č. 6.

Tabuľka č. 6 Rozpočet príjmov čes. zemského Národného a Stavovského divadla v roku 1926 v Kč

Príjmy	Národné divadlo	Stavovské divadlo	ND+SD
Úroky z prechodne uložených hotovostí			120 000,00
Vstupné	4 800 000,00	2 100 000,00	
Predplatné	1 400 000,00	800 000,00	
Šatne	300 000,00	150 000,00	
Programy	180 000,00	75 000,00	
Nájomné z bufetu	2 400,00	800,00	
Spolu	6 682 400,00	3 125 800,00	9 808 200,00
Rozličné			80 000,00
Celkové príjmy			10 008 200,00

Zdroj: NA, fond Intendance českého divadla Praha, sign.14, č. k. 26, Osnova rozpočtu českého zemského Národného a Stavovského divadla na rok 1926, vlastná úprava.

Divadlá mali príjmy zo vstupného, predplatného, šatní, programov a nájomného z bufetu rozpočtované pre každé samostatne. Spolu sa účtujú úroky z prechodne uložených

⁷⁷ Schodok roku 1926 by mal byť podľa plánu nižší o 799 091,21 Kč ako v roku 1925.

hotovostí a rozličné príjmy zachytené v tabuľke v poslednom stĺpci. Pozrime sa nižšie ako sa rozpočet zhodoval či nezhadoval so skutočnosťou.

Tabuľka č. 7 Skutočné príjmy Národného a Stavovského divadla v roku 1926 v Kč

Výdavky, príjmy, schodok	Čiastka
Celkové skutočné výdavky	20 396 14,21
Celkové skutočné príjmy	10 103 989,71
Vstupné, predplatné, šatne, programy	9 790 935,21
Iné príjmy	313 054,50
Schodok	10 292 724,50

Zdroj: NA, fond Intendancy českého divadla Praha, sign.14, č. k. 26, Správa pro intendační radu: Správa o predbežnej účtovnej závierke pre rok 1926, vytvorila autorka.

Skutočný hospodársky výsledok roku 1926 je pozitívnejší ako pôvodný rozpočet. Príjmy prevyšujú príjmy rozpočtové, naopak výdavky nedosahujú rozpočtový plán.

Rozpočet (tabuľka č. 6) uvádza položku rozličné príjmy vo výške 80 000 Kč. V tabuľke príjmov z roku 1925 sa táto položka vôbec nevyskytuje. Jej skutočnú výšku v roku 1926 ale nie sme schopný presne stanoviť.⁷⁸ Je to položka pripomínajúca zvláštne príjmy z účtovných záznamov z obdobia správy Družstva. Ani tu bližšie neidentifikujeme o aké peniaze sa jednalo.

Divadlo po vzniku Československa pokračovalo za správy zeme v deficitnom financovaní. Pre svoju existenciu si dokázalo zabezpečiť len približne polovicu potrebných zdrojov. Národu drahý kultúrny stánok ale nemohol byť ponechaný napospas osudu. Schodky vždy spoľahlivo zapláťali rozpočty zeme českej a štátny rozpočet.

Naša pôvodná hypotéza počíta s určitým podielom financovania divadla z dobrovoľných príjmov v čase správy Spoločnosťou Národného divadla do obdobia vypuknutia vojny. Pri pátraní po prejavoch mecenášstva sa opakuje situácia z obdobia správy divadla Družstvom. Nenájdeme o nich ani zmienku. Prvá svetová vojna a jej katastrofálne dopady na život obyvateľstva sa museli odraziť v návštevnosti divadla a jeho celkovom hospodárení. Akékoľvek dary by boli v tomto období pre nás veľkým prekvapením. Pre finančnú analýzu vojnového obdobia sme nemali dostupné žiadne údaje. Rok 1926 už ale

⁷⁸ Z tabuľky č. 7 sme schopný vypočítať len položku iné príjmy- skutočné celkové príjmy po odrátaní príjmov zo vstupného, predplatného, šatní a programov, ich výška je 313 054 Kč. Tvoria ich úroky, nájom z bufetu a rozličné príjmy.

považujeme za rok pomerne hospodársky stabilizovaný. Dost' časovo vzdialený od konca svetovej vojny i od vzniku samostatného štátu, dostatočne vzdialený od o pár rokov vypuknutej svetovej hospodárskej krízy. Ani tu sme nemali s hľadaním mecenášov väčšie šťastie.

Vynárajú sa rôzne možné odpovede na otázku: „Existovali mecenáši podporujúci divadlo pravidelnými či jednorazovými darmi?“ Existovali a ich príspevky sú zahrnuté v položke rozličné príjmy (viď. tabuľka č. 6 a 7). V tom prípade by ale ich podpora nebola nijako vysoká. Existovali, ale ich prítomnosť bola tak bežná a samozrejماً, že sa nikde účtovne nezachycovali. Tretia a najmenej lákavá možnosť – jednoducho neexistovali. Novo ustanovená Zemská správa politická a Československý štát mohol vyvolávať dojem dostatočnej finančnej podpory divadla z verejných rozpočtov a teda z daní všetkých občanov, čo mohlo odradiť mecenášske cítenie občanov.

2.3 Spolková činnosť

Spolková činnosť okolo Národného divadla sa orientovala výhradne na starosť o záujmy členov divadla alebo o ich sociálne zabezpečenie. Spolok snažiaci sa o finančné či kultúrne povznesenie samotného divadla v tomto období vôbec nepôsobil. V období správy divadla Družstvom, Spoločnosťou a Zemskou správou politickou vznikli a pôsobili tieto spolky:

- a) Pensijní ústav královského českého zemského a Národního divadla, 1909-1920
- b) Klub pensionovaných sólistů ND, 1915-1953
- c) Sirotčí, vdovský a podpůrný spolek členů ND, 1918-nezanikol
- d) Klub sólistů ND v Praze, 1918-1948
- e) Sdružení pensistů technického personálu Národního a Stavovského divadla v Praze, 1927-1930

Založenie spolku Pensijní ústav královského českého zemského Národního divadla bolo uložené samotnému podnikateľovi Spoločnosti Národného divadla zo zákona. Jednalo sa o spolok, ktorého účelom bolo poistenie členov a ich pozostalých rodín. Zákon stanovil, že všetok personál zamestnaný v divadle musel byť poistený na dôchodok invalidný i starobný,

pre pozostalých na pozostalostný, na výchovné pre deti a odbytné. Dozor nad penzijným ústavom vykonával Zemský výbor kráľovstva Českého prostredníctvom intendancie.⁷⁹ Bol činný v rokoch 1909 až 1920.

Klub pensionovaných sólistů ND založený roku 1915 chránil hmotné záujmy členov a ich rodín za každých okolností.⁸⁰ Prostriedky získaval výťažkom z usporiadaných koncertov, divadiel, platením zápisného vo výške 2 koruny, mesačných príspevkov od členov 40 halierov, z poplatku za každú odohranú pohostinskú hru člena, dobrovoľnými príspevkami členov a mecenášov. Každý člen spolku mal právo žiadať o podporu pri ochorení seba, manželky či nezaopatrených detí. V prípade úmrtia rodinných príslušníkov mal právo na uhradenie pohrebných nákladov. Ďalej pri bez vlastnej viny zavinenej materiálnej tiesni mu bola poskytnutá peňažná podpora. Zanikol roku 1953.

Sirotčí, vdovský a podpůrný spolek členů Národního divadla založil roku 1897 tehdajší riaditeľ František Adolf Šubert. Spolok finančne podporoval siroty, vdovy po zomretých riadnych členov spolku, invalidných členov, poskytoval riadnym členom pôžičky. Zdroje získaval podobne ako u predchádzajúceho spolku príspevkami členov, zápisným, z dobrovoľných darov, z usporiadaných spoločenských akcií. Tento súkromný spolok vyplácal členom podpory podľa výšky spoločného majetku a podľa uznesenia valnej hromady. Výnosom z predstavení, rôznymi darmi ho podporovalo i samotné Družstvo.⁸¹

Účelom spolku Sdružení pensistů technického personálu Národního a Stavovského divadla v Praze (1927-1930) bolo združovať penzionovaných zamestnancov technického personálu Národného divadla. Stanovy družstva píše: „*Účelem jeho jest mravní a hmotné povznesení pensionovaného dělnictva, čehož domáhati se bude následujícími prostředky: pořádáním divadelních představení, zábav a přednášek. Prostředky ku dosažení vytčených cílu opatřuje si Sdružení z příspěvku členů, zápisného, výtěžku svých podniku a zábav.*“⁸²

Klub sólistů ND v Praze vznikol roku 1918 a vykonával svoju činnosť do roku 1948. Jeho poslaním bolo združovať všetkých činných členov sólistov Národného divadla, hájiť ich stavovské záujmy, pestovať spoločenské styky medzi členmi klubu navzájom, i medzi nimi

⁷⁹ AHMP, fond MHMP II, NVP, obor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. IV/0045, Inv.č. 199, Stanovy.

⁸⁰ AHMP, fond MHMP II, NVP, obor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. IV/0439, Inv.č. 197.

⁸¹ AHMP, fond MHMP II, NVP, obor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. III/0221, Inv.č. 133, Stanovy.

⁸² AHMP, fond MHMP II, NVP, obor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. XXII/1507, Inv.č. 934, Osnovy. spolku Sdružení pensistu technického personálu ND a Stavovského divadla v Praze, Stanovy §2.

a inými spoločenskými kruhmi, ďalej šíriť odborné vzdelanie svojich riadnych členov.⁸³ Docieľoval toho rozmanitými prostriedkami. Poskytoval členom právne rady, podporu a ochranu v záležitostiach týkajúcich sa divadla, usporiadal koncerty, divadelné predstavenia, večierky, ktorých výťažok spolu s členskými príspevkami, poplatkami a darmi tvorili hmotné prostriedky klubu. Udržoval odbornú knižnicu, časopisy, zabezpečoval prednášky.⁸⁴

Spolky získavali zdroje hlavne povinnými príspevkami od členov, z vlastnej činnosti, verejných rozpočtov zeme a štátu, či správcu divadla. Spomínajú sa ale i dobrovoľné mecenášske dary. To nás vedie k ďalšiemu možnému dôvodu, prečo sa dary neobjavujú vo finančných záznamoch divadla. Je to preto, že ich mecenáši nepoukázali samotnému divadlu ale vyššie uvedeným spolkom. Napríklad príspevkom Klubu sólistů Národního divadla podporovali existenciu členov – sólistov svojho milovaného divadla. Naše tvrdenie nemôžeme materiálne dokázať, podrobnejšie účtovné záznamy spolkov sa nezachovali.

3. Kultúrny stánok v rukách československého štátu po roku 1929

Družstvo Národního divadla, Společnost' národního divadla, Zemská správa politická doslova bojovali o prežitie málo výnosného divadelného podnikania. Zmenu k lepšiemu malo priniesť spojenie vlastníctva a správy pod jednou strechou. Strechou československého štátu, pod ktorou pretrváva až do súčasnosti.

3.1 Inštitucionálny vývoj divadla a politická atmosféra procesu zoštátnenia

Dovoľujeme si tvrdiť, že už samotné okolnosti vzniku divadla boli kormidlom jeho budúceho vývoja. “Zlatá kaplička“ sa stala symbolom národnej hrdosti, dôkazom, že i malý národ je schopný veľkých činov. Jej popularita rázom prevýšila všetky ostatné kultúrne stánky. Je zrejmé, že zmeny vo vývoji divadla boli verejnosťou ostro sledované. V jej očiach bolo divadlo dielom a majetkom celého národa. To dávalo politikom silnú motiváciu a pokušenie využívať stánok k vlastnému populizmu. Dôsledkom zdĺhavých jednaní na pôde

⁸³ AHMP, fond MHMP II, NVP, obor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign XXII/0673, Inv.č. 866, Stanovy, Klubu sólistů Národního divadla v Praze, §2.

⁸⁴ Tamtiež, §3.

Národného zhromaždenia republiky Československej je prebranie divadla do štátnej správy od 1. 1. 1930. Zároveň tak zanikol viac nepotrebný úrad intendancie. Vrchným správcom a dozorcom sa odteraz stáva Ministerstvo školstva a národnej osvety.

Zdôraznime ešte, že na rozdiel od predchádzajúceho storočia, kedy sa počet stálych divadiel dal spočítať na prstoch ruky, divadelná sieť prvorepublikového obdobia výrazne zhustla. Roku 1929 vedľa Národného divadla dostávalo subvenciu od štátu 35 divadiel v celkovej výške 6 mil. Kč. Boli prevádzkované pod záštitou zeme, miest či iných verejných korporácií.

Správa divadla sa príliš nelíšila od predchádzajúceho obdobia. Ilustrujeme len pár príkladov svedčiacich o jeho oklieštenej umeleckej i finančnej autonómii. Ministerstvo ako zriaďovateľ je najvyšší dozorný úrad, schvaľuje umelecký repertoár na celý rok a jeho zmeny. Riaditeľovi zostáva právomoc určiť poradie repertoáru. Ďalej zostavuje a predkladá rozpočet divadla, ktorý ministerstvo ústavne prejednáva a schvaľuje. Tak ako za Družstva Národného divadla, ani teraz si nemôže divadlo stanoviť ceny vstupeniek celkom podľa vlastného uváženia. Tie musia byť vopred schválené byrokratickými úradníkmi ministerstva.⁸⁵

3.1.1 Hlavné argumenty prevzatia divadla do štátnej správy

Zemský správy výbor sa ako správca divadla podľa zákonodarcov ani po desiatich rokoch neosvedčil. Pozrime sa, aké dôvody nakoniec priviedli roku 1929 poslancov Národného zhromaždenia k definitívnemu prevzatiu divadla do štátnej správy.⁸⁶

Častým argumentom pri jednaniach bol návrat k slávnej histórii budovania divadla. Poslanec Josef Černý vo svojej reči v poslaneckej snemovni zdôrazňuje veľkú tradíciu, akú nemá divadlo pre žiadny iný národ sveta, preto vláda pociťuje morálnu zodpovednosť za plnenie jeho úloh po stránke ideovej, umeleckej i politickej.

V podobnom duchu sa nesie i vlastenecký výrok: „*Zestátněním Národního divadla splácíme vlastně dluh, ke kterému jsme byli zavázáni hned od prvních dnu své samostatnosti. Osvobozený národ byl přímo povinován povýšiti tuto instituci za nejprřednější svůj kulturní ústav státní a postavit jej v čele všech podobných ústavů.*“⁸⁷ Ďalším argumentom je, že

⁸⁵ Hlušíčková a kol., 1983, str. 157.

⁸⁶ Vyberáme len tie najdôležitejšie argumenty z rozpráv členov Poslaneckej snemovne a Senátu Národného zhromaždenia republiky Československej.

⁸⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/192schuz/s192008.htm>, 20. 3. 1929, z reči poslanca Staška.

doterajšia správa striedajúcich sa inštitúcií nedokázala vytvoriť bezpečné ovzdušie fungujúceho orgánu, ktoré je nevyhnutné pre budovanie umeleckej tradície. Naopak, štát svojim trvaním a výsostnou mocou bude garantovať najlepšie záruky bezpečného rozvoja.

Do hry vstupuje i otázka zamestnancov. Po zoštátnení sa im dostane bezpečných stálych honorárov, a tým sa zabráni úteku najlepších umelcov do cudziny k divadelne bohatším národom. Štát navyše na seba preberie riešenie sociálneho problému vzťahujúceho sa približne k 800 zamestnancom, nehovoriac o skupine penzistov, vdov a sirôt. Pod jeho správu automaticky spadne už spomínaný Penzijný fond Národného divadla.

Podľa senátora Časného⁸⁸ musí byť Národné divadlo prispôsobené nielen zámožným vrstvám ale i robotníkom z vidieka. Štát bude garantovať, že brány divadelného umenia nebudú za žiadnych okolností pre nikoho uzatvorené. Zdôrazňujeme, že divadlo oproti súčasnosti plnilo v období prvej republiky oveľa významnejšiu úlohu výchovného prostriedku. Argument čo najširšej dostupnosti preto zohrával pri jednaniach významnú úlohu.

Vyššie uvedené argumenty a teda i samotný návrh na zoštátnenie našiel pozitívny ohlas v celom československom národe. Snaha o chlácholenie voličstva mala v celom procese očividne významnú úlohu, čoho dôkazom je, že sa jeho prijatie stalo politickou prioritou všetkých politických strán.

Napriek tomu, že bol návrh zákona o štátnej správe Národného divadla prijatý jednohlasne, našli sa zákonodarcovia, nie úplne zaslepení pozitívnym ovzduším národnej tradície, ktorí zvažovali i negatívne dopady zákona. Chybu na kráse videli v samotných dopadoch štátnej správy väčšiny podnikov a inštitúcií. Po zoštátnení sa stávajú nevýnosnými, ťažkopádnyimi, nepriebojnými a repertoárovo sterilnými. K pohrome by mohlo viesť najmä zbyrokratizovanie divadla. Štátni úradníci postupujú podľa šablón bez ohľadu na nehmotné výkony a idey. Zbytočný formalizmus dokáže potlačiť umeleckú iniciatívu, ktorá je jednou z hlavných podmienok umeleckého rozvoja.

Samostatným problémom štátnej správy je hrozba politického tlaku. Spolitizované divadlo sa ľahko podriadi určitému politickému smeru a stane sa nástrojom niektorej politickej strany.

⁸⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/180schuz/s180001.htm>, 12. 6. 1929.

Ani vyššie uvedené kritiky o neefektívnosti štátnej správy nedokázali vyvrátiť v spoločnosti názor, že len mocný štátny aparát je schopný docieľiť bezproblémový chod a ďalší umelecký rozvoj národom vybudovaného divadla. Zákonom č. 83/1929 Sb., o Národnom divadle v Prahe prešla na štát správa a prevádzkovanie divadla, s právom užívať budovy a iné veci slúžiacich k účelom divadla, rátajúc i budovu Stavovského divadla. Či sa zoštátnením divadla skutočne naplnili sľuby politikov, alebo predsa len došlo na slová kritikov budeme môcť pozorovať v nasledujúcom vývoji.

3.2 Financovanie divadla

Po zoštátnení štát preberá nielen správu divadla, ale zároveň nesie všetky náklady, ktoré nie sú uhradené vlastnými príjmami. V predchádzajúcej kapitole sme zistili, že príjmy divadla dostávali roku 1926 len na asi 50 % celkových výdavkov. Schodok predstavoval viac ako 10 mil. korún. Je zrejmé, že zákonodarcovia si boli pri prijímaní zákona dostatočne vedomí neutešenej finančnej situácie divadla a pravidelného schodku v jeho rozpočte. Dokazuje to i nižšie uvedená tabuľka nákladov, úhrady z vlastných príjmov a schodkov v rokoch 1926-1929 zostavená z údajov dôvodovej správy návrhu zákona o zoštátnení Národného divadla.

Tabuľka č. 8 Prehľad hospodárenia od roku 1926 do 1929 v Kč

	1926	1927	1928	1929
V potrebe (náklady)	20 396 714	21 697 573	20 538 512	21 632 337
Vlastná úhrada	10 103 989	10 707 836	11 030 000	10 940 000
Schodok	10 292 725	10 989 737	11 030 000	10 692 337

Zdroj: Vládní návrh zákona o Národním divadle v Praze, Dôvodová správa, citácia 23. 5. 2011, prístup z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2035_00.htm.

O čiastku približne 10 mil. Kč sa od roku 1929 mal zvýšiť každoročne výdaj štátneho rozpočtu a my z úst senátorov či poslancov nenachádzame žiadne námietky proti. Štátny rozpočet podľa nich naopak nesmie byť k divadlu skúpy a jeho nároky musí plne honorovať.

Ospravedlnenie deficitu tu vychádza z divadelných pomerov v danej dobe. Divadlo má byť kultúrny podnik vytvárajúci nehmotné hodnoty ideálne, duševné i duchovné. Pokiaľ si chce udržať kultúrnu úroveň musí počítať s deficitom. Správca divadla má totiž len dve

možnosti, buď uvádzať povrchné šlágre a dosiahnuť finančné efekty, alebo dávať hodnotné veci vyhovujúce kultúrnemu a umeleckému svedomiu za prázdných či poloprázdnych pokladníc. Jediný spôsob dosiahnutia zisku je teda poľavenie z umeleckej kvality diel. Poskytnutie subvencií Národnému divadlu nesmie byť podľa poslancov nikdy vyčítané. Je to nutné opatrenie pre zachovanie jeho kultúrneho poslania a postavenia na úrovni doby.⁸⁹

Tak ako za zemskej správy, je rozpočet divadla súčasťou rozpočtu štátneho. Pre každý rok sa vopred stanovujú jeho príjmy, výdavky a výška subvencie zo štátneho rozpočtu. Zaujímavé je, že z prostriedkov určených na úhradu schodku divadla ministerstvo poukazuje na každý mesiac najviac jednu dvanástinu celoročne rozpočtovanej čiastky. Pokiaľ by sa ukázala vyššia potreba, musí sa divadlo obrátiť so žiadosťou na ministerstvo.⁹⁰

V prvom roku starostlivosti štátu bol v rozpočte ministerstva školstva a národnej osvety schválený pre Národné divadlo schodok 14 600 000 Kč⁹¹, v roku 1931 činil rozpočtový schodok 14 400 000 Kč, teda o 200 tis. nižší. Na rok 1932 sa ale už počítalo len so sumou 11 875 000 Kč, teda o 2 525 000 Kč menej. V roku 1933 klesla subvencia dokonca až na 9 000 000 Kč.⁹²

Uviedli sme, že jedným z hlavných argumentov pri schvaľovaní vládneho návrhu o zoštátnení divadla bolo, že preň musí byť za každých okolností vytvorená pevná a solídna základňa. Zdôrazňovalo sa, že štátny rozpočet nesmie byť k divadlu skúpy. Pár rokov po zoštátnení sa ale na dobre znejúce sľuby rýchlo zabúda. Roku 1932 vláda zahájila úsporný systém vo všetkých odboroch verejnej správy. Tento krok samozrejme zasiahol i Národné divadlo na vyššie uvedenom znížení rozpočtového schodku.

Svetová hospodárska kríza navyše so sebou priniesla pokles návštevnosti a výnosu z predstavení. Jediným východiskom boli úsporné opatrenia, ktoré sa museli bez pochyb prejavovať v zníženej umeleckej úrovni repertoáru.⁹³

Skúmaná Hlavní kniha z roku 1937⁹⁴ je vôbec prvou zachovanou ucelenou knihou s účtovnými záznamami od vzniku divadla. Účty v nej nie sú zaradené do účtovných skupín, sú

⁸⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/192schuz/s192009.htm>, 20. 3. 1929, z reči poslanca Jaša.

⁹⁰ Hlušíčková a kol., 1983, str.157. Vychádzalo to i z dobovej praxe. Československý štátny rozpočet mal formu ústavne prijatého zákona, od ktorého sa vláda nemala odchyľovať. Pri nedodržaní plánovaných výdavkov či príjmov ale neobsahoval trestné sankcie. Doležalová A., Rašín, Enlgliš a tí druzí, *Oeconomica*, 2007, Praha, str. 98.

⁹¹ V čom nie sú zahrnuté náklady na správu budov, hradené zvlášť z rozpočtu ministerstva verejných financií.

⁹² <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/151schuz/s151003.htm>, 30. 11. 1931, z reči poslanca Sladkého.

⁹³ Hlušíčková a kol., 1983, str. 161.

⁹⁴ NA, fond Archív Národného divadla v Prahe, nesprac., Hlavní kniha 1. Rok 1937.

značené podľa poradového čísla, bez vyznačenia účtov nákladových či výnosových. V knihe nachádzame ešte účet Zemského výboru, počas roku na ňom však k žiadnemu pohybu nedošlo. Účet ministerstva školstva a národnej osvety vykazuje na konci roka čiastku 61 989,15 Kč. Určiť či sa jedná o odvody ministerstvu či naopak časť dotácií je nemožné. Z príjmov identifikujeme účty predplatného, zálohy na predstavenia, predpredaj vstupeniek. Hlavná kniha nezachytáva účty príjmy zo šatní, programy, iné, rozličné ani rôzne príjmy. Podobne sme nenašli žiadny záznam o dobrovoľných daroch. Chýba i výsledovka, či akýkoľvek záznam o hospodárskom výsledku, schodku, dotácii či subvencii zo štátneho rozpočtu. Hospodárenie Národného divadla v tomto období budeme preto nútení analyzovať z Účtovej závierky za rok 1938.⁹⁵

Tabuľka č. 9 Hospodárenie ND v roku 1938 v Kčs

Príjmy	Skutočnosť	Rozpočet
Vstupné	5 387 837,50	5 600 000,00
Predplatné	2 894 045,00	2 860 000,00
Šatne	541 143,00	480 000,00
Rôzne príjmy	785 254,50	870 300,00
Celkom vlastné príjmy	9 799 585,50	10 010 300,00
Výdavky	21 671 607,15	20 010 300,00
Schodok		
Dotácie		
Min. školstva a nár. osvety	10 000 000,00	10 000 000,00
Dtto – mimoriadna dotácia	2 100 000,00	
Min. verejných prác	472 975,95	
Spolu z verejných rozpočtov	12 572 975,95	

Zdroj: NA, fond MŠ (medzivojnové), sign. 31 Praha II., č. k. 3358, Účtovná závierka za rok 1935, vytvorila autorka.

Najväčšími príjmovými položkami sú v roku 1938 príjmy zo vstupného a z predplatného. V tabuľke sa okrem toho vyskytuje podstatná položka rôzne príjmy. Patrili sem napr. príjmy za: inserty v divadelnom časopise, nájomné z bufetu, pokuty, poplatky z rozhlasu, poplatky za prehliadku divadla, skonto z účtov, poplatky za použitie telefónu atď. Jedinou neznámou zložkou týchto rôznych príjmov sú tzv. rôzne drobné príjmy vo výške 43 545,60 Kčs. Žiadne znaky po príjmoch od súkromných osôb či podnikateľov ale

⁹⁵ Vo fonde MŠK účtovná závierka za rok 1937 chýba.

nenachádzame. Vlastné príjmy divadla nepostačovali ani na polovicu potrebných výdajov. Sebestačnosť divadla v roku 1938 dosiahla na 45 %.⁹⁶

I keď bola pre tento rok rozpočtovaná dotácia z ministerstva školstva a národnej osvety 10 mil. Kčs, dostalo divadlo o 2,1 mil. Kčs viac. Celkové zdroje zo štátnej pokladnice sem pritekli vo výške 12 572 975,95 Kčs.

Naša úvodná hypotéza predpokladá v tomto období len nízky podiel financovania z dobrovoľných darov. Všetky záväzky divadla totiž prebral v plnej výške verejný sektor, čím teoreticky eliminoval významné postavenie mecenášov a zároveň snahu divadla o ich hľadanie. Pokles dobročinnosti spôsobili i ťažké časy hospodárskej krízy.

Z analýzy hospodárenia divadla roku 1938 usudzujeme, že slávna mecenášska tradícia zostáva i v tomto období pravdepodobne zabudnutá. Jediným dôkazom proti by mohli byť v roku 1938 tzv. drobné rôzne príjmy vo výške 43 545,60 Kčs. Žiadne vodítko k mecenášom ale neposkytujú.

3.3 Spolky

Spolková činnosť sa rozvíjala v podobnej línii ako tomu bolo doteraz, orientovala sa na sociálne zabezpečenie zamestnancov divadla a jeho záujmy. Okrem už existujúcich spolkov, ktorých činnosť sme popísali v minulej kapitole vznikol roku 1930 Sbor pro zřízení Nového Národního divadla v Praze.⁹⁷ Účelom spolku bola podľa stanov: „*všemožná činnost směřující k rychlému vybudování a důstojnému nadání Druhého Národního divadla v Praze.*“⁹⁸ Snaha vychádzala z nedostatočnej kapacity stávajúcich budov Národného divadla a túžby sprístupniť predstavenia čo najširším vrstvám ľudu. O jeho úspechoch svedčí získanie budovy niekdajšieho divadla Varieté v Prahe Karlíne, ktorú upravil na tzv. Prozatímne divadlo. Okrem toho bol vydavateľom obrovského množstva kníh a publikácií s divadelnou tematikou. Zanikol roku 1951.

⁹⁶ Vlastný výpočet.

⁹⁷ Fond Magistrátu hlavného mesta Prahy obsahuje len informácie o jeho likvidácii a vlastníctve podielov Divadla Varieté, spol. s.r.o, ktoré po likvidácii spolku pripadli Československému štátu, AHMP, fond MHMPIL,NVP, obor vnútorných vecí, spolkový katastr, sign. XXII/1810, Inv.č 951, č. j. NV/2-2110/58.

⁹⁸ NA, fond MŠK ČR, sign.31, č. k. 1894, č. j. 8346/1948, Osnova zákona, kterou se mění a doplňuje zákon o Národním divadle v Praze, Dôvodová správa.

Medzivojnové obdobie očividne nevzbudilo mimoriadny záujem pre vytvorenie spolku s účelom finančnej podpory samotného divadla. A nie je sa čomu diviť, keď ho štát plne financoval zo štátneho rozpočtu.

4. “Zlatá kaplička“ po porážke nacizmu a počas štyridsiatich rokov štátneho monopolu divadelníctva

Nevyvrátiteľné je, že z funkčného hľadiska by malo v Národnom divadle prevažovať jeho kultúrno-umelecké poslanie. Ako stánok v rukách štátu sa ale často stáva nástrojom politickej moci, slúžiaci k presadzovaniu ideálov vládnucej strany. Naplno sa to prejavuje v období nacistickej okupácie a predovšetkým v období komunistickej diktatúry.

V roku 1939 sa muselo Národné divadlo vzdať budov Stavovského i Prozatímného divadla, ktoré boli prevzaté pod správu úradu ríšskeho protektora. Nevyhlo sa ani národnostným útokom a cenzúre. V roku 1941 okupanti zakázali hry autorov anglických, francúzskych, poľských, gréckych ale i hier, ktorých dej je čerpaný z prostredia uvedených národov.⁹⁹ Po prvý raz vo svojej histórii bolo divadlo úplne uzatvorené od 30. 9. do 30. 10. 1941 a neskôr od 29. 5. do 3. 7. 1942.

Po porážke nacizmu a vzniku druhej Česko-slovenskej republiky ustupuje Národné divadlo do pozadia. Povojnová doba už sústreďuje oveľa väčšiu pozornosť na divadelné odvetvie a kultúru ako celok. K slovu sa dostávajú okrem štátneho profesionálneho¹⁰⁰ i drobnejšie neštátne divadlá komerčné, ochotnícke či bábkové. I oni vyžadujú od štátu lepšie podmienky pre svoju existenciu. Je preto nutné na chvíľu sa odpútať od úzkeho zamerania na Národné divadlo. Ďalej sa bude sledovať i v rámci vývoja celého divadelníctva a postoja komunistického štátu ku kultúrnej politike.

⁹⁹ Hlušíčková a kol., 1983, str. 240.

¹⁰⁰ V roku 1946 boli celkom 4 štátne divadlá, v českých zemiach len Národné divadlo v Prahe, ostatné 3 na Slovensku.

4.1 Komunistické ponímanie kultúry a divadelníctva (divadelný zákon)

Do vypuknutia socialistickej revolúcie mala hlavné slovo vo vedení neštátnych divadiel buržoázia, slúžilo ich záujmom a potrebám. Spolu s komunistickou vládou prichádza reorganizácia celého českého divadelníctva. Divadlo sa stáva verejnou kultúrnou inštitúciou. Namiesto anarchie a konkurenčného boja ziskuchtivej buržoázie má zmenu k lepšiemu priniesť plánované hospodárenie. „Kultúra ľudu“ je nové heslo či prvá zásada plánovaného divadelného hospodárstva.¹⁰¹

Doteraz si vystačilo divadelné umenie bez akejkoľvek právnej ochrany a divadelných zákonov. Po víťazstve robotníckej triedy vo februári 1948 bol vôbec prvým zákonom prejednávanej poslaneckou snemovňou práve nový divadelný zákon.¹⁰² Štát a jeho zväzky územnej samosprávy podľa zákona na seba preberajú kultúrne úlohy spojené so starosťou o zriadenie a prevádzkovanie divadiel, v medziach svojich rozpočtov a úhradových možností. Všetky štátne divadlá sa zriaďujú zákonom.¹⁰³

Ďalej sa stanovuje, že k prevádzkovaniu akéhokoľvek divadla potreboval záujemca najskôr povolenie od zemského národného výboru.¹⁰⁴ A to mohli dostať len okresy, obce, družstva divadelníkov z povolania a právnické osoby, ktoré sledujú nezárobové kultúrne ciele.¹⁰⁵

Rok 1929 nadobro vylúčil súkromné podnikanie z pôdy Národného divadla a je jasné, že tento zákon ho vylúčil z celého divadelného odvetvia. Podľa predstaviteľov komunistickej strany zabráni pokrokový zákon akémukoľvek zneužívaniu moci a zneužívaniu divadiel jednotlivcami – samokapitalistami. Vlastne len pokračuje v už známej českej tradícii štátneho vplyvu na kultúrny život národa. Heslo „Národ sobě“, ktoré vyjadruje službu ľudu už neplatí len pre Národné divadlo, ale pre celé divadelné umenie.

Opäť sa opakujú argumenty známe z rokovania o zoštátnení Národného divadla. Minister školstva a národnej osvety Zdeněk Nejedlý okrem iného poukazuje na koniec

¹⁰¹ Hlušíčková a kol., 1983, str. 248.

¹⁰² Zákon č. 32 z roku 1948 Zákon, kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti (divadelní zákon).

¹⁰³ Tamtiež, §6 a §16.

¹⁰⁴ S výnimkou divadiel, ktorých zriaďovateľ je štát a zem.

¹⁰⁵ Zákon č. 32 z roku 1948 Zákon, kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti (divadelní zákon), § 18.

kupčenia s divadelným umením, na ideovo a mravne výchovný účel divadla, ktoré sa po vzore Národného divadla stáva vecou verejného záujmu a teda i inštitúciou verejnoprávnej povahy.¹⁰⁶

Pre „Zlatú kapličku“ sa zákonom z nášho pohľadu nič nemení, dokonca o ňom nenájdeme ani jedinú zmienku. Uspokojenie prichádza až roku 1957 s novelou vyššie uvedeného divadelného zákona. Zákon definuje dve skupiny divadiel. Tie ktoré štát zriaďuje a prevádzkuje (divadlá štátne) a tie, ktorých zriaďovanie povoľuje (divadlá neštátne).¹⁰⁷

Činnosť štátnych divadiel riadia výkonné orgány krajských, mestských alebo miestnych národných výborov. Divadlá, ktorých pôsobnosť presahuje územie kraja, alebo má celoštátny význam, riadi ministerstvo školstva a kultúry. Neštátne sú riadené výkonným orgánom okresného národného výboru. Môžu ich zriaďovať a prevádzkovať všetky socialistické právnické osoby, hlavne dobrovoľné organizácie ľudu a ľudové družstvá, za podmienok stanovených krajským národným výborom.¹⁰⁸

Zvláštne postavenie vymedzuje zákon láske všetkého ľudu – Národnému divadlu. Podľa § 8 spomínaného zákona Národnému divadlu pre jeho mimoriadny význam kultúrny, národný i politický pripadá ešte jedna mimoriadna úloha, aby bolo všetkým divadlám vzorom, aby pamätalo na to, že bolo vybudované z nadšenia najširších vrstiev národa, vždy slúžilo pracujúcemu ľudu z celého územia štátu. Organizáciu, prevádzku i zásady hospodárenia upravuje ministerstvo školstva a kultúry po dohode so štátnym úradom plánovacím a ministerstvom financií v dokumente Štatút Národného divadla.

Počiatok sedemdesiatych rokov znamenal ešte tvrdšie utuženie kultúrneho dozoru, ktoré vyvrcholilo prijatím novej a poslednej novely divadelného zákona č. 33/1978 Zb. Divadlo sa stáva čisto štátnou socialistickou organizáciou. Zriaďovanie, riadenie a rušenie divadiel je výlučne v kompetencii krajského národného výboru.¹⁰⁹ Štátne divadlá zostávajú naďalej pod pevnou rukou ministerstva kultúry. Národnému divadlu je venované špeciálne postavenie i v tomto zákone. Žiadne zmeny mu však neprináša.

¹⁰⁶ Z 99. schôdze Národného zhromaždenia, 20. 3. 1946, prístup z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/099schuz/s099003.htm>

¹⁰⁷ Zákon č. 55/1957 o divadelní činnosti (divadelný zákon), §2.

¹⁰⁸ Tamtiež, §3.

¹⁰⁹ V Prahe Národný výbor hlavného mesta Prahy.

4.2 Inštitucionálny a ekonomický vývoj Národného divadla v čase plánovaného hospodárstva

„Národní divadlo je vybudováno Národem a jeho úkolem jest pěstovati ve službě národní kultury a kulturních snah lidově-demokratického státu dramatické umění ve všech jeho složkách se zvláštním zřetelom k domácí potřebě.“¹¹⁰

Citovaný odstavec zo Štatútu divadla opisuje jeho poslanie ešte v raných počiatkoch komunistického režimu. Ďalej sa tu píše, že ho spravuje a prevádzkuje štát z prostriedkov svojho rozpočtu. Najvyššiu správu a dozor vykonáva ministerstvo školstva, vied a umenia, ktorému prislúcha stanoviť zásadné smernice umelecké i hospodárske, rozhodovať o rozpočte a ďalších záležitostiach štatútom určených.

S každou ministerstvom schválenou novelou štatútu môžeme vycítiť postupnú ideologickú premenu divadla. Mení sa definícia jeho poslania ale i popis hospodárenia. Návrh novely štatútu z roku 1958 už prisudzuje stánku poslanie mimo iného byť vzorom všetkým ostatným divadlám a prispievať k posilneniu československého socialistického vlastenectva. Článok č. 11 o hospodárení hovorí: *„Národní divadlo je “zvláštní” rozpočtovou organizací v oboru působnosti ministerstva školství a kultury.“¹¹¹* Postavenie divadla ako tzv. zvláštna rozpočtová organizácia pretrvalo do 31. 12. 1964, kedy prechádzajú všetky čs. štátne divadlá zo zvláštnych rozpočtových organizácií na príspevkové organizácie. Tou je Národné divadlo až do súčasnosti.

Štatút vydaný roku 1976 hovorí, že Národné divadlo svojím kultúrno-politickým významom a poslaním v živote českého národa je *„socialistickým divadlom v službách pracujúceho ľudu.“¹¹²* Hlavné kritéria a princípy práce umeleckých súborov z hľadiska ideových a umeleckých sú stanovené v súlade so zásadami kultúrnej politiky komunistickej strany. V čele divadla stojí riaditeľ zodpovedajúci ministrovi kultúry za kultúrne, politické, umelecké a hospodárske výsledky. Jeho rozhodovacie právomoci sú i v tomto období minimálne. Zastupuje divadlo navonok, so súhlasom ministerstva môže zriaďovať či rušiť ďalšie scény a umelecké súbory, poverovať do funkcie správneho riaditeľa a hlavného

¹¹⁰ NA, fond MŠK, sign. 31, č. k. 1882, č. j. 176.600/48-V/3, Statut ND.

¹¹¹ NA, fond MŠK, sign.31, č. k. 18883, č. j. 18.799/58.

¹¹² NA, fond MŠK, sign.31, č. k. 18883, č. j. 16.790/76.

výtvarníka. Stanový dlhodobý program a koncepcie ideovo-umelecké, kultúrno-politické a hospodárske, opäť len so súhlasom ministra. Po schválení vydáva organizačný poriadok.¹¹³

Je nutné zdôrazniť, že s postupom času sa rozvíja i okruh činností Národného divadla. Zatiaľ čo zo začiatku sa venovalo len hlavnej umeleckej činnosti, neskôr začalo hľadať i vedľajšie zdroje príjmov. Na všetky činnosti ale muselo mať oprávnenie od nadriadeného orgánu. Sú to napr.: vydávanie tlačovín slúžiacich kultúrno-politickej činnosti divadla, usporiadanie výstav majúci vzťah k socialistickému divadelnému umeniu, vyrábanie predmetov divadelných výprav, prenajímanie budov, prevádzkovanie vlastnej jedálne a klubov atď.¹¹⁴

Hlavným nástrojom riadenia divadla bola vzájomne skĺbená sústava plánov v oblasti umeleckej, kádrovej, prevádzkovej a ekonomickej. Plány a rozpočet, zostavené v rámci záväzných limitov a ukazovateľov stanovených ministerstvom kultúry, schvaľoval riaditeľ Národného divadla.¹¹⁵

Socialistický režim len utvrdil už existujúcu pevnú ruku štátneho aparátu. Ten plánmi na všetkých stupňoch riadenia ťahal za pomyselné nitky v organizácii divadla. Plán výkonu Národného divadla určoval počet predstavení, premiér, počet zamestnancov správnych, umeleckých, pomocných, počet návštev i pokladničný príjem. Tzv. prevádzkový plán zasa stanovoval plán hlavných úloh, podrobný plán pracovných síl, plán investícií, plán potreby surovín, palív, energie, plán prevádzkových potrieb.¹¹⁶

Rozpočet divadla na každý rok bol kalkulovaný pomocou vyššie uvedených plánov a ekonomických indikátorov ako napr. náklady na kúrenie, požadovaný počet technického a administratívneho personálu, stála veľkosť súboru, plánovaný počet predstavení, plánovaný príjem atď.¹¹⁷ Všetci divadelníci boli štátnymi zamestnancami, ktorých honoráre boli stanovené podľa tabuľky platov pre štátnych úradníkov.

Zo spisov ministerstva kultúry sa dozvedáme zaujímavé skutočnosti vyplývajúce z neefektívnosti plánovaného rozpočtu. Rozpočtom sa stanovoval celoročný limit povolenej

¹¹³ NA, fond MŠK, sign.31, č. k. 18883, č. j. 16.790/76.

¹¹⁴ Tamtiež, § 2.

¹¹⁵ Tamtiež, § 9.

¹¹⁶ Plán prevádzkových potrieb plánoval potrebu z rôznych odvetví priemyslu. Napr. prevádzkové potreby z textilného priemyslu stanovovali na rok potrebu 200 kg bavlny na pletenie za 30 000 Kč, 500 cievok sťahovačky za 40 000 Kč, 500 m brokátu, 360 zimných čapíc, 3 000 kusov uterákov atď. Celková potreba textilného priemyslu vyšla v roku 1950 na 4 887 500 Kč. (NA, fond MŠK, sign 31, č. k. 1984, Návrh provádzčieho plánu na rok 1950).

¹¹⁷ Hronec, I.: „Horizont dosažitelný v čo najkratšom časovom úseku“, Svět a divadlo, 3,1994, str. 129.

straty a jej plán na prvý a druhý polrok. Ministerstvo školstva a kultúry potom zasielalo štvrťročne na účet divadla tzv. prídel na úhradu plánovanej straty. Skutočný prídel ale len zriedka zodpovedal pôvodne plánovanej rozpočtovanej výške. Rozpočet totiž nedokázal predvídať mimoriadne náklady, či neočakávaný pokles návštevnosti a príjmov divadla. Riaditeľ divadla musel v tom prípade požiadať o navýšenie prídelu či zmenu plánovanej straty na ďalšie obdobie.

Významným dôkazom toho, že ministerstvo kultúrnemu stánku prejavovalo mimoriadnu štedrosť, je to, že všetky vyššie uvedené požadované navýšenia vždy bez problémov schválilo.¹¹⁸

Zabudnúť nemôžeme na zmeny podstatne sa odrážajúce v hospodárení divadla, týkajúce sa samotných budov spadajúcich pod kolos Národného divadla. Po porážke nacistov sa k divadlu opäť pripojilo divadlo Stavovské. Novelou zákona o Národnom divadle sa od 1. 8. 1948 prevádzka Národného divadla rozširuje o budovu divadla Veľká opera (pôvodný názov bol Divadlo 5. Května)¹¹⁹, Stavovské divadlo sa premenováva na divadlo Tylovo.¹²⁰ Roku 1973 sa zväzok rozrástol o ďalšie teleso Laternu Magiku.¹²¹ Národné divadlo teda prevádzkovalo svoju činnosť na scénach Národného, Tylova, Smetanovho divadla a Laterny Magiky. S rozšírením kolosu prichádza i navýšenie rozpočtu, zvýšenie nákladov, príjmov, schodkov, ktoré sa odrazí vo finančnej analýze.

4.3 Finančná analýza

Analýzu začneme rokom 1946, ktorý znamená pomyslený prechod z povojnového obdobia okupácie k nástupu komunizmu. Národné divadlo v rukách ešte čiastočne demokratického Česko-slovenského štátu získalo vlastné príjmy vo výške 22 656 000 Kčs, hrubé výdaje činili 83 282 000 Kčs. Po odrátaní dostaneme schodok uhradený zo štátnych prostriedkov 60 626 000 Kčs.¹²² Tabuľka č. 10 vypovedá o zložení príjmov v tomto prechodnom období.

¹¹⁸ Vid'. NA, fond MŠK, sign 31, č. k. 1894, č. j. 14709/64, č. j. 72049/56, č. j. 15.961/60-E/II,39402/64-VE/1.

¹¹⁹ Od roku 1949 sa Divadlo 5. Května premenovalo na Smetanovo divadlo, samostatnosť získalo až roku 1992 ako Státní opera Praha.

¹²⁰ NA, fond MŠK, sign. 31, č. j. 8346/48 č. k. 1984.

¹²¹ Od 1.4.1992 sa stáva samostatnou príspevkovou organizáciou.

¹²² Údaje odvodené z predložených skutočných príjmov a vydaní za január- september a predpokladaných október- december, NA, fond MŠK, sign.31, č. j. 3499/46.

Pre dokreslenie celkovej situácie financovania československých divadiel je potrebné uviesť že:

Tabuľka č. 10 Príjmy Národného divadla v roku 1946 v Kčs

Príjmy	január-september	Pravdepodobné október-december	Celkom
Vstupné	15 356 732,30	5 400 000,00	20 757 000,00
Predplatné			
Šatne	399 599,30	90 000,00	489 000,00
Programy	761 655,90	200 000,00	962 000,00
Rôzne	428 368,00	20 000,00	448 000,00
Celkom	16 946 355,50	5 710 000,00	22 658 000,00

Zdroj: NA, fond MŠK, sign.31, č. k. 1887, Príloha k spisu B-92450/47, vlastná úprava.

Z neznámych dôvodov sa v záznamoch neuvádza údaj pre príjmy z predplatného. Je na prvý pohľad jasné, že sa zloženie príjmov neodlišuje od zloženia príjmov divadla v rukách prvej republiky. Percento sebestačnosti dosahuje len 27,2 %. Znamky individuálnych či skupinových darov sa neobjavujú.

Komunistický prevrat priniesol výraznú zmenu v účtovnej podobe finančných záznamov. Spôsob zostavovania a predkladania účtovných výkazov stanovilo ministerstvo financií záväznou smernicou pre všetky zvláštne rozpočtové organizácie (neskôr príspevkové organizácie). Predtým než sa pustíme do analýzy finančného hospodárenia divadla v ďalších rokoch, definujeme spôsob členenia nákladov a výnosov stanovených podľa Smernice pre členenie nákladov a výnosov v divadlách a členenie tržieb.¹²³

Náklady sa členia z účelového hľadiska na:

Roku 1946 bolo v zemi Českej a Moravskoslezkej 37 divadiel (Nie sú zahrnuté divadlá, ktoré prevádzkuje vojenská správa).

Hrubé výdaje sú	339 791 794, 36 Kčs
Vlastné príjmy	163 563 744,16 Kčs
Hrubé schodky	236 228 050,20 Kčs

Podpora z verejných prostriedkov činí:

a) Štátnych	99 990 419,80 Kčs
b) Zemských	12 600 000,00 Kčs
c) Okresných	481 700,00 Kčs
d) Obecných	19 980 956,90 Kčs

Celkom 133 053 076,70 Kčs

Neuhradené schodky 103 174 973,50 Kčs (MŠK, č. k. 1887, spis 129681/47 vec: divadelní zákon- zjištění nákladu).

¹²³ NA, fond MŠK, sign. 31, Směrnice pro členění nákladu a výnosu v divadlech, č. j. 52.475/60- E IV/A.

- A) prevádzku predstavení a správu
- B) výrobu a úpravy divadelných výprav, výrobu drobných a krátkodobých predmetov pre vlastnú potrebu
- C) pridružené hospodárenie (napr. bytová, závodná jedáleň)

Výnosy sa členia účelovo na :

A) výnosy z prevádzky predstavení a správy

- aa) výnosy z predstavení (všetky tržby za uskutočnené predstavenia)
- ab) výnosy za odpadnuté predstavenia (náhrady od poisťovne za škody vzniknuté u poistených predstavení, náhrady od usporiadateľov akcií, v dôsledku nich sa predstavenia neuskutočnili)
- ac) výnosy ostatné (príjmy za prenájom budov, za zapožičanie predmetov divadelných výprav, za inzerciu, príjmy za odvoz divákov na predstavenia, prijaté nájomné z bufetu,)

B) výnosy z realizácie

- ba) tovar (hlavne tržby za programy a divadelné časopisy)
- bb) divadelných výprav (tržby za vyrobené divadelné výpravy dodané iným organizáciám)
- bc) ostatné (napr. tržby za prebytočný materiál, za investície a generálne opravy vo vlastnej réžii)

C) výnosy pridružených hospodárení (napr. bytových – nájomné)

Tržby sa členia na:

A) tržby z výrobnnej činnosti

- za divadelné výpravy, za predané tlačoviny, z pohostinskej činnosti, ostatné atď.

B) tržby z nevýrobnej činnosti

- za predstavenia, z odpadnutých predstavení, za prenosy ČsT a ČsR¹²⁴, za prenájom divadelných budov, za poplatky zo šatní, ostatné (bytové hospodárstvo, zariadenie pre výučbu, prenájom miestností, požičiavanie div. výprav) atď.

Prvý detailnejší popis príjmov predkladá až Účtovná kniha z roku 1952, ktoré sú zachytené v tabuľke č. 11 (sú zachytené len najpodstatnejšie položky).

Tabuľka č. 11 Príjmy národného divadla v roku 1952 v Kčs

Príjmy divadla 1952 (HV)	Čiastka
Tržby za vstupné v sídle divadla	54 606 311,00
za prenájom divadla	20 000,00
za reprodukciu	34 000,00
za časopis	328 678,00
za ostatné publikácie	5 050,00
za programy	1 461 022,50
z bufetu	101 883,00
za materiál	120 561,60
za investície	192 153,00
za nájom z budov a miestností	53 390,00
za požičané kostýmy a hudobné nástroje	273 220,00
za prehliadku divadiel	542,5
za telefón	43 551,10
Ostaté a iné tržby	29 617,60
Za prácu v mzde/zhotovení dekorácií	166 787,30
Dary	61 050,00
Celkom	57 497 817,60

Zdroj: NA, fond Národného divadla v Prahe, nesprac., účtovná kniha 1952, vytvorila autorka.

Z jednotlivých účtov ani z účtu hospodárskeho výsledku v účtovnej knihe uvedených, nie sú zrejmé celkové výnosy ani náklady divadla. Jediný relevantný údaj je strata vo výške 87 916 626,95 Kčs.¹²⁵ Mimoriadny význam pre analýzu má výnosový účet darov v celkovej výške 61 050 Kčs. Z knihy je navyše zrejmé, že sa jedná o dary hmotnej povahy. Divadlu bolo venovaných 7 šablí od pani Štorchovej v cene 350 Kčs a stavebný materiál za 60 700 Kčs. I keď je výška týchto darov pre udržanie chodu divadelného kolosu zanedbateľná, je to vôbec prvý záznam o existencii mecenášskych darov po samotnom vzniku divadla.

¹²⁴ Československá televízia a Československý rozhlas.

¹²⁵ NA, fond Národného divadla v Prahe, nesprac., účtovná kniha 1952.

Pri skúmaní finančnej situácie nemôžeme zabudnúť na dopad menovej reformy v roku 1953.¹²⁶ Finančné objemy všetkých položiek budú odteraz výrazne nižšie, nie z dôvodu nižších príjmov, či úspory nákladov, ale práve z dôvodu reformy.

Analýza pokračuje rokom 1968. Rok normalizácie charakterizujú príjmy zachytené v tabuľke č. 12.

Tabuľka č. 12 Príjmy Národného divadla v roku 1968 v Kčs

Tržby z výrobnnej činnosti	čiastka
za divadelné výpravy	43 131,60
za predané tlačoviny	471 795,90
za pohostinskú činnosť	838 659,00
za predmety v súvislosti osláv 100 let	271 775,00
Tržby z nevýrobnej činnosti	
za vstupné	6 293 392,00
za prenájom div. Budov	13 500, 00
za vstupné – prenosy ČsT a ČsR	121 433,00
za cudzie súbory na scénach ND	50 656,50
za odpadnuté predstavenia	142 000,00
za poplatky zo šatní	129 900,00
Tržby z nevýrobnej činnosti ostatné	
bytové hospodárstvo	10 980,00
ubytovňa v Braníku	21 586,00
zariadenie pre výučbu	37 546,20
požičiavanie div. výprav	29 377,00
prenájom miestností	100 555,00
z predaja materiálových zásob	51 698,85
Tržby spolu	8 563 829,55

Zdroj: NA, fond Národného divadla v Prahe, 4 účtní kniha 1968, vytvorila autorka.

Celkové náklady boli 52 790 000 Kčs, výnosy len 10 788 000 Kčs, ich odčítaním zistíme, že divadlo hospodáril s výraznou stratou 42 002 000 Kčs. Percento sebestačnosti činí 20,43 %. Celkový príspevok ministerstva na prevádzku dosiahol 42 603 000 Kčs, čo je o 1 460 000 Kčs viac ako plánovaný limit rozpočtu. Čiastočne to môžeme pripísať dodatočnému vyrovnaní strát na príjmoch, vzniknutých v dôsledku nepredvídateľných augustových udalostí. Vedľa klesajúcej návštevnosti sú hospodárske výsledky činnosti negatívne ovplyvňované ďalšími skutočnosťami ako sú rast cien materiálu potrebného

¹²⁶ Peniaze v hotovosti sa menili v pomere 5 Kčs starých peňazí za 1Kčs nových peňazí do hodnoty 300 Kčs na osobu, ostatok v pomere 50:1. O čosi výhodnejšie to bolo u vkladov v bankách a na vkladných knižkách.

k príprave scénických výprav, úprava platov a miezd.¹²⁷ Tabuľka č. 13 ilustruje stále zhoršujúcu sa hospodársku situáciu divadla rokov 1966-1971.

Tabuľka č. 13 Hospodárenie divadla 1966-1971

Rok	Strata v tis. Kčs	Sebestačnosť
1966	32 563,00	28,08 %
1967	35 800,00	23,23 %
1968	42 002,00	20,43 %
1969	47 115,00	19,50 %
1970	44 768,00	24,20 %
1971	45 920,00	23,50 %

Zdroj: NA, fond MŠK, č.j.2.025/69-S/3.

Vidíme, že strata najprv výrazne rastie, od roku 1969 však mierne klesá. Od roku 1966 jej objem narástol za 5 rokov o viac ako 13 mil. Kčs. Sebestačnosť sa naopak najskôr znižuje, čo znamená, že je divadlo stále viac závislé na verejných zdrojoch. Od roku 1969 opäť rastie.

Z tabuľky č. 12 je zrejmé, že účtovná kniha žiadny účet dobrovoľných darov neobsahuje a mohli by sme potvrdiť neprítomnosť individuálnych či skupinových mecenášov. Protokol o výsledku revízie prevedenej oddelením ministerstva kultúry ČSR v Národnom divadle v Prahe v roku 1968 to ale čiastočne vyvracia. Píše sa tu: „Zvláštní majetkovou skupinu tvoří v ND věcné dary, které byli převzaty zdarma od různých organizací a jsou evidenčně podchyceny v samostatné evidenci.“¹²⁸

Roku 1968 bolo divadlu darovaných 361 darov, celkový stav evidovaných predmetov (vázy, obrazy, plakety a pod.) činil 561 kusov. Časť z nich bola umiestnená v budove ako súčasť vnútorného zariadenia.¹²⁹ Závažný nedostatok ale vidíme v spôsobe evidovania darov, ktorý vychádzal z praxe, že dary materiálnej povahy boli vylúčené z operatívnej technickej evidencie, ale boli vedené v zozname oddelenia pre styk s návštevníkmi. Dôsledkom toho boli vylúčené z centrálnej evidencie. To bude pravdepodobne tým hlavným dôvodom prečo sa v účtovných záznamoch neobjavili a nevstupujú ani do našich tabuliek s príjmami divadla. Vyššie uvedená skutočnosť ale nevysvetľuje prečo sa tam neobjavujú dary nehmotnej povahy, teda dobrovoľne darované peniaze.

¹²⁷ NA, fond MŠK, č.j.2.025/69-S/3.

¹²⁸ NA, fond MŠK, č.j.2.025/69-S/3, Evidencia darov sa nezachovala.

¹²⁹ Bez akéhokoľvek orientačného označenia o pôvode daru.

Ďalším analyzovaným rokom je rok 1988, tesne pred sametovou revolúciou a pádom komunistického režimu.

Tabuľka č. 14 Zjednodušený Výkaz o hospodárení v roku 1988 v Kčs¹³⁰

Výnosy	Čiastka
Tržby za vstupné – vlastné súbory ND	29 692 364,20
cudzie súbory	91 003,60
vlastné súbory na zájazdoch	155 000,00
Úhrn tržieb za vstupné	29 938 367,70
Tržby za odpadnuté predstavenia	1217990, 00
Za šatne	43 267,00
Náhrady od ČsT a ČsR	839 370,00
Tlačoviny a iné predmety	2 474 928,70
Div. výpravy	251 411,20
Pohostinská činnosť	1 448 437,45
Stravné	452 935,50
Iné činnosti ¹³¹	4 562 041,70
Neplánované akcie	510 427,08
Investície vl. výroby	81 942,00
Ostatné ¹³²	2 648 958,14
Príspevok na zdrav. stravovanie a na prevádzku rekreačných zariadení	347 429,72
Výnosy celkom	47 648 267,86
Náklady celkom	257 853 289,38
HV strata	211 865 865,52

Zdroj: NA, fond MŠK, sign. 31, Zpráva o činnosti a hospodaření v roce 1988.

NA, fond Národního divadla, účetní kniha 1988, vlastní úprava.

Z tabuľky vidíme, že náklady v roku 1988 sú asi 5,5 krát väčšie ako vlastné výnosy divadla. Percento sebestačnosti dosahuje len 18,4 %. Ak by sme z kolosu vylúčili Laternu Magiku dosahuje sebestačnosť dokonca len 16,2 %. Celkový príspevok na prevádzku od Ministerstva kultúry činil neuveriteľných 226 596 245 Kčs. Z toho nebola spotrebovaná čiastka 14 730 379,48 Kčs. Jedna vstupenka bola dotovaná z verejných zdrojov vo výške 216,20 Kčs, bez Laterny Magiky 280,20 Kčs. Z účtovných kníh ani zo správy o činnosti hospodárenia Národného divadla sa nedozvedáme nič o mecenášskych daroch určených pre zveľadenie umeleckého stánku.

¹³⁰ Položky sú uvedené za hospodárenie Národného divadla spolu s Laternou Magikou.

¹³¹ Prenájom miestností a objektov, prenájom štúdia, parkovné, sauna, nájomné z bytov, za prenájom div. výprav atď.

¹³² Tržby za služby kotolne, energocentra, tržby za fotografie z inscenácií, za zber, dopravu.

Divadlo v rukách komunistického štátu a správe ministerstva kultúry pokračovalo v trende deficitného financovania. Všetky potreby neuhradené z vlastných príjmov boli vždy plne uspokojené príspevkom od nadriadeného orgánu. Deficit rástol závažným spôsobom. V roku 1968 bol približne 42 mil. Kčs, v roku 1988 už 212 mil. Kčs. Percento sebestačnosti sa naopak znižuje, v roku 1946 bolo 27,2 %, v roku 1968 20,43 % a v roku 1988 už len 18,4 %. Je na prvý pohľad jasné, že o efektívnosti štátnej správy nemôžeme hovoriť ani zďaleka. Pripomeňme si ale, že prostriedky vynaložené na subvencovanie nielen nášho divadla ale i celého odvetvia kultúry nie sú považované komunistickou stranou za zbytočnú stratu. Naopak umožňujú splnenie úloh štátnej kultúrnej politiky, potláčajú nezdravé komerčné tendencie, umožňujú aby mala prístup ku kultúrnym hodnotám najširšia verejnosť.

Rok 1946 žiadne známky po mecenášoch nevykazuje, čo potvrdzuje našu úvodnú hypotézu. Tá tvrdí, že divadlo v rukách komunistického štátu pravdepodobne nebude podporované žiadnymi darcami. Určitý vplyv tu ale ešte mohol zohrať nepriaznivý stav povojnového hospodárstva. Čiastočný úspech zaznamenávame v pátraní po mecenášskych daroch v roku 1952, kedy prvýkrát nachádzame známky individuálnych darov. I záznamy z roku 1968 informujú o hmotných daroch venovaných divadlu a poskytujú vysvetlenie chýbajúcej evidencie v účtovných knihách väčšiny analyzovaných rokov. Hypotéza overovaná pomocou účtovných záznamov divadla z obdobia komunizmu sa potvrdila čiastočne. V príjmoch divadla sa vyskytuje určitý objem hmotných darov, ktorých prítomnosť je ale pre samotný chod divadla zanedbateľná. Znamky po daroch finančnej povahy sa neobjavili vôbec.

4.4 Spolky

Väčšina spolkov súvisiacich s Národným divadlom v tomto období zanikla, či pretrvala len počas prvých rokov režimu. Pôsobili spolky zabezpečujúce sociálne poistenie zamestnancov, či spolok starajúci sa o blaho významných sólistov divadla. Novo vznikol v roku 1947 Klub členov orchestru Národného divadla a jeho priateľov. Jeho účelom bolo hájiť záujmy svojich členov a združovať ich k:

- a) starostlivosti o šírenie hudobnej osvetu
- b) podpore snáh o rozvoj čsl. hudobného umenia
- c) účasti na riešení umelecko-stavovských otázok

- d) starostlivosti o výchovu svojich členov po stránke umeleckej a spoločenskej
- e) starostlivosti o umelecké a spoločenské postavenie členov

Finančné prostriedky pre svoju činnosť získaval z pravidelných členských príspevkov, subvencií a darov, z výťažku spolkových podnikov a akcií (prednášok, ankiet, koncertov, schôdzí), z vydávania periodík a uverejňovania správ v tlači. Zanikol len dva roky po jeho založení.¹³³

Spomeňme si na odôvodnenie chýbajúcich mecenášskych darov z druhej kapitoly. Tvrdili sme, že sa neobjavujú preto, lebo ich mecenáši nepoukázali samotnému divadlu, ale radšej ich venovali divadelným spolkom. Toto tvrdenie sa pokúsime potvrdiť na jedinej zachovanej účtovnej uzávierke spolku z obdobia komunizmu. Jedná sa o už známy Sirotčí, vdovský a podpurný spolek členů Národního divadla, založený v roku 1897.

Tabuľka č. 15 Príjmy a výdavky - Sirotčí, vdovský a podpurný spolek členů Národního divadla v roku 1947

Výdavky	Čiastka	Príjmy	Čiastka
Podpory inv. členom	149 137,10	Príspevky členské	124 195,00
Pohrebné	3 200,00	Poplatky. z poh. hier	3 750,00
Správne náklady	10 735,80	Poukážky na voľné vstup.	7 690,00
Popl. ekvivalent	3 569,60	Ročenka	6 177,00
Depozitný poplatok	723,00	Úroky	91 598,80
Úroky pasívne	3 860,00	Dary	4 620,00
Peňažné náklady	3 470,10	Rôzne príjmy	9 944,00
Prebytok	73 279,20		
Celkom	247 974,80	Celkom	247 974,80

Zdroj: AHMP, fond MHMP II, NVP, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. VII/0439.

Výkaz príjmov a výdavkov z roku 1947 uvedený v tabuľke č. 15 predkladá podrobný popis finančných zdrojov a ich vydania. Na príjmovej strane nachádzame podstatnú položku „dary“. Tou sa potvrdzuje prítomnosť dobrovoľných mecenášskych príspevkov venovaných charitatívnemu spolku (starajúcemu sa o samotných členov či pozostalých). Ako vidíme z tabuľky, podiel darov na celkových príjmoch spolku je veľmi malý. Najväčší objem finančných zdrojov získal spolek z členských príspevkov.

¹³³ AHMP, MHMP II, NVP, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. VII/0439.

I v tejto kapitole sme sa presvedčili o neexistencii spolku finančne podporujúceho Národné divadlo.

5. Národného divadlo v demokratickom štáte

Po porážke komunizmu prichádza liberalizácia i do oblasti divadelného umenia. Transformácia divadelného systému od počiatku 90. rokov mala nadobro odstrániť monopol štátnej diktatúry. Najproblémovnejšie časti zákona č. 33/1978 Sb., o divadelní činnosti boli zrušené novelami hneď na začiatku 90. rokov. Samotný zákon však až v roku 1995. Väčšina divadiel (doteraz v správe krajských národných výborov) bolo prenesených na mestá a samostatné územné celky. Divadlu bolo konečne umožnené, aby ho založili a prevádzkovali akékoľvek fyzické či právnické osoby, čo viedlo k boomu súkromných divadelných aktivít.

V súčasnosti divadelnú činnosť uskutočňujú divadlá zriaďované orgánmi štátnej správy, podnikateľmi a podnikateľskými subjektmi, občianskymi združeniami či verejne prospešnými spoločnosťami. Ministerstvo kultúry si ponechalo prevádzku troch národných divadelných inštitúcií (Národné divadlo, Laternu Magiku a Štátnu operu v Prahe). Pre ostatné divadlá bol zriadený Program štátnej podpory profesionálnych divadel a stálych profesionálnych symfonických orchestrů a pěveckých sborů.¹³⁴ Väčšina podpory divadlám z verejných rozpočtov plyní z rozpočtu obcí.¹³⁵

Pozrime sa ako sa v kontexte transformácie divadelnej siete zmenilo či nezmenilo postavenie Národného divadla.

5.1 Inštitucionálny vývoj Národného divadla v tržnom hospodárstve

Začiatkom deväťdesiatych rokov zaznamenávame prvú kritiku na doterajšiu správu a stav financovania Národného divadla. Poslanec Českej národnej rady Vladimír Čech vidí

¹³⁴ Program je určený pre právnické a fyzické osoby, s výnimkou príspevkových organizácií zriaďovaných štátom a hl. m. Prahou. U divadiel to sú: príspevkové organizácie, neštátne neziskové organizácie, ostatné právnické a fyzické osoby s pravidelnou vlastnou umeleckou činnosťou.

¹³⁵ V roku 2008 bolo z verejných rozpočtov do oblasti divadiel vložených 3 158 851 tis. Kč v skladbe: 806 335 tis. Kč z rozpočtu štátu, 202 676 tis. Kč z rozpočtu krajov a 2 149 840 tis. Kč z rozpočtu mesta a obcí. NIPOS, Komentář ke statistickým údajům o divadle v ČR v roce 2008, citácia 20.7.2011, prístup z internetu: <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2010/01/Koment%C3%A1%C5%99-ke-statistick%C3%BDm-%C3%BAtaj%C5%AFm-o-divadle-v-%C4%8CR-v-roce-2008%E2%80%A6.pdf>

v nezvládateľnom kolose Národného divadla obrovský problém. 140 mil. korún, ktoré v roku 1990 vyhradzuje štátny rozpočet na chod divadla, sú podľa neho nespravodlivo utratené s ohľadom na iné divadlá. S dvomi tisícami zamestnancov podľa neho žije na úkor ostatných možno i kvalitnejších divadiel.¹³⁶

Bývalý minister kultúry Milan Hold videl problém pred ktorým stálo Národné divadlo na počiatku deväťdesiatych rokov z komplexnejšieho uhlu pohľadu. Boli to problémy nielen hospodárske, ale i personálne a psychologické, vyžadujúce zásadné reformné kroky.

„Představa jestli ji někdo sdílí, a já doufám, že nesdílí - že může nějaký silný jedinec, ať už ministr kultury, nebo někdo jiný, vpadnout do Národního divadla a nadiktovat nějaké jednorázové řešení, které přivodí obrat, tato představa je naprosto iluzorní. Je třeba připravit půdu pro to, aby se Národní divadlo dostalo z vleklé a hluboké krize, ve které se neocitlo po listopadové revoluci, ale už dávno předtím. Taková hluboká a vleklá krize není odstranitelná jednorázovým řešením.“¹³⁷

K prehodnoteniu postavenia jednej z najvýznamnejších kultúrnych inštitúcií napriek mnohým kritikám doteraz nedošlo. „Zlatá kaplička“ zostáva ako pozostatok socializmu pevne v rukách štátu ako príspevková organizácia ministerstva kultúry. Základným dokumentom zostáva novelizovaný Štatút Národného divadla z roku 1979, upravujúci vzťah medzi zriaďovateľom a inštitúciou. Pokúsme sa nájsť v ňom závan čerstvého demokratického vzduchu.

Preambula Štatútu hovorí: *„Národní divadlo je reprezentativní scéna České republiky. Je jedním ze symbolů národní identity a součástí evropského kulturního prostoru. Je nositelem národního kulturního dědictví a zároveň prostorem pro svobodnou uměleckou tvorbu. Je živým uměleckým organizmem, který chápe tradici jako úkol ke stále novému řešení a jako úsilí o nejvyšší uměleckou kvalitu.“¹³⁸*

Výrazný pokrok zaznamenávame pri pohľade na výpočet činností, ktorými divadlo naplňa svoje poslanie a zároveň prispieva k vlastnej sebestačnosti. Novinkou je rozdelenie činností na hlavné a vedľajšie (hospodárske). Medzi hlavné činnosti, okrem už tých zabehnutých z predchádzajúcich kapitol patrí napr. tvorba zvukových a obrazových záznamov predstavení, prevádzka agentúrnej činnosti v oblasti divadelnej činnosti, usporiadanie festivalov, súťaží, zaisťovanie detského baletného štúdia, predávanie a požičiavanie

¹³⁶ Z 14. schôdze Českej národnej rady, 7. 2. 1991, prístup z internetu:

<http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/014schuz/s014018.htm>

¹³⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/014schuz/s014021.htm>, 8.2.1991, z reči ministra kultúry Holda.

¹³⁸ NA, fond MK, č.j.15827/07, Statut Národního divadla.

fotografií, poskytovanie informačných služieb, sprostredkovanie sponzorskej činnosti atď. Činnosť vedľajšia, slúžiaca k lepšiemu využívaniu majetku divadla, musí byť sledovaná oddelene od činnosti hlavnej. Sem patrí napr. prevádzka parkoviska, poskytovanie služieb pre osobnú hygienu a osobný vzhľad, reštauračná činnosť, prevádzkovanie cestnej dopravy.¹³⁹

Článok VII. definuje finančné a majetkové zdroje divadla. Sú to peňažné zdroje získané hlavnou činnosťou, prostriedky získané zo štátneho rozpočtu prostredníctvom zriaďovateľa, prostriedky peňažných fondov, prostriedky získané inou činnosťou. Konečne medzi zdrojmi nachádzame peňažné a vecné dary od fyzických či právnických osôb a peňažné prostriedky poskytnuté zo zahraničia.¹⁴⁰

Vidíme, že pretrvávajúca právna forma divadla umožňuje politikom mať i naďalej priamy vplyv v organizácii, minimálne záväzným stanovením rozpočtu (vrátane kontrolnej činnosti) a menovaním či odvolaním riaditeľa. V polovici 90. rokov síce zaznamenávame kroky v smere deetatizácie kultúrneho stánku zriadením „správnej rady“, ktorá mala posilniť autonómiu inštitúcie, jej odporúčenia sa ale často minuli účinku. V okamžiku keď rada rozhodla v rozpore s názorom ministra (napr. u personálnych otázok), jej názor a odporúčania minister neakceptoval, či dokonca radu odvolal. Tým sa snaha o oslabenie štátu v umeleckých otázkach výrazne spochybnila.¹⁴¹ Výstižne situáciu popisuje úradujúci minister kultúry Jiří Besser. Podľa neho ide v Národnom divadle o štátne peniaze a preto Ministerstvo kultúry a Poslanecká snemovňa majú právo hovoriť napr. do toho, aké hry budú na scéne uvedené. Tvrdí, že politici majú plné právo povedať: *„Pane řediteli, ano, to je dobře, tohle chceme podporovat a tohle ne. A on by to měl akceptovat a neměl by proti tomu protestovat.“*¹⁴²

Pri pohľade na politické dianie okolo Národného divadla po roku 1990 zisťujeme jednu zaujímavú skutočnosť. Zákonnodarcovia sa hašterili prevažne o záležitostiach týkajúcich sa správy budov divadelného kolosu či reorganizácie umeleckých súborov. Posledné mesiace prebieha na pôde Poslaneckej snemovne horlivá debata o majetkovom pripojení Štátnej opery Praha s Národným divadlom. Takmer vôbec nezaznamenávame debaty o možnosti nových zdrojoch príjmov, či o možnosti zapojenia súkromného sektora do čisto štátneho podnikania. Z toho je bohužiaľ zrejmé, že české politické elity o inom financovaní divadla neuvažujú ani

¹³⁹ Tamtiež, čl. II., odst. 2. a 3.

¹⁴⁰ Finančné hospodárenie divadla sa riadi právnych predpismi upravujúcimi hospodárenie štátnych príspevkových organizácií.

¹⁴¹ Nekolný B. a kol., Divadelný systémy a kulturní politika, Edice Box, Divadelní ústav, 2006, ISBN 80-7008-197-X.

¹⁴² Zápis z 2. schôdze výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu na pôde Poslaneckej snemovne, 8. 9. 2010, prístup z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=63857>.

teoreticky. Jedinou výnimkou bol neúspešný pokus o zavedenie daňovej asignácie¹⁴³, ktorou by divadlo mohlo získať prílepšenie k svojmu stále nedostačujúcemu objemu vlastných príjmov.

5.2 Priniesol tržný systém efektívnosť do hospodárenia ND?

Národné divadlo prešlo do štátnej správy v roku 1929, prvá komplexná legislatívna úprava hospodárenia príspevkovej organizácie prichádza však až roku 1991 s vyhláškou ministerstva financií Českej republiky č. 205/1991 Sb., o hospodaření s rozpočtovými prostředky státního rozpočtu České republiky a o finančním hospodaření rozpočtových a příspěvkových organizací. Vyhláška ale upravuje úplne všetky príspevkové organizácie zriaďované orgánmi verejnej správy.

Významným krokom bolo prijatie zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ktorý v Hlave VIII. hovorí o hospodaření organizačních složek státu a příspěvkových organizací. Uvedme si pár bodov tohto zákona podstatných pre našu analýzu. V ustanovení § 53 ods. 2 sa píše: *„Hospodaření příspěvkové organizace se řídí jejím rozpočtem, který po zahrnutí příspěvku ze státního rozpočtu nebo stanovení odvodu do státního rozpočtu musí být sestaven jako vyrovnaný. Rozpočet příspěvkové organizace může zahrnovat pouze náklady a výnosy související jen s jí poskytovanými službami, které jsou předmětem její hlavní činnosti.“*

Vidíme, že sa v kultúrnom stánku i po výraznej liberalizácii celého hospodárstva zachováva doterajšia forma rozpočtového hospodárstva. Príspevok na prevádzku zo štátneho rozpočtu sa stanoví ako doposiaľ, rozdielom rozpočtovaných nákladov a výnosov divadla. Taktiež predpisuje limity čerpania jednotlivých druhov výdavkov, limity výnosov z jednotlivých činností i počet prestavení. Ak skončí hospodárenie divadla prebytkom, rozdelí tento tzv. zlepšený hospodársky výsledok podľa zákona do fondov (vždy ale len do určitého limitu), zostatok odvedie spať do štátneho rozpočtu spolu s nespotrebovaným účelovým príspevkom a úsporami z nesplnených či zrušených úloh.

Inštitúcia povinne tvorí peňažné fondy – rezervný fond, fond reprodukcie majetku, fond odmien, fond kultúrnych a sociálnych potrieb. A práve s uvedenými fondmi sa viaže náš

¹⁴³ Možnosť bez dodatočného navyšovania nákladovej strany (byť daňovo uznateľnej) poukázať časť daňovej povinnosti priamo určenému subjektu.

najväčší bod záujmu. Zdrojom rezervného fondu sú okrem odvodov zo zlepšeného hospodárskeho výsledku i prijaté peňažné dary.¹⁴⁴ Pokiaľ sú prijaté dary a výnosy z povolených verejných zbierok určené na zabezpečenie hmotného a nehmotného dlhodobého majetku, musia byť prevedené do fondu reprodukcie majetku.¹⁴⁵ Tu ich budeme hľadať vo finančnej analýze.

O pretrvávajúcej neefektívnosti rozpočtového hospodárenia sa dozvedáme zo spisov ministerstva kultúry. Situácia pripomína predchádzajúce obdobie socialistického plánovaného hospodárstva. Uvádzame len zopár príkladov. Návrh rozpočtu divadla na daný rok ako súčasť rozpočtovej kapitoly ministerstva kultúry prebieha schvaľovacím procesom zákona o štátnom rozpočte už od októbra predošlého roku. Žiadosť riaditeľa divadla v decembri roku 1992 na dodatočné zvýšenie príspevku na činnosť o približne 55 mil. Kčs sa nestretla s porozumením u ministerstva kultúry. Čiastka mala byť totiž zahrnutá už v návrhu rozpočtu.¹⁴⁶ Problémom je ale i to, že konečný príspevok na prevádzku závisí od mnohých okolností, ako napr. politická priazeň divadlu či momentálna hospodárska situácia. V roku 1993 tak bolo divadlu schválených o 103 mil. Kč menej ako pôvodná požiadavka riaditeľa divadla.

5.2.1 Finančná analýza

Snaha o potvrdenie pravdivosti úvodnej hypotézy začína finančnou analýzou roku 1991, teda ešte v dobe prebiehajúcich spoločenských, ekonomických i kultúrnych zmien. Plnenie hospodárskych úloh bolo negatívne ovplyvnené faktormi ako napr. cenová liberalizácia, ktorá priniesla zvýšenie takmer všetkých nákladov, nová zákonná úprava miezd, zvyšujúca mzdové náklady, nové organizačné usporiadanie umeleckých súborov, premietajúce sa i do ekonomických výsledkov roku.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), § 57.

¹⁴⁵ Tamtiež, § 58, ods. d), tento spôsob účtovania darov sa používa už od roku 1991, podľa vyhlášky ministerstva financií č. 205/1991 Zb., §22 a§ 23.

¹⁴⁶ NA, fond MK, č. k. 236, č. j. 14.618/92.

¹⁴⁷ NA, fond MK, č. k. 237, Správa o hospodárskej činnosti v roku 1991.

Tabuľka č. 16 Hospodárenie ND v roku 1991 v Kčs

Hospodárenie ND v roku 1991	Rozpočet	Skutočnosť
Výnosy	73 888 000,00	133 824 248,40
Náklady	268 289 000,00	167 457 569,71
Strata	194 401 000,00	167 457 569,71
Dotácie zo ŠR		194 401 000,00
Použitie fondu org. – RF		380 295,15
Ostatné doplnenie zdrojov – sponzoring		59 564,70
HV		27 383 290,15
Odvod nepoužitej dotácie do SR		10 942 781,92

Zdroj : NA, fond MK, č. j. 6962/92/62, Schválení účetní závěrky za rok 1991, vlastná úprava.

Z tabuľky vyplýva, že divadlo hospodáril so stratou približne 167 mil. Kčs a napriek tomu skončilo s kladným účtovným hospodárskym výsledkom. Je v ňom totiž ako výnos započítaná i celková dotácia zo štátneho rozpočtu. Tá po odvode nespotrebovanej čiastky spať do štátneho rozpočtu činila 183 458 218,08 Kč. Sebestačnosť divadla bola v roku 1991 44,4 %, čo je oproti minulým rokom výrazný pokrok v smere zabezpečovania chodu divadla z vlastných zdrojov. Bez započítania Laterny Magiky je to už len 31,7 %. Dotácia na jednu vstupenku z verejných rozpočtov bola 266,22 Kčs bez Laterny Magiky 361,86 Kčs. Kľúčové pre analýzu, sú tzv. mimorozpočtové finančné prostriedky získané v priebehu roku. Z tabuľky vidíme, že boli príjmy divadla doplnené sponzorskými darmi vo výške 59 564,70 Kčs. Sponzoring síce nemožno zamieňať s mecenášstvom či donátorstvom¹⁴⁸, i tak je to po dlhom období komunizmu prvý znak toho, že divadlo začalo hľadať iné zdroje príjmov, ktoré by zlepšili jeho rozpočet. Súčasťou dlhodobých cieľov vedenia divadla definovaných pre rok 1991 bolo: *„Orientovat hospodářskou politiku v dalších letech na systematické využití instituce domácích i zahraničních sponzorů, kteří se budou podílet na financování činnosti Národního divadla.“*¹⁴⁹ Z dokumentácie medzi Národným divadlom a ministerstvom kultúry z počiatku roku 1991 navyše vyplýva, že divadlo nemalo v oblasti sponzorských darov doteraz žiadne skúsenosti, ale predpokladá z tejto činnosti do budúcnosti značný finančný prospech.¹⁵⁰ Z analýzy však vyplýva, že sa tradícia mecenášstva v prostredí transformujúceho

¹⁴⁸ Sponzor poskytuje financie alebo iné prostriedky a za to dostáva protislužbu. Sponzorský príspevok je teda *“dar s protiplněním”*. Často sa vzťahy medzi sponzorom a príjemcom príspevku uzatvárajú na základe zmluvy o reklame, kde nezisková organizácia vykáže činnosti smerujúce k naplneniu marketingových cieľov sponzora. Náklady na reklamu a propagáciu sú náklady daňovo uznateľnými. Sponzor ich môže v plnej výške zahrnúť do základu dane. Mecenášstvo môžeme označiť ako dobročinnosť. Mecenáš podporuje nejakú verejnú prospešnú aktivitu, bez nároku na akékoľvek protiplnenie.

¹⁴⁹ NA, fond MK, č. k. 237, č.j.603/90.

¹⁵⁰ NA, fond MK, č. k. 237, č. j. 1015/91.

sa demokratického československého štátu zatiaľ neprebudila. Vedenie divadla sa síce snaží o získanie nových zdrojov príjmov v podobe darov, sú to ale dary výhradne sponzorské. Pozrieme sa či sa situácia zmenila o pár rokov neskôr. V správe a hospodárení ND za rok 2003¹⁵¹ nachádzame výkaz zisku a strát v podstatne inej podobe ako sme boli zvyknutí z predchádzajúceho obdobia. Zjednodušene ho zachycuje tabuľka č. 17 rozoberajúca predovšetkým stranu výnosov (príjmov) divadla.

Tabuľka č. 17 Zjednodušený výkaz zisku a strát Národného divadla za rok 2003 v Kč

Názov položky	Hlavná činnosť	Hospodárska činnosť
Tržby za vlastné výrobky	2 657 860,00	
Tržby z predaja služieb	127 361 440,00	10 949 370,00
Tržby za predaný tovar	4 697 330,00	10 949 370,00
Aktivácia materiálu	23 230,00	
Aktivácia dl. hm. majetku	14 777 120,00	
Zmluvné pokuty a úroky z omeškania	6 064 470,00	
Úroky	1 699 620,00	
Kurzovné zisky	35 290,00	
Zúčtovanie fondov	9 755 960,00	
Ostatné výnosy	55 684 020,00	1 500,00
Tržby z predaja materiálu	6 340,00	
Vlastné výnosy	213 006 720,00	21 900 240,00
Príspevky a dotácie na prevádzku	369 952 000,00	
Výnosy celkom	592 983 870,00	10 950 870
Náklady celkom	592 490 260,00	9 927 570,00
HV pred zdanením	493 610,00	1 023 286,00
HV po zdanení	464 380,00	1 023 286,00

Zdroj: Zpráva o činnosti a hospodaření Národního divadla v roce 2003, vlastná úprava.

Hlavným zdrojom vlastných príjmov divadla boli príjmy z predaja vlastných služieb. Príspevok zo štátneho rozpočtu bol tvorený okrem v tabuľke uvedenej dotácie na prevádzku 369 952 000 Kč, dotáciou na investície 2 316 000 Kč.¹⁵² Po spätnom odvode z odpisov do štátneho rozpočtu, tvoril celkový príspevok z verejných zdrojov 336 996 000 Kč. Hospodárenie divadla skončilo kladným hospodárskym výsledkom vo výške 1 487 660 Kč. Na tomto pozitívnom výsledku sa podieľal zisk z hlavnej činnosti vo výške 493 604 Kč (po

¹⁵¹ Prvá dostupná správa o hospodárení ND na webových stránkach.

¹⁵² Pripomeňme, že v tomto období už do kolosu Národného divadla nepatrila Štátna opera ani Laterna Magika, ktoré sa osamostatnili v roku 1992.

zdanení 464 380 Kč) a zisk z činnosti inej (z prevádzky parkingu), vo výške 1 023 286 Kč. Percento sebestačnosti dosahovalo 39 %¹⁵³, čo hodnotíme ako negatívny vývoj oproti roku 1991.

Správa o hospodárení divadla uvádza, že významným spôsobom prispela ku kladnému hospodárskemu výsledku zvýšená podpora partnerov divadla, dary a výnosy z reklamnej činnosti, ktoré sú vraj odrazom aktivity ND a otvoreného prístupu k najvýznamnejším subjektom ekonomickej a spoločenskej sféry. Presný objem sponzorských darov sa neuvádza.

Zaujímavé ale je, že dary tu už nie sú označované ako mimorozpočtové zdroje tak ako tomu bolo v roku 1991. Podľa už spomínaného zákona č. 218/2000 Zb. sú zdrojom rezervného fondu. Jeho zloženie ale v správe chýba. Jediným spôsobom, ako sa môžu dary odraziť v zúčtovaní hospodárskeho výsledku je účet 648 (zúčtovanie fondov) zachytený vo vyššie uvedenej výsledovke.

Rok 2003 je spojený s významnou udalosťou, ktorá nás konečne dovádza ku kľúčovej téme, mecenášstvu. Bola to verejná zbierka finančných prostriedkov na poskytnutie pomoci po povodniach v auguste roku 2002. Vtedy sa prejavila spontánna podpora od súkromných osôb či podnikateľských subjektov. Dobrovoľne prispeli na odstránenie škôd a obnovu zatopených priestorov kultúrneho stánku. Zbierka priniesla celkový hrubý výtazok 1 279 934,22 Kč.

Predposledná kapitola správy o hospodárskej činnosti poskytuje menovitý zoznam sponzorov Národného divadla, partnerov projektov divadla, mediálnych partnerov a konečne i donátorov. V zozname donátorov sa uvádzajú: spoločnosti Řízení letového provozu ČR, s.p., Azin CZ, s.r.o., pán F. Tomáša Kolowrat-Krakovský, ktorý po mnohé roky poskytuje mecenášsku podporu prenechaním Kolowratského paláca potrebám Národného divadla. Ďalej Nadácia Občianskeho fóra, ktorá spolupracovala pri reštaurovaní sôch. Zarážajúca je ale v zozname uvedená lotérijná spoločnosť Synot Lotto a.s. Celkový finančný objem mecenášskych ani sponzorských darov sa nám nepodarilo zistiť ani po kontaktovaní vedúcej odboru účtovníctva sledovanej inštitúcie.

Posledným analyzovaným rokom našej práce je rok 2010. Finančná situácia divadla bola negatívne ovplyvnená výrazným znížením príspevku na prevádzku oproti minulému roku. Podstatný vplyv malo i opätovné pripojenie Laterny Magiky ku kolosu Národného

¹⁵³ Vlastný výpočet.

divadla. Divadlo dostalo zo štátneho rozpočtu 477 256 000 Kč. Okrem toho dostalo dotácie na investičné akcie zvlášť, mimo vyššie uvedený príspevok – 24 150 000 Kč. Hospodárske výsledky zachycuje tabuľka č. 18. Kladný výsledok hospodárenia približne 4 mil. Kč bol dosiahnutý výhradne zásluhou hospodárskej činnosti divadla. Sebestačnosť dosiahla v roku 2010 36 %.

Tabuľka č. 18 Hospodárenie národného divadla v roku 2010 v Kč.

Hospodárenie	Celkom	Z hlavnej činnosti	Z hospodárskej činnosti
Náklady	754 064 990,00	746 115 600,00	7 949 320,00
Výnosy	758 094 820,00	746 115 670,00	11 979 100,00
HV	4 029 800,00	0	4 029 800,00

Zdroj : Výročná zpráva o činnosti a hospodaření v roce 2010, str. 22, vlastná úprava.

Tabuľka č. 19 Zjednodušený výkaz zisku a strát v roku 2010 v Kč

Názov položky	Hlavná činnosť	Hospodárska činnosť
Výnosy za vlastné výrobky	2 562 000,00	
Výnosy z predaja služieb	153 974 000,00	11 979 000,00
Výnosy z prenájmu	12 108 000,00	
Tržby za predaný tovar	3 242 000,00	
Aktivácia materiálu	3 503 000 ,00	
Aktivácia dl. hm. majetku	1 861 500,00	
Zmluvné pokuty a úroky z omeškania	897 000,00	
Z predaja dl. majetku	88 000,00	
Úroky	41 000,00	
Kurzovné zisky	58 000,00	
Ostatné finančné výnosy	651 000,00	
Čerpanie fondov	47 600 000,00	
Ostatné výnosy	21 701 000,00	1 500,00
Výnosy z nespochybniteľných nárokov	481 075 000,00	
- výnosy z nároku na prostriedky št. rozpočtu	477 256 000,00	
- výnosy z ostatných nárokov	3 819 000,00	
Výnosy celkom	746 115 000,00	11 979 000,00
Náklady celkom	744 929 000,00	7 501 000,00
HV pred zdanením	1 186 000,00	4 478 000,00
HV po zdanení	0	4 030 000,00

Zdroj: Výročná zpráva o činnosti a hospodaření Národního divadla v roce 2010, vlastná úprava.

Vyššie uvedená tabuľka č. 19 zachytávajúca zjednodušenú výsledovku so zameraním na výnosy je skladbou veľmi podobná tej z roku 2003. Zaujímavá je ale položka príspevkov zo štátneho rozpočtu uvedená ako súčasť tzv. výnosov z nespochybniteľných nárokov.

Položku výnosy z ostatných nárokov sa nám identifikovať nepodarilo.

Divadlo dostalo v sledovanom roku finančné dary v celkovej výške 26 628 210 Kč, ktoré plynuli do rezervného fondu. Z toho bolo účelových darov 4 860 000 Kč, zostatok boli dary neúčelové. Tvoria ich dary ako sponzorské, tak mecenášske. Ich podrobnejšie členenie sa z účtovnej závierky opäť nedozvedáme. Podiel darov na celkovom financovaní divadla bol len 3,5 %.¹⁵⁴ Medzi mecenášov a darcov patrili¹⁵⁵:

Loterijná spoločnosť SYNOT TIP, a.s. , Klub mecenášov ND , Dr. Dadja Altenburg-Kohl (darca ND), Rod Kolowratů - Krakovských (darca ND), JUDr. Dominika Kolowrat-Krakovská (správca majetku po pánovi Františku Kolowratovi-Krakovskom – poskytnutie Kolowratského paláca pre potreby ND). Zaradenie hazardnej spoločnosti SYNOT LOTTO, a.s., a jej právneho nástupcu SYNOT TIP, a.s. medzi najštedrejších mecenášov je však viac než problematické. Podľa zákona č. 202/1990 Sb., o loteriách a jiných podobných hrách príjmy spoločností prevádzkujúcich hazardné hry nespádajú pod bežné zdanenie. Namiesto toho musia odvieť 6 % až 20 % (podľa objemu zisku) z časti výťažku¹⁵⁶ na takzvané verejno-prospešné účely (VPÚ). O tom komu a v akej výške poputujú odvody na VPÚ rozhodujú sami hazardné spoločnosti. Z toho je jasné, že finančné príspevky Národnému divadlu nemajú nič spoločné s dobročinnosťou či nezištným záujmom o podporu umenia. Sú totiž povinne stanovené zákonom. Spoločnosť by mala v roku 2011 v rámci odvodov na verejno-prospešné účely podporiť umeleckú tvorbu divadla siedmimi miliónmi korún. Do dnešných dní podporila činnosť divadla finančnou čiastkou v celkovej výške 42 mil. korún.¹⁵⁷

Analýza potvrdzuje našu úvodnú hypotézu. Divadlo po sametovej revolúcii skutočne hľadalo nové zdroje príjmov, pričom sa orientovalo i na sponzorov a mecenášov. Spočiatku sa objavujú len dary sponzorské, navyše vo veľmi malom objeme. Významným mecenášskym činom pripomínajúcim slávnu mecenášsku tradíciu bola verejná zbierka na obnovu zatopeného divadla v roku 2003.

V roku 2006 a 2007 sa divadlo snažilo vyjsť v ústrety, tím ktorí sa rozhodli podporiť divadlo i tak, že pre zjednodušenie spôsobu poskytovania darov zorganizovali verejnú

¹⁵⁴ Vlastný výpočet- objem finančných darov/celkové náklady.

¹⁵⁵ Výroční zpráva o činnosti a hospodaření v roce 2010, str. 60.

¹⁵⁶ „Rozdíl, o který příjem provozovatele, tvořený všemi vsazenými částkami ze všech jím provozovaných her, které podléhají vyúčtování v účetním období, převyšuje výhry vyplacené sázejícím, správní poplatky, místní poplatky a náklady státního dozoru“(Zákon 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, §4,odst.2)

¹⁵⁷ Tisková správa z 10. 3. 2011, Společnost SYNOT TIP, a.s., podpořila Národní divadlo v Praze, citácia 23. 7. 2011, přístup z internetu z:<http://www.narodni-divadlo.cz/archive/5aca543323c943aa92af7faf9ca0c543.pdf>

zbierku, ktorej účelom bola podpora kultúrnej a vzdelávacej činnosti ND a ochrana kultúrnych pamiatok v správe ND. Zbierka priniesla spolu 780 594 Kč.¹⁵⁸

V roku 2010 dosiahli finančné sponzorské i mecenášske dary vysokú čiastku 26 628 210 Kč, postačili ale len na úhradu 3,5 % celkových nákladov. V žiadnych záznamoch nenachádzame podrobnejší popis darov ani ich rozčlenenie na dary sponzorské a mecenášske.

5.3 Spolková činnosť

V porevolučnom Národnom divadle konečne vznikajú spolky, ktorých činnosť je výhradne orientovaná k finančnej podpore kultúrneho stánku. V roku 2005 vzniká klub mecenášov Triga, pôsobiaci ako občianske združenie. Predpokladom pre založenie spolku bolo vytvoriť akúsi základňu mecenášov a predat' ju do rúk Národného divadla. Staral sa o finančnú podporu divadelnej tvorby, usporadúval prestížne akcie pre mecenášov, propagoval divadlo doma i vo svete. Úloha tejto priekopníckej neziskovej organizácie bola splnená založením Mecenášskeho klubu 1. 12. 2009. Triga i naďalej pokračuje vo svojom poslaní rozvoja mecenášstva, už ale nie v smere Národného divadla.¹⁵⁹

Mecenášsky klub (ďalej i ako MK) na rozdiel od Trigy, patrí plne pod správou Národného divadla. Je samostatným programom Odboru vonkajších vzťahov ND s cieľom združovať milovníkov divadla, ktorí sa dobrovoľne rozhodli prispievať na Národné divadlo. S myšlienkou jeho založenia prišiel sám riaditeľ divadla Ondřej Černý, ktorý chcel priviesť do divadla okrem sponzorov i súkromných donátorov a otvoriť tak novú líniu darcovstva.

V štatúte MK sa píše o jeho poslaní okrem iného: „MK ND umožňuje lidem vyjádřit své sympatie k historii a umělecké tvorbě Národního divadla například skrze finanční podporu konkrétního uměleckého projektu či zájem o opravy budov a interiérů Národního divadla – národních kulturních památek. MK ND se snaží svým působením navázat na tradici českého národa, který již v 19. století usiloval o kvalitní „národní divadlo.“¹⁶⁰

Členom Mecenášskeho klubu sa môže stať v podstate každý. Podľa výšky finančnej podpory sa záujemcovia o podporu divadla zaradia do jednej zo štyroch donátorských skupín. Od príspevku 1 500 Kč ročne získava darca označenie Priateľ, od 10 000 Kč ročne Patrón, od

¹⁵⁸ Výroční zpráva o činnosti a hospodáření Národního divadla v roce 2006.

¹⁵⁹ <http://www.trigaclub.com/>

¹⁶⁰ Štatút Mecenášskeho klubu Národného divadla, ods. 2, citácia 27. 7. 2011, prístup z internetu: http://www.narodni-divadlo.cz/archive/mecenas_klub_statut.pdf

100 000 Kč ročne Strieborný mecenáš. Od príspevku 250 000 Kč ročne patrí do skupiny Zlatý mecenáš. V poslednej kategórii sa roku 2010 nachádzala len jediná mecenáška Dr. Dajda Altenburg-Kohl, ktorá darovala divadlu pol milióna korún. Každý mecenášskej kategórii odpovedá určitá rada benefitov ako napr. program k navštívenej inscenácii zdarma, vstupenky na slávnostné koncerty, starostlivosť pri rezervácii vstupeniek, pravidelné stretnutia s prednými umelcami atď. Prvý rok fungovania klubu priniesol divadlu 878 000 Kč¹⁶¹, čo tvorí v roku 2010 len 3,2 % z celkových finančných darov (mecenášskych i sponzorských). Vybraná čiastka pokryla 0,12 % celkových nákladov divadla.¹⁶² Dôležité ale je, že sa konečne začala prebúdzajúť novodobá tradícia mecenášstva, ktorá môže čím viac prispievať k finančnej sebestačnosti divadla.

6. Rekapitulácia celkového hospodárenia divadla

Národné divadlo prešlo od svojho vzniku významnými inštitucionálnymi zmenami, ktoré určovali nielen jeho umelecký vývoj ale i spôsob financovania. Hneď po dostavaní bolo zverené Družstvu, ktoré takmer po dvadsiatich rokoch vystriedala Spoločnosť Národného divadla. V roku 1919 prešlo do správy zemského správneho výboru a napokon pod krídla štátu v roku 1929. Pokúsme sa nájsť spoločné i rozdielne prvky hospodárenia jednotlivých správcov vyplývajúce zo skúmaného inštitucionálneho a politického vývoja, ale i z finančných analýz vybraných rokov.

6.1 Hospodárenie divadla od vzniku po súčasnosť

Musíme si uvedomiť, že divadlo nikdy nebolo autonómne jednajúcim súkromným podnikom. Do roku 1919 síce pretrvávalo v správe súkromných podnikateľov Družstva a neskôr Spoločnosti, vlastníkom a kormidlom vývoja však zostala verejná autorita, zem Česká. Právomoci správcov boli štatútom natoľko obmedzené, že akákoľvek iniciatíva, ktorá by mohla priniesť finančný prospech, bola vopred vylúčená. Po zoštatnení sa stáva divadlo výhradne štátnym podnikom. Byrokracia rozhoduje o jeho rozpočte, vedení i umeleckom smerovaní.

¹⁶¹ Tisková správa ND z 18. 1. 2011, citácia 27. 7. 2011, prístup z internetu, <http://www.narodni-divadlo.cz/archive/994b4bf1644a45e6a92440e4df7c800f.pdf>

¹⁶² Vlastný výpočet.

Najtvrdším dozorom a najnižšou rozhodovacou právomocou sa vyznačovalo obdobie takmer štyridsiatich rokov komunizmu. Sametová revolúcia síce priniesla uvoľnenie vo všetkých oblastiach ekonomického života, divadlo však ako pozostatok socializmu zostáva i naďalej príspevkovou organizáciou v rukách štátu.

Dôvod, prečo si verejná autorita ponecháva počas celej existencie umeleckého stánku výhradnú rozhodovaciu právomoc, podľa nás vychádza z nemeniaceho sa ponímania umeleckého stánku. Divadlo vybudované vďaka dobročinnosti celého národa má zostať navždy majetkom ľudu, a preto musí byť rešpektovaný priamy vplyv a kontrola štátu. Zemský či štátny aparát je neustále prítomný, aby zaistil bezproblémový chod, umelecký rozvoj a efektívnejšie hospodárenie. My už vieme, že skutočnosť tomu nenasvedčuje.

Spoločným znakom počas celého inštitucionálneho vývoja je i deficitné financovanie divadla. Kultúrny stánok bol vždy nevýnosným podnikaním a bez výdatnej pomoci z verejných zdrojov by nemal šancu na prežitie. Navyše pozorujeme takmer v každom sledovanom období postupný rast objemu dotácií z verejného rozpočtu. Podiel verejných zdrojov na financovaní divadla sa však v jednotlivých obdobiach výrazne odlišoval.

V začiatkoch umeleckej činnosti divadla (v rokoch 1883-1900) v správe Družstva zaznamenávame veľmi vysoké percento sebestačnosti okolo 90 %. Vlastenecké nadšenie zabezpečovalo pravidelnú návštevnosť a príjmy takmer postačujúce na uhradenie všetkých výdajov. Zostatok potrebných zdrojov poskytol vlastník divadla – zemský výbor. Po čase sa ale začali prejavovať rastúce náklady a pokles príjmov. Subvencie od zemského výboru rastú a pridáva sa k nim i subvencia od mesta Prahy.

Od obdobia správy zemského výboru (od roku 1919 až do súčasnosti) pozorujeme rozpočtové hospodárenie divadla.¹⁶³ Na svoju existenciu už ale v tomto období potrebovalo približne dvojnásobok vlastných príjmov. Sebestačnosť bola približne 50 %. Verejné zdroje sem plynuli z rozpočtu zeme ako i rozpočtu štátu, pričom väčšiu časť zabezpečoval štát.

Mocný štátny aparát mal po zoštátnení v roku 1929 docieľiť bezproblémový chod, efektívnosť a umelecký rozvoj národom vybudovaného divadla. Rozpočet divadla pevne spojený s rozpočtom štátu ale koreloval s ekonomickou situáciou v zemi a so záujmom vládnych strán o kultúru. V prvej polovici tridsiatich rokov sa úsporné opatrenia vlády spolu s hospodárskou krízou odrazili v nižších vlastných príjmoch divadla, znížených subvenciách

¹⁶³ Čo znamená hospodárenie divadla na základe vopred plánovaných výnosov, nákladov, schodkov a príspevkov z verejných rozpočtov.

z verejných zdrojov a zníženej umeleckej úrovni divadla. Sebestačnosť sa pohybovala okolo 45 %.

Zaujímavé je zistenie, že obdobie socializmu skutočne bezproblémový finančný chod divadla zabezpečovalo. Štát sem pumpoval výdatné subvencie a financoval všetky zo strany divadla požadované dodatočné príspevky. O efektívite však nemôžeme hovoriť ani zďaleka. Deficity narástli do obrovských výšok, v roku 1968 činil schodok približne 42 mil. Kčs, v roku 1988 už 212 mil. Kčs. Navyše sa vyplnili hrozby kritikou štátnej správy. Divadlo sa stalo nástrojom pre presadzovanie ideológie vládnucej komunistickej strany. Sebestačnosť dosahovala v tomto období vôbec najmenšie číslo, čo jasne svedčí o mimoriadnej štedrosti zákonodarcov. Bola približne 20 %.

Ani tržné hospodárstvo nedokázalo premeniť divadlo vo výnosný podnik. Hospodárenie pokračuje v línii plánovaného rozpočtu a značného objemu verejných dotácií. Jednu podstatnú zmenu oproti obdobi socializmu ale predsa len zaznamenávame. Nie všetky požiadavky vedenia divadla na zvýšenie dotácií boli uspokojené. Podiel vlastných výnosov na celkových výdavkoch divadla sa v demokratickom štáte konečne zvyšuje. Sebestačnosť dosiahla v roku 2003 39 % v roku 2010 ale už len 36 %.

V nasledujúcej tabuľke predkladáme prehľadný záznam o finančných zdrojoch plynúcich do pokladnice divadla z verejných rozpočtov. Od vzniku do roku 1919 subvencovali divadlo zemská správa spolu s mestom (podpora mesta bola značne menšia). Po predaní do zemskej správy prispievali zo svojho rozpočtu zem a štát, pričom štátna dotácia tvorila väčšiu časť. Po zoštátnení v roku 1929 už všetky neuhradené výdaje hradil výhradne štátny rozpočet.

Tabuľka č. 18 Verejné zdroje pre ND

Obdobie	1883-1919	1919-1929	1929-2011
Zdroje z verejného rozpočtu	zem + mesto	zem + štát	štát

Zdroj: Vytvorila autorka.

Zhrňme si nasledovne vývoj sebestačnosti, teda aký veľký podiel potrebných financií na prevádzku divadla si dokázalo divadlo zabezpečiť z vlastných zdrojov. Vychádzame pritom z jednotlivých v práci analyzovaných rokov.

Tabuľka č. 19 Sebestačnosť divadla

Rok	1886	1900	1925	1938	1946	1968	1988	1991	2003	2010
Sebestačnosť v %	95,6	87,0	46,0	45,0	27,2	20,4	18,4	31,7	39,0	36,0

Zdroj: Vytvorila autorka.

Vidíme, že najväčšie percento sebestačnosti vykazovalo hospodárenie divadla činnosti v správe súkromného podnikateľa – Družstva. V dvadsiatych a tridsiatych rokoch, teda v správe zemského výboru a ministerstva školstva a osvety si dokázalo zabezpečiť približne rovnaký podiel, menej ako polovicu potrebných zdrojov. Posun k horšiemu zaznamenávame v období komunizmu, kedy sebestačnosť v roku 1988 klesla dokonca až pod 20%. Postupný rast nastáva od roku 1991. S nástupom tržného hospodárstva konečne klesá závislosť divadla na verejných zdrojoch. Sebestačnosť vykazuje spočiatku len 31,7 %, v roku 2010 už 36 %. Je zrejmé, že najväčšej podpore z verejných rozpočtov sa tešilo divadlo v socialistickej štátnej správe, naopak najnižšej v správe súkromníkov. V súčasnosti pozorujeme pozitívnu tendenciu smerujúcu k zvyšovaniu sebestačnosti a odpútania sa od závislosti na štátnej podpore.

I vývoj vlastných príjmov divadla prešiel od jeho vzniku podstatnými zmenami. Spočiatku delia účtovné výkazy vlastné príjmy na príjmy zo vstupného, predplatného, šatní, programov a zvláštnych, rôznych či ostatných príjmov. Bližší pohľad do zloženia rôznych príjmov poskytuje až rok 1938.¹⁶⁴ Vyššie uvedené jednoduché členenie vlastných príjmov sa objavuje pri nástupe komunizmu. V nasledujúcich analyzovaných rokoch sa už stretávame so širokým spektrom príjmov, súvisiacich s rozšírením „pestrosti“ činností divadla. Presvedčiť sa o nich môžeme z výkazov zisku a strát uvedených v štvrtej a piatej kapitole. Najvýznamnejšou položkou vlastných príjmov boli v každom období príjmy zo vstupného a predplatného, v súčasnosti tzv. výnosy z predaja služieb.

6.2 Kopíruje naša úvodná hypotéza skutočný vývoj mecenášstva?

V diskusiách o Národnom divadle sa často s obľubou odkazuje na štedrosť a veľkorysosť občanov pri jeho budovaní. Oficiálne internetové stránky divadla dokonca uvádzajú, že mecenášstvo bolo v našej spoločnosti fungujúcim princípom nielen po požiari

¹⁶⁴ Boli to inserty v divadelnom časopise, nájomné z bufetu, pokuty, poplatky z rozhlasu, poplatky za prehliadku divadla, skonto z účtov, poplatky za použitie telefónu atď.

v roku 1881, ale po dlhé storočia. Jeho kontinuitu vraj prerušili až doby totalitné.¹⁶⁵ Malo mecenášstvo skutočne tak pevné korene počas takmer celého fungovania divadla? Pozrime sa aké závery vyplývajú z našej analýzy.

Dobrovoľná podpora ľudu, ktorý prispel v zbierkach od roku 1850 na stavbu a obnovu divadla po požiari bezpochyby označíme za mecenášstvo. Podiel národných zbierok do roku 1881 na nákladoch pôvodnej stavby činí len približne 30,8 %. Najväčšia sila národa sa ale prejavila až v zbierkach po tragickom požiari, kedy sa za pár mesiacov vyzbierala čiastka potrebná k obnove divadla.

Z analýzy sme zistili, že samotné mecenášske cítenie rozhodne nepostačovalo. Existovali výdatné finančné zdroje o ktorých sa v legendách hovorí už zriedka. Veľká podpora plynula z verejných zdrojov a to hlavne zemských. Po požiari prispela i obec pražská a cisársky dvor. Podstatné bolo i zistenie, že sa do dobrovoľných zbierok započítavajú výnosy z lotérie, usporiadanej výhradne pre Národné divadlo. My ju však ako prejav mecenášstva jednoznačne odmietame, pretože je iniciovaná vidinou zisku. Národné zbierky pokryli len približne 50 % celkových nákladov potrebných k vzniku Národného divadla. Zostatok musel byť logicky hrađený zo zdrojov verejných.

Nasledovné pátranie po mecenášskych daroch vo finančných záznamoch divadla je spojené s dlhým obdobím „badateľského“ neúspechu. Hypotéza predpokladala kontinuálny prechod dobročinnnej tradície do obdobia správy Družstva a výskyt značného objemu dobrovoľných darov. Žiadne stopy sme po nich ale neobjavili.¹⁶⁶ Podobná situácia sa opakuje i v analyzovaných rokoch 1921, 1922 a 1926, kedy už divadlo patrilo do správy českej zeme. Neprítomnosť darov v rokoch 1921 a 1922 koreluje s našou hypotézou, ktorá to pripisuje nepriaznivej finančnej situácii povojnových rokoch. Rok 1926 už ale považujeme za hospodársky stabilný, napriek tomu sa očakávaná z prítomnosti darov nenaplnili. Príčinou mohla byť samotná zemská správa, ktorá ako verejný orgán vyvolávala dojem dostatočnej podpory pre divadelný stánok a tým eliminovala mecenášske cítenie. Výsledky výskumu teda vyvracajú pôvodnú hypotézu. Je nutné ju preformulovať v tvrdenie, že tradícia mecenášstva zanikla spolu s dostavaním divadla.

Pre obe vyššie uvedené obdobia divadla v správe súkromného podnikateľa a zeme existujú i ďalšie vysvetlenia. Dobrovoľné dary sa vyskytovali, ale ich prítomnosť bola

¹⁶⁵ <http://www.narodni-divadlo.cz/Default.aspx?jz=cz&dk=mecenasi.aspx>, citácia 20.7.2011.

¹⁶⁶ Mohlo to byť spôsobené finančnou vyčerpanosťou obyvateľstva po predošlých zbierkach v prospech divadla.

natol'ko bežná, že sa nikde neevidovali. Existovali a sú zahrnuté do položky rôzne príjmy, ktoré tvorili v roku 1889 3,4 % celkových príjmov. V roku 1926 3,1 % príjmov. Ďalšou možnosťou je že, mecenáši neprispievali priamo, ale prostredníctvom zakúpeného predplatného. Všetky vyššie uvedené teórie nie je možné materiálne podložiť. Preto sa prikláňame k názoru, že žiadne dobrovoľné dary divadlo nedostalo.

Po roku 1929 sme predpokladali utlmenie mecenášskeho cítenia spolu s nástupom pevnej ruky štátu. Všetky výdaje neuhradené z vlastných príjmov totiž pripadli na rozpočet financovaný z daní. O správnosti tejto hypotézy nás presvedčila analýza hospodárenia divadla v roku 1938, ktorá žiadne známky po daroch nenašla.¹⁶⁷

Obdobie komunizmu sme označili ako úplný koniec „mecenášskeho života“. To že v pomeroch štátneho vlastníctva ekonomického i kultúrneho života skutočne nenachádzame výrazné známky po dobročinnosti nás neprekvapilo, ale len utvrdilo v správnosti našich pôvodných úvah. Paradoxne nachádzame v socializme predsa len malé známky po mecenášstve. V záznamoch sa vyskytli drobné dary hmotnej povahy.¹⁶⁸ Spôsob evidovania týchto darov sa ukázal byť závažným nedostatkom, preto ich vo väčšine analyzovaných rokov v účtovných záznamoch nenachádzame. Peňažné dary sa počas celého obdobia nevyskytovali.

Demokratický český štát v nás vzbudzoval veľké nádeje. Očakávali sme nové zdroje príjmov i z dobrovoľných darov. Návrat k mecenášskej tradícii ale prebiehal len veľmi pomaly. Spočiatku sa divadlo pre zvýšenie sebestačnosti orientovalo výhradne na dary sponzorské. Až rok 2003 nás presvedčil o prítomnosti mecenášskych príspevkov, menovitým vymenovaním donátorov v správe o hospodárení divadla. Zabudnúť nemôžeme ani na verejnú zbierku organizovanú v prospech divadla po záplavách.

Dnes o stabilnom mieste mecenášskych darov v rozpočte divadla nie je pochyb. So slovom mecenáš sa dokonca vynárajú i významné individuálne osobnosti ako napr. Dajda Altenburg-Kohl, prispievajúca mimoriadne vysokými čiastkami. Zarážajúce je, že presnú výšku darov stanoviť nedokážeme. S istotou ale tvrdíme, že ich podiel na financovaní divadla nie je zatiaľ nijako vysoký.¹⁶⁹

Analýza nás priviedla ku kľúčovému zisteniu. Koniec „mecenášskeho života“ v Národnom divadle nenastal s príchodom komunizmu, ale už oveľa skôr. Posledné

¹⁶⁷ Jediným znakom mecenášstva mohla byť príjmová položka tzv. drobné rôzne príjmy, žiadny hmatateľný dôkaz ale o tom neexistuje.

¹⁶⁸ V roku 1952 obdržalo divadlo Hmotné dary vo výške 61 050 Kčs zaúčtované na výnosový účet Dary.

¹⁶⁹ V roku 2010 dary sponzorské a mecenášske postačili na úhradu len 3,5 % celkových výdajov.

významné známky mecenášskych darov sa vyskytli pri samotnom vzniku divadla, v dobrovoľných zbierkach na stavbu a obnovu divadla. Od tohto okamžiku o existencii peňažných darov nenachádzame až do súčasnosti žiadne materiálne dôkazy. Objavili sa len dary hmotné, ktorých veľkosť je takmer bezvýznamná. Obetavosť a láska ľudu k najvýznamnejšiemu kultúrnemu stánku nemajú ani zďaleka takú významnú tradíciu ako nám tvrdia legendy či dokonca internetové stránky Národného divadla. Ak vynecháme samotný vznik divadla, mecenášstvo ako fungujúci princíp sa rodí až v poslednej dekáde dvadsiateho prvého storočia. Očividne to súvisí s vyššie popísaným vývojom hospodárenia divadla. Socialistické obdobie plne uspokojovalo všetky finančné túžby divadla, kým súčasná demokratická vláda prítok peňazí z verejnej pokladnice privrela.¹⁷⁰ Divadlo tak muselo po prvý raz pri hľadaní nových zdrojov vsadiť i na mecenášske cítenie národa.

¹⁷⁰ V Roku 2010 dokonca poklesla dotácia o 27 mil. Kč oproti minulému roku.

Záver

Národné divadlo patrí bez pochyb k najvýznamnejším symbolom českej národnej hrdosti, odhodlanosti a spolupatričnosti. Väčšina súčasných autorov vyzdvihuje jeho umelecký, estetický či výchovný význam pre spoločnosť. My sme sa vo svojej diplomovej práci rozhodli venovať výhradne jeho stránke ekonomickej. Vznik kultúrneho stánku je spojený s obetavosťou a dobročinnosťou českého národa, ktorý sa dobrovoľnými príspevkami podieľal na uskutočnení vlasteneckej myšlienky. Prevláda dokonca názor, že mecenášstvo ako fungujúci princíp pretrval i po dostavaní divadla a bol prítomný po dlhé stáročia nasledujúcej umeleckej činnosti. Overenie tejto mecenášskej tradície bolo jedným z hlavných cieľov diplomovej práce.

V úvode sme stanovili hypotézu pravdepodobného vývoja tzv. „mecenášskeho života“, ktorá predpokladá jeho rozličný charakter v závislosti na chronologicky zoradených časových obdobiach. Navyše je objem dobrovoľných darov na podporu umeleckého stánku výrazne ovplyvnený ekonomickou situáciou divadla, jeho inštitucionálnym vývojom, politickou a hospodárskou atmosférou celej zeme. Všetky tieto okolnosti sme museli zohľadniť pri našom bádaní.

Najskôr sme analyzovali príjmy a výdavky divadla pri jeho samotnom vzniku. Ako hlavný zdroj finančných prostriedkov sa v histórii Národného divadla uvádzajú grajciarové zbierky obyčajného ľudu. Drobné individuálne dary jednotlivcov skutočne mali najväčší podiel na výnose zbierok. Dary bohatých jednotlivcov nad 1 000 zlatých činili len 6,5 % z celkovej vyzbieranej sumy a rôzne spolky prispeli asi 6 % z výnosu. Zarážajúca je ale skutočnosť, že najviac prispela k celkovej vybranej sume (v období pred požiarom) národná lotéria, u ktorej ale nemôžeme hovoriť o nezištnom prejave mecenášstva. Navyše je v zbierke zarátaný i dar panovníckej rodiny a jednorazová dotácia zemského výboru. Výška skutočných mecenášskych darov obyčajného ľudu je preto značne skreslená. Z analýzy vyplýva, že národné zbierky pokryli len približne 50 % celkových nákladov. Pri bádaní sme objavili menej spopularizované, ale pri vzniku divadla rozhodujúce finančné toky. Boli nimi značné dotácie od zemského výboru, obce pražskej či pôžička od Českej sporiteľne. Výskum mecenášsku tradíciu pri vzniku divadla potvrdil, nebola však ani zďaleka tak rozhodujúca ako tvrdí legenda.

Napriek značnému podielu súkromných zdrojov sa divadlo od počiatku považovalo za inštitúciu verejnú. Po dostavení bol jeho výhradným vlastníkom Zemský výbor kráľovstva

českého, správy sa ujal súkromný podnikateľ Družstvo Národného divadla. Členovia zložením istiny prispievali na samotný chod divadla. Môžeme tak považovať samotný vstup každého jednotlivca do Družstva za prejav mecenášstva. Už v tomto období malo divadlo dvojaký zdroj príjmov. Približne 90 % potrebných zdrojov si dokázalo zabezpečiť vlastnou činnosťou, zostatok mu pravidelne poskytoval zemský výbor a neskôr i mesto Praha. Pri bádani nás sprevádzalo presvedčenie, že v tomto období nájdeme značný podiel príjmov z vreciek individuálnych či skupinových mecenášov. Finančné záznamy však nevykazujú o daroch v tomto období žiadnu zmienku.

Po vzniku Československa sa prevádzkovateľom divadla stala v roku 1919 Zemská správa politická. Od tohto okamžiku sa stretávame v účtovníctve s hospodárením na základe vopred zostaveného rozpočtu. Na každý mesiac sa stanovovali plánované príjmy, náklady či priemerný počet mesačne odohraných hier. Negatívne hodnotíme vývoj sebestačnosti divadla. Divadlo potrebovalo na svoju existenciu v tomto období približne dvojnásobok vlastných príjmov. Nie malý rozpočtový schodok musel byť uhradený subvenciami ako zo zemských zdrojov, tak zo štátneho rozpočtu. Dobrovoľné mecenášske dary sa ani v tomto období nevyskytovali.

Koncom dvadsiatych rokov začal na pôde Národného zhromaždenia republiky Československej prevládať názor, že len mocný štátny aparát je schopný docieľiť bezproblémový chod a ďalší umelecký rozvoj divadla. Následne bolo od 1. 1. 1930 prebrané do štátnej správy. Vrchným správcom a dozorcom sa stáva Ministerstvo školstva a národnej osvety, pričom vedeniu divadla zostávajú len minimálne právomoci. Podstatné zmeny nastávajú v jeho financovaní. Všetky náklady ktoré nie sú uhradené vlastnými príjmami, sú odteraz hradené z rozpočtu štátu. Percento sebestačnosti zostáva približne rovnaké ako v období správy zemského výboru, 45 %. Z analýzy hospodárenia ďalej usudzujeme, že slávna mecenášska tradícia zostáva i v tomto období neprebudená. Všetky záväzky divadla prebral verejný sektor čím teoreticky eliminoval mecenášske cítenie i snahu divadla o hľadanie nových zdrojov príjmov.

Socialistický režim len utvrdil už existujúcu pevnú ruku štátneho aparátu. Národný klenot zostáva čisto štátnou socialistickou organizáciou pod vedením ministerstva kultúry. Hlavným nástrojom riadenia divadla bola vzájomne skĺbená sústava plánov. Obdobie komunizmu bolo za celú jeho históriu k potrebám divadla najústretovejšie. Všetky potreby na ktoré nestačili vlastné príjmy vždy ministerstvo plne financovalo zo štátneho rozpočtu. Akákoľvek snaha o zvýšenie efektívnosti či hľadanie nových zdrojov príjmov tak zostala

zabudnutá. Deficity rástli závratným spôsobom, sebestačnosť naopak klesala. Paradoxom je, že v období plánovaného hospodárstva sme konečne natrafili na malé známky mecenášstva v podobe hmotných darov. Ich prítomnosť bola ale pre samotný chod divadla zanedbateľná. Známky po daroch finančnej povahy sme neobjavili vôbec.

Tržné hospodárstvo prinieslo vlnu liberalizácie i do oblasti divadelného umenia. Národné divadlo však zostáva ako pozostatok socializmu v rukách štátu ako príspevková organizácia ministerstva kultúry. Hospodárenie pokračuje v línii plánovaného rozpočtu a značného objemu verejných dotácií. Zaznamenávame však pozitívne tendencie v smere hľadania nových zdrojov príjmov a znižovania podielu štátu na jeho financovaní. Návrat k mecenášskej tradícii prebiehal len veľmi pomaly. Spočiatku sa objavujú výhradne dary sponzorské. Bez pochyb môžeme o prítomnosti mecenášov hovoriť až v roku 2003. Dokonca sa opakoval podobný slávny čin ako pri vzniku divadla – verejná zbierka organizovaná v prospech divadla po záplavách. V roku 2010 dosiahli finančné sponzorské i mecenášske dary vysokú čiastku 26 628 210 Kč, čo ale postačovalo na úhradu len 3,5 % celkových nákladov. Podrobnejší popis darov ani ich rozčlenenie na dary sponzorské a mecenášske sa ani v súčasnej modernej dobe vypátrať nepodarilo.

Národné divadlo bolo od samotného vzniku vnímané ako majetok celého národa. I preto sa v jeho správe nikdy neprejavili tendencie pripomínajúce súkromný podnik. Výhradnú rozhodovaciu právomoc si ponecháva verejná autorita. Byrokracia rozhoduje o jeho rozpočte, vedení i umeleckom smerovaní. Pri pohľade na ekonomickú stránku sme zistili, že divadlo nebolo nikdy výnosným podnikaním. Naopak, väčšina správcov bojovala o jeho holé prežitie. Od počiatku umeleckej činnosti hospodárilo s deficitom, ktorý sa s postupom času len viac prehlboval. Obrovské finančné zdroje sem plynuli z verejných rozpočtov zeme, obce a v súčasnosti z rozpočtu štátu. Z analýzy vyplýva, že najväčšie percento sebestačnosti vykazovalo divadlo v správe súkromného podnikateľa Družstva, naopak najnižšie v období komunistickej diktatúry. V súčasnosti pozorujeme pozitívnu tendenciu smerujúcu k zvyšovaniu sebestačnosti a odpútania sa od závislosti na štátnej podpore.

Práca priniesla niekoľko kľúčových poznaní o vývoji „mecenášskeho života“. Prvým je, že legenda o vzniku divadla nie je tak úplne pravdivá. Národné zbierky totiž pokryli len približne 50 % celkových potrebných nákladov. Ostatok bol hradený prevažne zo zdrojov verejných. Analýza vyvrátila i tvrdenie o neprerušenej prítomnosti mecenášskej tradície až do obdobia komunizmu. Koniec „mecenášskeho života“ podľa našich zistení nastal okamžite po dobudovaní kultúrneho stánku. V období komunizmu sa síce objavujú dary hmotné, ich

prítomnosť je ale takmer bezvýznamná. Mecenášstvo ako fungujúci princíp sa pomaly rodí až v posledných dvadsiatich rokoch čo zrejme súvisí s vývojom hospodárenia divadla. Súčasná demokratická vláda totiž neprejavuje divadlu dostatočnú finančnú štedrosť a tak sa divadlo pri hľadaní nových zdrojov príjmov musí konečne obrátiť i na mecenášske cítenie národa.

Jedným z cieľov práce bolo zmapovanie spolkového diania okolo Národného divadla. Snažili sme sa objaviť spolky, ktorých účelom bola nezištná finančná podpora kultúrnemu stánku. Výsledky bádania zodpovedajú vývoju mecenášskej tradície. Pri jej zrode pôsobil Sbor pro zřízení českého Národního divadla v Praze, ktorý sa zaslúžil o organizačné i finančné zabezpečenie stavby divadla. V ďalších obdobiach pôsobili spolky výhradne sa orientujúce na starosť o záujmy členov divadla, alebo o ich sociálne zabezpečenie. Návrat k tradícii prichádza až v roku 2005, kedy vznikol Klub mecenášov Triga. Jeho miesto vystriedal roku 2009 Klub mecenášov Národného divadla. Cieľom oboch bolo vytvoriť základňu mecenášov, ktorí budú svojimi dobrovoľnými príspevkami napomáhať k zvýšeniu samostatnosti divadla. Obnova dávnej mecenášskej tradície je ešte stále v ranných počiatkoch. V roku 2010 tvorili príspevky Klubu mecenášov len 3,2 % celkových darov a pokrývali 0,12 % celkových nákladov divadla.

Zoznam literatúry

1. Archívne pramene

Národný archív – NA, fondy

Archív Národného divadla

Ministerstvo školstva (medzivojnové obdobie) (MŠ)

Ministerstvo školstva a kultúry (1945-1967) (MŠK)

Ministerstvo kultúry ČSR/ČR (1968-1992) (MK)

Intendancia českého Národného divadla Praha

Archív hlavného mesta Prahy – AHMP, fond

Magistrát hlavného mesta Prahy II (MHMP II)

2. Tlačené publikácie

BENEŠOVÁ, Zdeňka; SOUČKOVÁ, Taťána; FLÍDROVÁ, Dana. *Národní divadlo : historie a současnost budovy*. Praha : Národní divadlo, 1999. ISBN 80-7258-001-9

HLUŠIČKOVÁ, Růžena , et al. *Z historie Národního divadla 1883-1983*. Praha : Edice dokumentů z fondu Státního ústředního archívu v Praze, 1983. 464 s.

HOF, Karel Vít. Dějiny velkého národního divadla v Praze, od prvních počátků až do kladení základního kamenu. Praha : Výbor pro zřízení Národního divadla, 1868. Dostupné z: http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=1950&author=Hof_Karel%20V%C3%ADt

HRONEC, Ivan. „*Horizont dosažitelný v co nejkratším časovém úseku*“. Svět a divadlo, 3, 1994, str. 129

KADLEC, Karel. *Družstva král. českého zemského a Národního divadla : příspěvky k dějinám českého divadla*. Praha : Nákladem Družstva Národního divadla, 1896. 223 s

LAŠŤOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky : soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Praha : Scriptorium, 1998. 742 s., ISBN 80-902151-9-X

LUTOVSKÁ, Pavla. *Intendance českého Národního divadla Praha*. Praha : NA, 2007, archivna pomôcka č. 1684

MÜLLER, Vladimír. *Vyprávění o Národním divadle*. Praha : Orbis, 1963. 302 s.

NEKOLNÝ, Bohumil., et al. *Divadelní systémy a kulturní politika*, Praha : Divadelní ústav, 2006 152 s. , 2006, ISBN 80-7008-197-X, přístup z:

PACOVSKÝ, Jaroslav. *Historie budovy Národního divadla*. Praha : Panorama, 1983. 159 s.

ŠUBERT, František Adolf. *Dějiny Národního divadla v Praze 1883-1900* . Praha : Unie, 1908. 639 s.

ŠUBERT, František Adolf. *Národní divadlo v Praze : Dějiny jeho i stavba dokončená*. Praha : Otto, 1881. Dostupné z : <<http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=1815>>.

ŠUBERT, František Adolf. *Průvodce po Národním divadle v Praze*. Praha : Nákladem družstva Národního divadla, 1883. Dostupné z : <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=734674&mcp=&s=jpg&author=>

3. Zákony

Zákon č. 32 ze dne 20. března 1948, kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti (divadelní zákon)

Zákon č. 55/1957 Sb., o divadelní činnosti (divadelní zákon)

Zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách

Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla)

4. Internetové zdroje

Koncepce účinnější podpory umění na léta 2007–2013, Praha: Vláda České republiky, 2006, Dostupné z : <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=106>

Jednatelská zpráva výboru sboru pro zřízení českého Národního divadla v Praze, Praha: Sbor pro zřízení druhého Národního divadla, 1881, dostupné z : <http://kramerus.mlp.cz/kramerus/MShowPageDoc.do?id=64009&mcp=&s=jpg&author=>

Komentář ke statistickým údajům o divadle v ČR v roce 2008, citácia 20.7.2011, dostupné z : <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2010/01/Koment%C3%A1%C5%99-ke-statistick%C3%BDm-%C3%BAtaj%C5%AFm-o-divadle-v-%C4%8CR-v-roce-2008%E2%80%A6.pdf>

Štatút Mecenášskeho klubu Národného divadla, ods.2, citácia 27.7.2011, dostupný z: http://www.narodni-divadlo.cz/archive/mecenas_klub_statut.pdf

www.psp.cz. Dokumenty. Spoločná česko – slovenská digitálna knižnica. 1920-2010. Tisky. Stenoprotokoly.

Výročná správa o činnosti Národného divadla v roku 2006, dostupná z : <http://www.narodni-divadlo.cz/archive/0fccd1bcecd34251ba697699ef98bee4.pdf>

Výročná správa o činnosti a hospodárení Národného divadla v Prahe v roku 2010. dostupná z: <http://www.narodni-divadlo.cz/archive/fg944388fsf64t1dbc7d371bb0488f01.pdf>

Webové stránky Národného divadla www.narodni-divadlo.cz

Webové stránky Klubu mecenášov umenia Triga <http://www.trigaclub.com/>